

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**16. YÜZYILIN BELLİ BAŞLI ŞAİRLERİNİN DİVANLARINDA
ÖVÜNME UNSURLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nergiz GÜYEN

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Adnan UZUN**

ARTVİN-2019

**T.C.
ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**16. YÜZYILIN BELLİ BAŞLI ŞAİRLERİNİN DİVANLARINDA
ÖVÜNME UNSURLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nergiz GÜYEN

**TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Adnan UZUN**

ARTVİN-2019

TEZ BEYANNAMESİ

26/04 /2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Artvin Çoruh Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum "16. YÜZYILIN BELLİ BAŞLI ŞAİRLERİNİN DİVANLARINDA ÖVÜNME UNSURLARI" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Artvin Çoruh Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Artvin Çoruh Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 5 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

Nergiz GÜYEN

TEZ KABUL TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Adnan UZUN danışmanlığında, Nergiz GÜYEN tarafından hazırlanan bu çalışma 26.../.../2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Ahmet İĞLİ .. İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Nergiz Güyen Adnan Uzun .. İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Dr. Sivaslı .. İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

..../...../2019

Yrd. Doç. Dr. Hamit ŞAFAKCI

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

TEZ BEYANNAMESİ	II
TEZ KABUL TUTANAĞI	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	VII
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
ÖN SÖZ	X
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
16. YÜZYILIN BELLİ BAŞLI ŞAİRLERİNİN DİVANLARINDA ÖVÜNME UNSURLARI	4
1.1. ŞAİRİN ŞİİR ile USTA ŞAİRLER DİNİ TASAVVUFİ KİŞİLER ve TARİHİ EFSANEVİ KİŞİLİKLER ARASINDA İLĞİ KURMASI.....	4
1.1.1. Şiir ile Usta Şairler Arasında Kurulan İlgi.....	5
1.1.1.1. Câmî.....	5
1.1.1.2. Hâcû-yi Kirmânî	7
1.1.1.3. Hassân b. Sâbit.....	7
1.1.1.4. Hâtîm et-Tâî-(Hatem-i Tay)	11
1.1.1.5. Selmân -ı Savecî	12
1.1.1.6. Nizâmî-i Gencevî.....	18
1.1.1.7. Sehâbî	22
1.1.1.8. Hâkânî-i Şîrvân	22
1.1.1.9. Sa‘dî i Şirazî	23
1.1.1.10. Kemaleddin-i İsfahani	24
1.1.1.11. Kemâl -i Hucendî.....	24

1.1.1.12. Necâtî.....	25
1.1.1.13. Ali Şîr Nevâî.....	26
1.1.1.14. Hüsrev-i Dehlevî.....	29
1.1.1.15. Hâfız -ı Şîrazi.....	34
1.1.1.16. Firdevsi	36
1.1.2. Dini Tasavvufî Kişiler	37
1.1.2.1. Hz. İsa	37
1.1.2.2. Hz. Ali.....	38
1.1.2.3. Hz. Yusuf.....	39
1.1.2.4. Hz. Davud	40
1.1.3. Tarihi ve Efsanevi Kişilikler	40
1.1.3.1. Manî.....	40
1.1.3.2. Dara.....	41
1.1.3.3. Cem.....	42
1.1.3.4. Rüstem-i Zal	44
1.2. ŞAİRİN SANATINI ÖVERKEN SEVGİLİYLE İLGİ KURMASI	45
1.2.1. Şiir İle Sevgilinin İnce Beli Arasında Kurulan İlgî.....	45
1.2.2. Şiir İle Sevgilinin Yüzü ve Yanağı Arasında Kurulan İlgî.....	47
1.2.3. Şiir İle Sevgilinin Dudağı ve Ağzı Arasında Kurulan İlgî.....	50
1.2.4. Şiir İle Sevgilinin Boyu ve Nazlı Yürüyüşü Arasında Kurulan İlgî	52
1.2.5. Şairin Şiirinin Kıymetini Sevgiliyi Methetmekten Alması	53
1.3. ŞİİRDE SİHİR VE MUCİZE ARASINDA KURULAN İLGİ.....	56
1.4. ŞAİRİN SANATINI ÖVERKEN ŞİİR İLE ŞEKER ve BAL ARASINDA İLGİ KURMASI.....	63
1.5. ŞAİRİN SANATINI ÖVERKEN ÇEŞİTLİ BİTKİLER KOKULAR VE ÇİÇEKLERLE İLGİ KURMASI	67

1.6. ŞAİRİN SANATINI ÖVERKEN ŞİİR-MÜLK ve ŞAİR-SULTAN ARASINDA İLĞİ KURMASI.....	76
1.7. ŞAİRİN ŞİİR İLE KIYMETLİ MADENLER ve TAŞLAR ARASINDA İLĞİ KURMASI.....	81
1.7.1. Şiir ile İnci Arasında Kurulan İlgi.....	82
1.7.2. Şiir ile Lâ'l Arasında Kurulan İlgi	110
1.7.3. Şiir ile Altın Arasında Kurulan İlgi.....	112
1.8. ŞAİRİN ŞİİR SÖYLEMEDEKİ USTALIĞI ve ŞÖHRETİ İLE ÖVÜNMESİ	116
1.9.ŞAİRİN ŞİİRİNİN ETKİLEYİCİ VE ÜSTÜN OLMASI	128
1.10. ŞAİRİN ŞİİRLE İLĞİLİ TAVSİYELER VERMESİ.....	137
1.11. ŞİİR İLE BAZI KUŞLAR ARASINDA KURULAN İLĞİ	142
1.11.1. Papağan ve Bülbül.....	143
1.11.2. Hümâ Kuşu	149
1.11.3. Şâhbâz	149
1.11.4. Anka.....	152
1.11.5. Karga	153
1.11.6. Yarasa.....	154
1.12. DİĞER UNSURLAR.....	155
İKİNCİ BÖLÜM	158
SONUÇ	158
KAYNAKÇA.....	161
ÖZGEÇMİŞ	165

KISALTMALAR

age.	:	Adı geçen eser
agm.	:	Adı geçen makale
agt.	:	Adı geçen tez
bk.	:	Bakınız
C	:	Cilt
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
G	:	Gazel
Hız.	:	Hazret, Hazreti
K	:	Kaside
Kt.	:	Kıt'a
Mat.	:	Matla
ö.	:	Ölüm
S	:	Sayı
s	:	Sayfa
vb.	:	Ve benzeri
yy.	:	Yüzyıl

ÖZET

16. YÜZYILIN BELLİ BAŞLI ŞAİRLERİNİN DİVANLARINDA ÖVÜNME UNSURLARI

Bu çalışmamızda 16. yüzyılın başlıca şairlerinden Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî ve Muhibbî divanlarında övünme unsurları incelenmiştir. Klasik edebiyatın zirvesi olarak da düşünebileceğimiz 16. yüzyıl, şairlerin sanatlarını en üst düzeyde sergiledikleri ve Divan şiirinin doruğa ulaştığı bir dönemdir. Bu çalışmamızda, 16. yüzyıl Divan şairlerinin sanatını icra ederken şiirde ne gibi unsurlarla ilgiler kurduğunu, şiir ve söz söyleme ustalığını nasıl sergilediğini ve şairin şiir anlayışı ile hayal dünyasını yansıtan bu unsurlarla ne şekilde övündüğünü anlamayı amaçladık. Çalışmamızda konu iki bölüm halinde ele alınmıştır. Tezimizin asıl konusunu teşkil eden birinci bölümde 16. yüzyıl şairlerinin divanlarında sanat anlayışını gösteren beyitler önce nesre çevrilip günümüz Türkçesiyle yazılmıştır. Akabinde beyitler tasnif edilmiş ve şairlerin şiirde ortak övünme unsurları belirlenip bu çerçevede konu örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda bu övünme unsurları ışığında sanatçının ideal şiir portresi ortaya konulmuştur. İkinci bölümde ise çalışmanın geneli değerlendirilmiş ve sonuç kısmı oluşturulmuştur.

Anahtar kelimeler: 16. Yüzyıl, övünme unsurları, Divan şairi, şiir, sanat anlayışı.

ABSTRACT

ELEMENTS OF THE EULOGY IN THE DİVANS OF THE MAIN POETS OF THE 16 TH CENTURY

In this study, eulogy elements were researched in Divan poems Fuzuli, Baki, Hayali and Muhibbi the main poets of the 16 th century. 16 th century we might consider as the peak of Classical Literature, is a term that the poets performed their art at the highest level art Divan poem won the summit. In the study, we aimed to understand that while 16 th century Divan poets was performing their arts, which elements connected relation, how displayed their skill of poem and oratory and what in ways was proud of these elements which reflected the poets sense of art and imaginary world. In the study, subject was discussed as two sections. In the first section that includes the main issue of our thesis, after the verses which show 16 th century poets' artistic perspective in their Divans poems, first were adapted to prose then were written with modern Turkish language. Then the verses were classified, the subject was tried to explain in this perspective with examples. Besides, the artist's ideal poem portrait was exposed in the light of these eulogy elements. However in the second section, the overall study was evaluated and created a conclusion part.

Key Words: 16 th century, eulogy elements, Divan poet, poem, sense of art.

ÖN SÖZ

16. yüzyıl şairleri divanlarında şiirden bahsederken birçok kez kendilerini methetme yoluna gitmişlerdir. Bunu yaparken de kasidelerin fahriye bölümünde, gazellerin mahlas beyitlerinde ve divanların dibacelerinde şiir söylemedeki ustalık ve yetenekleriyle övünmüşler, şiir ve söz söyleme kabiliyetleriyle ilgili bilgiler vermişlerdir. Şairlerin övünme ihtiyaçlarını doğuran sebeplerin başında, bilhassa şiir ve söz ustalıklarını kanıtlamak ve kendilerini diğer sanatçılarla kıyaslayarak üstünlüklerini ortaya koymak gelmektedir. Şairler, şiirdeki güzelliği, akıcılığı, sözün ne derece etkileyici olduğunu, kıymetini ve şiirin orijinalliğini çeşitli benzetme unsurları ve kavramlarla vurgulamışlardır.

“16. Yüzyılın Belli Başlı Şairlerinin Divanlarında Övünme Unsurları” adlı tezimiz ön söz, giriş, bir ana bölüm ve sonuç bölümü olmak üzere iki bölümü kapsamaktadır. Çalışmanın esas konusunu ihtiva eden birinci bölümde ilk olarak taranan divanlardaki ilgili beyitler günümüz Türkçesine aktarılıp nesre çevrilmiştir. Akabinde şairlerin şiirlerinde övünme unsurlarını ifade eden benzetme öğeleri ve kavramlar tasnif edilmiştir. Şiirle alakalı kavramlar papağan, bülbül, sihir ve mucize, şeker ve bal, kıymetli taşlar ve madenler, sanatçıların diğer şairlerle olan rekabetleri gibi alt başlıklar halinde açıklanmış ve ilgili beyitlerle örneklendirilmiştir. Şairlerin bu unsurlarla şiirde hangi yöne vurgu yaptıkları ve sanatlarıyla bu kavramlar arasında nasıl benzerlik kurdukları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu konuyu çalışırken bizi en çok zorlayan husus, beyitlerin tasnifini yaparken Muhibbî divanının kapsamlı olması ve şairin sürekli tekrar eden ifadeler kullanması olmuştur. Bu durum örnek sayısının artmasına neden olduğu gibi çalışmada benzer örneklerin sıralanmasına da sebebiyet vermiştir. Bir diğer zorluk ise yine Muhibbî divanında şairin bir beyitte kendisini birden fazla usta şairle mukayese etmesi olmuştur. Bu durum aynı beyti birden fazla başlık altında değerlendirmemizi gerekli kılmıştır. Örneğin aşağıdaki beyitlerde de olduğu gibi Hüsrev, Hafız-ı Şirazi, Cami ve Selman aynı anda şiire konu olmuştur.

“Hüsrev ü Hâfız ider şi’r-i Muhibbî’i pesend

Câmi tahsin ide ger görse bu nazm-ı hasenüm” Muhibbî, G. 1803/5 s. 539

“Muhibbî'nin şiirini, Husrev ve Hâfız beğenir. Câmî eğer bu güzel nazmımı görse, aferin der.”

“Çerâğı sûz-ı Husrevden yakarsa tan mıdur şi'rüm

Gazel tarzında çün gözler hemîşe tarz-ı Selmânı” Muhibbî, G. 2789/5 s. 806

“Şiirim mumunu Husrev'in ateşinden yakarsa şaşılmaz. Gazel tarzında daima Selmân tarzını gözler.”

Şiiri ve şairliği uçsuz bucaksız bir derya misali olarak tasavvur ettiğimizde sanatçının düşünce ve hayal dünyasının kapılarını aralamak, içindeki cevherleri ortaya çıkarmak ve mana evrenini anlamaya çalışmak temel amaçlarımızdan biri olmuştur.

Çalışmamızın konusunu belirlemede tecrübesi ve fikirleriyle bana yön veren, çalışmanın her aşamasını özenle takip edip bilgi ve birikimleriyle destek olan çok kıymetli hocam Dr. Adnan Uzun'a; bu süreçte her zaman yanımda olan ve beni dinleyen sevgili eşim Uğur Güyen'e ve hiçbir zaman manevi desteğini esirgemeyen ailem babam Osman Güner'e, ve annem Saynur Güner'e teşekkürü bir borç bilirim.

Nergiz GÜYEN

ARTVİN-2019

GİRİŞ

Divan şiirinde övgü ve övünme önemli bir yere sahiptir. Daha çok kaside nazım şekliyle zamanın sultanlarını ve devlet erkânını öven şairler bunu yaparken kendilerini de övmekten geri kalmamışlardır. Divan edebiyatında şairin kendisinden söz ettiği kasidelerin fahriye, gazellerin mahlas beyitleri ve varsa divanların dibaceleri bu anlamda önemli bilgiler vermektedir. Bu bölümlerde sanatçı kendisini methederken; kalıcı olmak, şairlikteki ustalığını ve hünerini sergilemek, diğer şairlerden üstün olduğunu göstermek, şiirlerinin kıymetini, benzersizliğini ve etkileyiciliğini kanıtlamak gibi amaçlar gütmüştür. Şairin şiir anlayışını ve hayal dünyasındaki zenginliği gösteren ifadeler fahriye ve mahlas beyitlerinde daha çok açığa çıkmıştır. Divan şairi beşeri bir olgu olan övünme unsurunu bir sanat ve nükte malzemesi olarak çeşitli kavram ve hayallerle şiire konu etmiştir.

16. yüzyılda Divan şiiri estetik ve ahenk yönünden zirveye ulaşmıştır. Divan edebiyatındaki gelişme ve ilerleme şairlerin kendilerini kanıtlama anlamında kademe atlamalarını sağlamıştır. Aynı zamanda bu dönemde iyiden iyiye gelişen Divan edebiyatı daha önceki yıllarda örnek aldığı İran edebiyatıyla boy ölçüşecek pozisyona gelmiştir. Artık 16. yüzyıl şair ve sanatçıları da İran şairleri gibi kendilerini üstat kabul etmeye başlamışlardır. Bu anlamda şiir sahasında kendisini bir pehlivan gibi tasavvur eden 16. Yüzyıl şairleri birçok kez de söz ülkesinin padişahı olduklarını söyleyecek kadar ileri gitmişlerdir.

Baki, Fuzuli, Hayali ve Muhibbi divanlarını kapsayan bu çalışmamızda ilk olarak incelenecek divanlarda şairlerin söz ve sanat anlayışlarına yönelik bilgiler içeren beyitler tespit edilmiş ardından bu beyitlerin hepsi günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Belirlenmiş olan övünme unsurları tasnif edilmiş ve bu başlıklar altında örnek beyitler verilerek konu açıklanmaya çalışılmıştır. Tasnifi yapılan her bölümde önce şairin şiirle ve söz ustalığıyla ilgi kurduğu övünme unsurları hakkında kısaca açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Daha sonra incelenen divanlarda geçen beyitlerle örneklendirilmiştir. Ve her bölümün sonunda şairin bu unsurlarla nasıl benzerlikler kurduğuna dair genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmamızda dikkat çekici bir husus ise bazı şairlerin aslında padişah olmasına rağmen şiir ülkesinde sultan olma gayreti içinde olması ve cihan hükümdarlığıyla değil söz mülkü padişahı olmakla övünmesidir.

16. yy. Divan şairlerinin şiirde kendilerinden bahsederken hiç de mütevazı olmadıkları açıktır. Zira incelediğimiz sanatçılar arasında Fuzûlî, şairliğini methetmeye gerek olmadığını söylerken dahi övünmekten kendini alıkoyamamıştır. Sözlerinin zaten âşıkane olduğunu bunları alenen övmeye gerek olmadığını aşağıdaki gazelinde açıklamıştır.

“Menden Fuzûlî isteme eş’ar-ı medh ü zem

Men aşıkam hemişe sözüm aşıkanedir” Fuzûlî, G. 75/8 s. 210

“Ey Fuzûlî, övgü ve yergi nazımlarını benden talep etme. Ben aşığım, her daim sözüm âşıkanedir.”

Her şair kendi sanatının daha üstün ve emsalsiz olduğunu göstermek istemiştir. Sanatçılar bunu yaparken de birçok kez diğer şairlerle rekabet içinde olmuşlardır. İncelediğimiz 16. yy. Divan şairleri de bu rekabet ortamında şiirlerini yazmışlardır. Çalışmamızın en kapsamlı bölümünü şairlerin kendilerini usta sanatçılarla ve rakip şairlerle kıyasladıkları şiirleri oluşturmaktadır. Burada incelediğimiz 16. yy. Divan şairlerinin kendilerini en çok Selman ve Hüsrev’le kıyasladıkları görülmüştür. Bir diğer kapsamlı başlık ise 16. yy. şairlerinin şiirlerini kıymetli madenler ve taşlarla ilişkilendirdiği bölüm olmuştur. Burada da şairler sözlerini daha çok inciye cevhere benzetmekle övünmüşlerdir. Divan şairleri sözlerinin değerini sıklıkla kıymetli madenler ve taşlarla ölçmüşlerdir bilhassa inci bunlar arasında en sık başvurulan övünme unsuru olarak karşımıza çıkmıştır.

Divan şiiri elbette ki sevgili olmadan düşünülemez. Şiirin tam da merkezinde aslında sevgili vardır. Bütün şairler sözlerinin güzelliğini, parlaklığını, etkileyiciliğini, tazeliğini ve daha birçok vasıflarını sevgiliden almakla övünmüşlerdir. Şairler birçok defa şiirdeki başarılarını sevgiliyi methetmeye borçlu olduklarını vurgulamışlardır.

Taranan divanlardan alınan beyitler tırnak içerisinde ve italik olarak yazılmıştır. Ardından günümüz Türkçesiyle nesre çevrilmiş halleri verilmiştir. Beyitlerin alındığı divanlarla ilgili bilgiler sırasıyla; şair ismi, divanlarda geçen gazel/kaside numarası, beyit sayısı ve sayfa numarası şeklinde verilmiştir. Ayrıca Fuzûlî’den alınan sadece gazel örnekleri Ali Nihat Tarlan, *“Fuzûlî Divanı Şerhi”*, Akçağ yayınları, 8. Baskı 2014 adlı kitaptan alınmış olup gazel bilgileri ve sayfa numaraları bu kitapta olduğu gibi verilmiştir.

Divan şairlerinin şiirlerine baktığımızda şairin düşünce dünyası ve şiir anlayışı dikkat çekici niteliktedir. 16. yüzyıl sanatçıları her devirde de olduğu üzere aslında düşünce

dünyalarının kapılarını bize kendileri aralamışlardır. İşte bu anlamda şairin kendisinden bahsettiği şiirleri önemli olmuştur. Biz de bu kapıdan içeri girip şairin övünme ihtiyacını anlamayı bunu yaparken neleri önemseydiğini ve nasıl benzerlikler kurduğunu ortaya çıkarmayı hedefledik. Ayrıca bu amaç doğrultusunda 16. yüzyıl Divan şairlerinin sanatını icra ederken şiirde ne gibi unsurlarla ilgiler kurduğunu şiir ve söz söyleme ustalığını nasıl sergilediğini, şairin şiir anlayışı ile hayal dünyasını yansıtan bu unsurlarla ne şekilde övündüğünü ve şairlerin kendilerini methederken mana evrenlerini nelerle beslediğini anlamayı amaçladık. Söz söyleme ustalığı ve şairin hayal dünyası oldukça geniş bir evren olmakla beraber sanatçının kendisinden bahsettiği unsurları anlamaya ve açıklamaya çalışmak elbette ki tek yönlü yeterli olmayacaktır. Bu anlamda her detayını değerlendirip titizlikle incelediğimiz bu çalışmamızda hatalarımızın ve eksiklerimizin olabileceğini de beyan ederim.

BİRİNCİ BÖLÜM

16. YÜZYILIN BELLİ BAŞLI ŞAİRLERİNİN DİVANLARINDA ÖVÜNME UNSURLARI

1.1. ŞAİRİN ŞİİR ile USTA ŞAİRLER DİNİ TASAVVUFİ KİŞİLER ve TARİHİ EFSANEVİ KİŞİLİKLER ARASINDA İLGİ KURMASI

Divan edebiyatı şairleri, şiirlerinde birçok kez Arap ve Fars şairlerini örnek almışlar ve onlara göndermelerde bulunmuşlardır. 16. Yüzyılın başlıca şairleri de bu edebi şahsiyetlerden birçok kez etkilenmiş ve şiirlerinde çeşitli ifadelerde özellikle Arap, Fars ve Türk şairlerine yer vermişlerdir. İncelediğimiz divanlarda, şairlerin kendilerini çoğu zaman bu şairlerden üstün tuttıkları ve bazen de kendilerini onlara denk görerek onların izinden gittiklerini ifade ettikleri görüldü. “*Anadolulu sanatçılar, kendilerini İranlı şairlerle denk tutmuşlar ve hatta bu edebi şahsiyetlerden daha üstün olduklarını cesur bir şekilde dile getirmeye başlamışlardır.*”¹ Şairler, şiirleriyle ilgi kurdukları bu edebi şahsiyetlerle daha çok kendi sanatlarını ve şairliklerini övmüşler ve şiirdeki üstünlüklerini vurgulamışlardır. Bazen dini tasavvufi kişilerden ve peygamberlerin mucizevi özelliklerinden faydalanmışlardır. Bazen de tarihi ve efsanevi kişiliklerin, Rüstem, Cem, Dara gibi, bu dönem şairleri tarafından şiirlerinde övgü unsuru olarak çeşitli benzetmeler ve hayallerle kullanıldığı görülmüştür. Sanatçı, nazmına kimi şairlerin şaşırdığını kimi şairlerin ise şiirine hayranlıkla baktığını ve bazen de kendisine gıpta edildiğini söyleyerek kendi sanatını vurgulamış ve şahsını üst bir mertebede, kıyasladığı diğer şairleri ise kendisinden aşağı seviyede göstermiştir.²

Bu bölümde, incelediğimiz Bâkî, Hayâlî, Fuzûlî ve Muhibbî divanlarında Arap, Fars ve Türk edebiyatından 16. Yüzyılın şiirlerine konu olan edebi şahsiyetler, hakkında bilgiler

¹ Ahmet Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, (9. Baskı), İstanbul 2014, s.311.

² Tuba Işınso İsen, *Divan Şiirinde Fahriye*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002, s. 52.

verilip ardından şairlerin şiirlerinde hangi yönlerle ele alındığını ve şiirlerinde sanatçıları nasıl etkilediklerini inceleyeceğiz.

1.1.1. Şiir ile Usta Şairler Arasında Kurulan İlgî

1.1.1.1. Câmî

Molla Câmî unvanıyla bilinen İranlı meşhur şairdir. Zekâsının üstünlüğü, ilmî konuları ifade etmedeki ustalığı, şairlik becerisi ve düşüncesini net bir şekilde anlatabilme mahareti sayesinde birçok kişinin beğenisini almıştır.³ Câmî, bilhassa meşhur eseri Baharistan ile de birçok şairin şiirlerinde anılmıştır.

Fars edebiyatının meşhur şairlerinin sonuncusu olarak da kabul edilen Câmî, şairlik yeteneğindeki başarısına ilaveten, aklî, edebî ve dinî ilimlerle de bilgi sahibidir. Bu özelliği onun şiirlerine ve daha çok tasavvufî konulu mesnevilerine de genişçe yansımıştır. Eserlerinde işlediği konuları rahatlıkla ve açık bir üslupla anlatmıştır.⁴ E.J. W. Gibb, Cami hakkında “*Tamamen orijinal olan eserlerinin çoğuna bakıldığında, yaşının da getirdiği bir bilgi birikimiyle oldukça usta bir üslup kullandığını söylemek mümkündür.*” ifadesini kullanmıştır.⁵

Muhibbî, şiirlerini överken Câmî’ nin eğer hayatta olsaydı kendi şiirlerini takdir edeceğini ifade etmiştir. Şair, nazmının üstünlüğünü ve şiir söylemedeki güzelliğini meşhur şair Câmî ile kıyaslayarak anlatmıştır. Burada Muhibbî’ nin şiirinin “*nazm-ı hasen*” oluşu yani söyleyiş güzelliğiyle övünmesi dikkate değerdir.

“Husrev ü Hâfız ider şi’r-i Muhibbî’i pesend

Câmi tahsîn ide ger görse bu nazm-ı hasenüm” Muhibbî, G. 1803/5 s. 539

“Muhibbî’ nin şiirini, Husrev ve Hafız beğenir. Câmî eğer bu güzel nazmımı görse, aferin der.”

“Câmi vü Husrev eger bulsa Muhibbî yeni cân

Bana tahsîn iderdi işidüp bu gazelüm” Muhibbî, G. 1913/7 s. 569

³ Ömer Okumuş, “Câmî”, *DİA*, C. 7, s. 94.

⁴ Okumuş, *age*, s. 96.

⁵ Elias John Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiiri Tarihi I-II*, Çeviren: Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 306.

“Muhibbî, Câmî ve Husrev yeni can bulsalarđı, bu gazelimi işitip bana aferin derlerdi.”

Bâkî ise aşağıdaki beytinde, Câmî ile ilgili bağlantıyı meşhur bir şair olması cihetiyle kurmuştur. Fars şiirinin usta sanatçısı olan Câmî devrinde ve sonrasında da birçok şairi etkisi altına alan bir isim olmuştur. Bâkî de tıpkı onun gibi kendisini devrinin Câmî’si olarak görmektedir. Bâkî, burada şairliğindeki üstünlük ile övünmüştür. şair, şiir ve şarap kadehi arasındaki ilgiyi de bu bağlamda kurmuştur. şiirlerinin bir şarap kadehi gibi dünyayı dolaştığını ve şiir meclislerinde Câmî’nin şairliği gibi bir üne sahip olduğunu ifade etmiştir. şairin şiirleri meclislerde elden ele dolanarak meşhur olmuştur. Çünkü şiirlerinin asırlar boyunca okunacağına ve dillerden düşmeyeceğine inanmaktadır.

“Cihânı câm-ı nazmum şi’r-i Bâkî gibi devr eyler

Bu bezmün şimdi biz de Câmî-i devrânıyuz cânâ” *Bâkî, G. 13/5 s. 109*

“Ey sevgili, şiirimın kadehi âlemi Bâkî’nin nazmı gibi dolaşır. İşte biz de şimdi bu meclisin zamanının Câmî’si olduk.”

Hayâlî, kendisini rind bir şair olmakla ve şiir meclislerinde en güzel manalardaki şiirleri söylemekle övmüştür. Câmî eğer Hayâlî’nin şiirini işitse mest olacaktır. Yani şair o kadar güzel şiir söylemektedir ki bu söyleyiş güzelliği, usta şairlerin ölüm uykularından uyanıp takdir edeceği kadar değerli ve etkilidir. “*Câmî-i sâni*” ifadesiyle kendisini şiir meclislerinin ikinci Câmî’si olarak görmüştür. Hayâlî de burada Câmî gibi meşhur olmakla, şairliğindeki üstünlükle ve söyleyiş güzelliğiyle övünmektedir.

“Suhan bezminde ben bir rind-i dürd-âşâm kopdum kim

Ma’ânî câmını içmekte oldum Câmî-i sâni” *Hayâlî, K. 14/29 s. 48*

“Ben, söz meclisinde tortu içen bir kalenderim ki manalar kadehini içmekte ikinci Câmî oldum.”

“Ger bu nazmı rûh-ı Câmîyle Nevâyî işide

Uyanıp hâb-ı ademden olalar tekrâr mest” *Hayâlî, G. 29/7 s. 99*

“Molla Câmî’nin ruhuyla Nevai eğer bu şiiri duyarsa ölüm uykusundan uyanıp yeniden mest olurlar.”

Fars şiirinin büyük ustalarından Cami'nin üstün şairlik yeteneği ile birçok şairi etkilediği gibi 16. Yüzyıl şairlerini de etkilediği görülmüştür. Şairler Cami ile kendi sanatlarını kıyaslarken hem Cami'yi övmüşler hem de kendilerini ona denk bir şair olarak değerlendirmişlerdir. Şairler şiirlerinde Cami'yi dil zenginliği ve meşhur bir şair olması gibi yönleriyle ele almışlardır.

1.1.1.2. Hâcû-yi Kirmânî

Hâcû, Kirman doğumludur. Gerçek adı Mahmûd olan İranlı şair şiirlerinde “Hâcû” mahlasını kullanmıştır.⁶

Hâcû, İranlı usta bir şairdir. Hâcû-yi Kirmânî bilhassa gazel alanında usta bir şairdir. Şiirlerinde din dışı konularla hikemî ve tasavvufî meseleleri ustalıklı ele almıştır. Gazel alanında Sa'dî-i Şîrâzî'nin tesiri altında kalmıştır. Buna rağmen eserlerinde kendine özgü özelliklerinin olması da dikkat çekicidir. Gazelde meşhur olan şair Hâfız-ı Şîrâzî dahi Hâcû'dan etkilenmiştir. Bu anlamda Hâcû'nun Hâfız ile Sa'dî arasında önemli bir geçit olduğu düşünülür. Hâcû'nun kasidelerinde ve mesnevilerinde birçok usta şairin izleri görülmesine ve onların tesirinde kalmasına rağmen bu yönleri Hâcû'nun kendine has yanlarını bütünüyle ortadan kaldırmamıştır.⁷

Muhibbî, aşağıdaki beytinde anlamda Hâcû-yi Kirmânî gibi olduğunu ifade etmiştir. Şair kendi şiirini överken burada Hâcû'nun gazel sahasında da usta bir sanatçı olmasına gönderme de bulunmuştur. Muhibbî burada anlamda Hâcû'ya denk olmasıyla ve onun gibi bir şair olması bakımından övünmüştür.

“Husrevâ guş it Muhibbî şi'rine eyle nazar

Nazm tarzında Nizâmi ma'nide Hâcu imiş” *Muhibbî, G. 1291/5 s. 404*

“Ey padişah, Muhibbî'nin şiirine bak, dinle. Onun şiirleri, nazım tarzında Nizâmi, anlamda Hâcu imiş.”

1.1.1.3. Hassân b. Sâbit

Hz. Peygamber'in şairi olarak tanınan sahâbîdir. Peygamberi ve müslümanları hicveden dönemin kâfirlerine karşı nazmıyla karşı durduğundan Ebü'l-Hüsâm ve şâirü'n-

⁶ A. Naci Tokmak, “Hâcû-yi Kirmânî”, *DİA*, C. 14, s. 520.

⁷ Tokmak, *age*, s. 521.

nebî diye nitelendirilen Ebü'l-Mudarrîb gibi unvanlarla nam yapmıştır.⁸ Hassân'ın yaşadığı dönemde Ukâz panayırında düzenlenen şiir yarışmalarına da katıldığı olurdu. Nâbiga'nın hakemliğinde sonuçlanan bu müsabakalarda üçüncü olunca hakeme itiraz ederek kendisinin diğer şairlerden üstün olduğunu iddia etmiştir.⁹ Hassan kendisini gelmiş geçmiş bütün şairlerden üstün olmakla savunmuştur.

Hassân b. Sâbit daha çok methiye, hiciv, fahiye, gazel ve nesib türlerinde şiirler yazmıştır. Şair övgü ve yergi şiirlerinden başka müslümanların yiğitliklerini başarılarını anlatan şiirler de yazmıştır. Ayrıca dini ilimlerden iham alarak yazdığı atasözleri ve hikmetli sözler içeren şiirleri de önemlidir. Bu cihetiyle Hassan Arap şiirini dini ve islâmî yönüyle de etkilemiştir. Dönemindeki şairlere göre onun şiirlerinde dini ve islâmî unsurları görmek daha kolaydır.¹⁰

Muhibbî aşağıdaki beyitlerinde bazen kendisini Hassân'a benzeterek ona denk bir şair olarak görmüştür bazen ise şairlikte Hassân'dan daha üstün olmakla övünmüştür. Şiirlerinin benzersiz olmasıyla rakiplerini geride bıraktığını düşünürsek şairlikte üstünlük sağlamasıyla övünmüştür diyebiliriz. Şair, şiir tarzında Hassân'ı örnek almıştır, onun izinden şiirler yazmıştır. Bu değerlendirmeler doğrultusunda Muhibbî şairlikte üstünlük sağlama ve şiir tarzını Hassân'dan almasıyla benzersiz şiirler söylemesiyle övünmüştür diyebiliriz.

“Ey Muhibbî kim ki gördüyse senün eş'ârını

Ehl-i nazmun arasında didi kim Hassânıdur” *Muhibbî, G. 378/5 s. 148*

“Ey Muhibbî, senin şiirlerini kim gördüyse şiir ustaları arasında Hassân'dır dediler.”

“Şi'r-i Muhibbî Fûrs ile Türki'de bî-nazîr

Tâzîde şimdi nazm ile Hassane kasd ider” *Muhibbî, G. 591/5 s. 207*

“Muhibbî'nin şiiri Farsça ile Türkçede benzersizdir. Bundan böyle şiir ile Hassân ulaşmak ister.”

“Didiler şi'r-i hayâl-engîzine tazr-ı Hasân

Ol da bu dehrün kemâl-i nazm ile Selmânıdur” *Muhibbî, G. 609/5 s. 212*

⁸ Hüseyin Elmalı, “Hassân b. Sâbit”, *DİA*, C. 16, s. 399.

⁹ Elmalı, *age*, s. 400.

¹⁰ Elmalı, *age*, s. 401.

“Hayallerle dolu şiirine Hasan üslubunda dediler. O da bu zamanın şiir olgunluğu ile Selmân’ıdır.”

“Ey Muhibbî husrev-i mülk-i suhansın var ise

Şi’rünü tarz-ı Hasanda nazm-ı Selmân eyledün” Muhibbî, G. 1516/5 s. 463

“Ey Muhibbî, söz ülkesinin padişahısın. Şiirini Hasan tarzında Selmân’ın şiiri gibi yaptın.”

“Muhibbî lutf-ı tab’ından kemâle ireli nazmun

İşiden gören eş’ârün didi şi’r-i Hasandan yeg” Muhibbî, G. 1598/5 s. 484

“Muhibbî, şiirin yaratılışının lütfundan olgunluğa erişeli, gören senin şiirin Hasan’ın şiirinden daha üstün dedi.”

“Ey Muhibbî bulunur şi’ründe çün tarz-ı Hasan

Yiridür şimdengirü ger diyeler sana Kemâl” Muhibbî, G. 1703/5 s. 512

“Ey Muhibbî şiirinde Hasan’ın tarzı bulunduğu için bundan sonra sana eğer Kemal deseler yeridir.”

Bâkî, şiirlerinde Hassân’a gönderme yaparak kendi şairliğini yüceltmek istemiştir. İnci gibi değerli şiiri olmasıyla ve Hassân bu değerli şiiri görecek olsa ona binlerce kez takdirde bulanacağından bahsetmiştir. Na’at yazmak ve Hassân’ın peygamberin sahabeti olması arasındaki ilgiyi kullanarak şair kendi şiirini övmüştür.

“Yine nazm eylemiş bir ‘ikd-ı gevher

İder biñ kerre Hassân görse tahsîn” Bâkî, K. 4/5 s. 15

“Yine bir inci cevher gibi şiir söylemiş Hassân görse bin kere aferin der.”

“Okudukça na’tunı her gûş eden gûş itmege

Cân-ı Selmân rûh-ı pâk-i Hazret-i Hassân gelür” Bâkî, K. 6/20 s. 21

“Peygamberimiz için yazılan na’tın her okunduğunda onu duyan Selmân’ın canı ile Hazreti Hassân’ın ruhu can bulur.”

“Şöyle eş’âr-ı güher-bâr okına aduna kim

Cân u dilden ide Hassân ana yüz bin tahsîn” Bâkî, K. 26/36 s. 72

“İnci saçan şiirin kasideyi sunduğın kişi adına okunmaya başlandığında, Hassân ona yüz bin kere can-ı gönülden aferin der.”

Hayâlî aşağıdaki beyitlerinde şiiri ile Hassân arasında bir bağ kurmuştur. Zamanın meşhur sanatçısı Hassân nezdinde Hayâlî de kendi şiirini yüceltmıştır. Hassân’ın Hz. Peygamberin sahabesi olması ve şiirleriyle herkesi şaşkına çevirerek yenmesi Hayâlî’nin kendi şairliğiyle ilgi kurmasına sebep olmuştur. Hassân’ın bu yönünü kullanarak Hayâlî kendisini Hassân’a benzetmiş ve Anadolu’nun Hassân’ı olmasıyla rakiplerini geride bırakmasıyla övünmüştür diyebiliriz. Ayrıca “*zemzem suyu*” ifadesiyle şair kendi şiirini kutsallaştırmış ve bu mertebede şiirler söyleyenin kendisi olduğunu ifade etmiştir. Hayâlî’nin şiirlerini bu bağlamda değerlendirdiğimizde kusursuz şiir söylemesiyle, şiir tarzını Hassân’dan öğrenmesiyle ve şairlikteki üstünlüğü bakımından övündüğünü söyleyebiliriz.

“Eşiğün Ka’be-i hâcât-ı ‘âlem

Hayâlî Ka’bede Hassâna benzer”

Hayâlî, K. 18/21 s. 55

“Senin eşiğin, dünyadakilerin ihtiyaçlarını arz ettiği Kâbe; Hayâlî de Kâbe’deki Hassân’a benzer.”

“Ka’be-i hâcâtdur dergâh-ı şâh-ı Cem-cenâb

Sen Hayâlî vaşf ile ol Ka’bede Hassân mısın”

Hayâlî, K. 20/20 s. 57

“Cem mertebeli Sultan Süleyman’ın sarayı, ihtiyaçların arz edildiği Kâbe’dir. Hayâlî, sen bunları anlatmakla Kâbe’de Hassân mısın?”

“Ayn-ı Zemzem çahı tekye Kâbe-i uşşakıdır

Ana bu nazmı diyen ol Kâ’benin Hassanıdır”

Hayâlî, G. 66/8 s. 112

“Zemzem kuyusunun kendisi âşıkların Kabesidir. Ona bu şiiri söyleyen Kâbe’nin Hassân’ıdır.”

“Hayâlî tarz-ı eş’ârın Hasandan şîve öğrenmiş

Hakikat bâdesini câm-ı Câmiden içensin sen”

Hayâlî, G. 411/5 s. 232

“Hâyâlî, şiir tarzını Hassân’dan öğrenmiştir. Kutsal şarabı yani Zemzem gibi olan şiirlerini içensin, söyleyensin. Kâbe’deki Hassan mertebesinde olansın.”

“Ka’be hakkı pâyen olmuştur fesâhat minberi

Ben Hayâlî Hazret-i Hassâna benzettim seni”

Hayâlî, G. 603/7 s. 299

“Kusursuz söz söyleyiş minberinle Kâbe hakkı rütben olmuştur. Ben Hayâlî, seni hazreti Hassân’a benzettim.”

Fuzûlî ise güzel söyleyiş bakımından kendi şiiri ve Hassân arasında bir ilgi kurmuştur. Hassân ile bahse girdiğinde güzel şiir söyleyişte üstün gelebileceğine ve buna şaşırılmaması gerektiğine inanmıştır. Burada yine Fuzûlî’nin söyleyiş üstünlüğü bakımından övündüğünü söyleyebiliriz.

“Şıfat-ı hüsnün eder haste Fuzûlî ne aceb

Hüsn-i güftarada ger eylese Hassan ile bahs”

Fuzûlî, G. 45/7 s. 145

“Fuzûlî, aşk derdinden ötürü yaralıdır. Şair sevgilinin çehresini tasvir etmek söz konusu olunca Hassan ile yarışacak olsa bu duruma şaşırılmamalıdır.”¹¹

Hassan güzel söz söyleme bakımından zamanın zirvesinde olan şairlerdendir. 16. Yüzyıl şairleri de kendilerini söyleyiş güzelliği ve şiir tarzı bakımından Hassan ile kıyaslamışlardır. Sanatçı şiirlerinin benzersiz olması ve güzelliğiyle rakip şairleri geri bırakmıştır. Şairin şiir sahasında sağladığı bu üstünlüğü sözlerinin Camî’nin tarzını yansıtmasıyla da ilişkilendirilmiştir.

1.1.1.4. Hâtîm et-Tâî-(Hatim-i Tay)

Hatim-et Tai aynı zamanda Hatem-i Tay olarak da bilinen cahiliye döneminde Arapların cömertliğiyle ünlü şairidir. Şair, cömert, mert ve misafirperver Arap tipinin ideal örneği olarak bilinir. Sadece yaşadığı çevrede değil İran ve Türk edebiyatında da adından cömertliğin sembolü olarak söz edilmiştir. Hatim’in daha çocuk yaşta devaleri götüğü bir sırada kendisine misafir için ne yenileceği sorulduğunda devaleri vermesi olayı şairin cömertliğini gösteren bir kıssadır. ¹²

Hatem-i Tai, cömertliği ile meşhurdur. O nasıl ekonomik olarak insanlara yardımda bulunduysa Hayalî’nin sözleri de şiiri de o denli önemlidir.

¹¹ Ali Nihat Tarlan, *Fuzuli Divanı Şerhi*, Akçağ yayınları, (8. Baskı), Ankara 2014, s. 145.

¹² Süleyman Tülücü, “Hatim-et Tai”, *DİA*, İstanbul 1997, C.16, s.472-473.

“Güzeller nâza âşıklar niyâza geldi dünyaya

Hayâlî sözle meşhur oldu Hatemden kerem kaldı” Hayâlî, G. 632/5 s. 309

“Dünyaya güzeller naz etmeye âşıklar ise yalvarmaya geldi. Hatemden kerem kaldı, Hayâlî sözle meşhur oldu.”

1.1.1.5. Selmân -ı Savecî

Selmân-ı Sâvecî olarak bilinen, İranlı ünlü şairdir. Selmân mahlasıyla şiirler kaleme almış ve meşhur olmuştur.

Selman İlhânlılar döneminde yaşamıştır. Bağdat'ta meliku'ş-şu'arâ olarak tanınmıştır. Şeyh Hasan ve Dilşâd Hâtûn tarafından hayatının büyük bir kısmında himaye görmüştür. Dolayısıyla şair bu kişiler için yazdığı kaside türündeki şiirleriyle nam yapmıştır. Selmân; birçok nazım şekilleriyle yazmış olduğu şiirleriyle ve bu alandaki yeteneği usta bir şair olması gibi sebeplerle yalnızca kendi döneminde değil nesiller sonrasında da birçok şairi etkisi altına almıştır. Bilhassa kasidelerinde çok güçlüdür. Sanatçı, Bedâyi'u'l-Eshâr isimli kasidesiyle namını duyurmuştur. Methiyelerinde sergilemiş olduğu üstün maharetiyle divan edebiyatı şairlerinin dikkatini çekmiş ve bu özelliğiyle Divân şiirinde sıkça adından söz edilmiştir. Selmân, Divân şiirinde daha çok kaside ile birlikte şiirlere konu olunan şairdir.¹³

Muhibbî'nin aşağıdaki beyitlerini incelediğimizde şairin, Selmân'ı bazen övdüğünü ve ona denk bir şair olduğunu söylemesi bazen ise şiirde mükemmelliği yakalayarak Selmân'ı geçtiğini ondan üstün bir şair olduğunu söylemekle övündüğünü görmekteyiz. Birçok ifadesinde şiirlerinin Selmân'a benzediğini ve kendisinin zamanın Selmân'ı olmasıyla övündüğünü de görmekteyiz. Muhibbî şiirleriyle Selmân arasındaki yakınlığı şu şeklide kurmuştur: Şiirlerinin canlı ve parlak olması, hayallerle dolu bir şiir söyleyişine sahip olması ve ateş dolu şiiriyle ayrıca şiirde olgunluğa ulaşması cihetiyle Muhibbî Selmân'a denk bir şair olarak görmüştür kendisini ve bu özelliklerle şiirde övünmüştür. Gazel tarzında Selmân'ın yolundan gittiğini söyleyen Muhibbî, onu örnek almış ve kendi şairliğini de yüceltmıştır. Muhibbî, Selmân'ı mezarından diriltecek kadar güçlü bir şiir söyleyişiyile övünmüştür. Şairin şiirlerinin olgunluğa erişmesi bakımından kendisini de ikinci bir Selmân olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

¹³Mikail Doğan, 15-16. yy. Osmanlı Şairlerinin Divanlarında Biyografik Bilgi (Şair ve Eser İsimleri), Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2013, s. 69.

“Sen bi-vefânun yâdına didi Muhibbî bir gazel

“Lahdinde ger guş eyleye tahsin ide Selmân ana” *Muhibbî, G. 54/5 s. 57*

“Muhibbî sen vefasızın yoluna bir gazel söyledi; eğer Selmân mezarında duysa onu beğenip över.”

“Şi’r-i pür-sûzum olahıdan hasen

Gûş iden dir kıssa-i Selmân ana” *Muhibbî, G. 99/6 s. 70*

“Yakıcılıkta (ateşle) dolu şiirim güzelleşeli, dinleyenler ona Selmân’ın hikâyesi der.”

“Şi’r-i pür-sûzun görüp tahsîn ide Husrev dahi

Ey Muhibbî eyle şimden girü Selmân ile bahs” *Muhibbî, G. 258/5 s. 114*

“Ey Muhibbî, ateşli (içli) şiirini görüp, Hüsrev bile beğenir. Bundan böyle Selmân ile yarış.”

“Eyledün tarz-ı Nizâmî’de Muhibbî nazmunı

Şi’r ile şimden girü var eyle Selmân ile bahs” *Muhibbî, G. 261/5 s. 114*

“Muhibbî, şiirlerini Nizâmî üslubunda yazdın. Şiir sahasında bundan böyle Selmân-ı Saveci ile yarış.”

Nizâmî: 15.yy’da yaşamış İranlı meşhur şair.

Selmân-ı Saveci : 15.yy’da yaşamış İranlı mutasavvıf.

“Nazm u eş’ârüm görenler ey Muhibbî dir bana

Eylesün şimden girü şi’r içre Selmân ile bahs” *Muhibbî, G. 271/5 s. 117*

“Ey Muhibbî, şiirlerimi görenler, benim için bundan sonra şiir sahasında Selmân-ı Saveci ile yarışsın dediler.”

“Bu vech ile nazm-ı Muhibbî’yi gören dir

Benzetdi hemân şi’rini Selmân’e dimişler” *Muhibbî, G. 592/5 s. 207*

“Muhibbî’nin nazmını görenler, bu yüzden şiirini Selmân’ın şiirine benzetti demişler.”

“Didiler ŧi’r-i hayâl-engîzine tazr-ı Hasân

Ol da bu dehrün kemâl-i nazm ile Selmânıdır”

Muhibbî, G. 609/5 s. 212

“Hayallerle dolu ŧiirine Hasan üslubunda dediler. O da bu zamanın ŧiir olgunluğu ile Selmân’ıdır.”

“Yine bir ŧîrîn gazel didi Muhibbî zevk ile

Okuyan dir mülket-i Rûmun bugün Selmânıdır”

Muhibbî, G. 627/5 s. 217

“Muhibbî, yine zevkle güzel bir gazel söyledi. Okuyan Osmanlı ülkesinin bugün Selmân’ıdır der.”

“Sen güzeller ŧâhını her dem-be-dem çün medh ider

Bu Muhibbî ŧi’r-arâ Selmân olursa çok mıdır”

Muhibbî, G. 645/5 s. 222

“Sen güzeller ŧâhını her zaman öven bu Muhibbî, ŧiir ustası Selmân olursa, çok mudur?”

“ŧi’r-i pür-sûzun Muhibbî işidüp yârân dimiş

Meclise benzer kelâmı ŧeyh Selmânun gelür”

Muhibbî, G. 1022/5 s. 329

“Ey Muhibbî, ateş dolu ŧiirini işiten dostlar, meclise sözü ŧeyh Selmân’a benzeyen gelir demişler.”

“Ey Muhibbî husrev-i mülk-i suhansın var ise

ŧi’rünü tarz-ı Hasanda nazm-ı Selmân eyledün”

Muhibbî, G. 1516/5 s. 463

“Ey Muhibbî, söz ülkesinin padişahısın. ŧiirini Hasan tarzında Selmân’ın ŧiiri gibi yaptın.”

“Bu Muhibbî dem-be-dem ŧi’rini rengîn eyledi

Tab-ı mevzûnına dinse nola Selmân-ı zamân”

Muhibbî, G. 2267/5 s. 666

“Bu Muhibbî, gün be gün ŧiirinin daha canlı, daha parlak söyledi. Bu ustalığından dolayı ona zamanenin Selmânı dense yeridir.”

“Kime akrânsın Muhibbî ŧi’r içinde dersen

ŧimdilik bu devr içinde olmuşam Selmân ile”

Muhibbî, G. 2461/5 s. 718

“Muhibbî, şiirde kime denksin dersin; bu zamanda şimdilik Selmân ile beraberim.”

“Kim ‘acebler şi’rini gören kemâle irdügin

Çünkü eş’âr-ı Muhibbî şi’r-i Selmândan giçe” Muhibbî, G. 2555/6 s. 743

“Şiirin mükemmelliğe ulaştığını kim görse, şaşırır; çünkü Muhibbî’nin şiirleri, Selmân’ın şiirlerinden üstündür.”

“Bu Muhibbî şi’rini gören kemâle irdügin

Bir sanurdun didi benzer var imiş Selmân iki” Muhibbî, G. 2732/4 s. 791

“Bu Muhibbî’nin olgunlaşmış şiirini gören, bir sanırdım ama meğer iki Selmân varmış, der.”

“Muhibbî mu’ciz-i nazmun ‘Acem iklimine irse

Kılursa zinde kabrinde ‘aceb mi rûh-ı Selmânı” Muhibbî, G. 2749/5 s. 796

“Muhibbî şiirinin mucizesi Acem ülkesine varsa Selmân’ın ruhunu kabrinde canlandırırsa şaşılır mı?”

“Çerâğı sûz-ı Husrevden yakarsa tan midur şi’rüm

Gazel tarzında çün gözler hemîşe tarz-ı Selmânı” Muhibbî, G. 2789/5 s. 806

“Şiirim mumunu Husrev’in ateşinden yakarsa şaşılmaz. Gazel tarzında daima Selmân tarzını gözler.”

Bâkî, güzel söz söylemede Selmân ile kendisini denk görmüştür. Bâkî, şiirin Selmân’a ulaştınca olgunluğa ereceğini ve bu merteye şiir söyleyenin de yine kendisi olduğunu söylemiştir. Tıpkı Selmân gibi akıcı bir söyleyişe sahip olduğunu söyleyerek söyleyişteki üstünlüğünü dile getirmiştir. Hayâlî, Peygamber için yazılan na’at mevzu olunca Selmân’ı överken bir yandan ise kendi şairliğini de yüceltmek istemiştir. Şair, usta şairleri dahi cana getirecek seviyede etkili bir şiir söyleyişine sahip olmakla övünmüştür diyebiliriz. Acem diyarında Selmân ne derece usta bir şair ise Bâkî de Anadolu sahasında o derecede bir şairdir. Bu ifadesiyle şairin sanatçı yaradılışa sahip olmasıyla ve şiir sahasında usta olması bakımından övündüğünü söylemek mümkündür. “Nazm-ı bülend” ifadesiyle Hayâlî, şiir sahasında Selmân’ı dahi geçtiğini ifade etmiştir. Şiirinin yüceliği ve eşsiz olmasıyla övünmüştür.

“Oldı vasf-ı suhan-ârân ile şi’r-i Bâkî

Rif’at-i pâyede hem-sâye-i nazm-ı Selmân”

Bâkî, K. 2/36 s. 9

“Selmân’ın şiirinin gölgesi yüksek rütbede Bâkî’nin şiiri ile güzel söz söyleyen gibi oldu.”

“İrdi Selmâna sözi şi’ri kemâlin buldı

Lutfuna kaldı eyâ husrev-i sâhib-dîvân”

Bâkî, K. 2/37 s. 10

“Şiiri, olgunluğu buldu sözü Selmân’a ulaştı. Ey divan sahibi padişah, lutfuna kaldı.”

“Zuhûr itdi Zahîrün sırrı tab’-ı nükte-dânumda

Akıtdı kendüye şi’rüm revân-ı pâk-i Selmânı”

Bâkî, K. 5/32 s. 19

“Zahirin sırrı, ince manalı yaradılışında ortaya çıktı. Şiirim kendini, Selmân’ın su gibi akıp giden güzel sözüne akıttı.”

“Okudukça na’tunı her gûş eden gûş itmege

Cân-ı Selmân rûh-ı pâk-i Hazret-i Hassân gelür”

Bâkî, K. 6/20 s. 21

“Peygamberimiz için yazılan na’tın her okunduğunda onu duyan Selmân ve Hassan’ın bedenleri cana gelir.”

“Degülsin medhine kâdir ne denlü tutsalar mâhir

Gerekse Rûmda Bâkî ‘Acem mülkinde Selmân ol”

Bâkî, K. 11/14 s. 30

“Senin ne kadar san’atkar, hüner sahibi olduğunu övmeye gücümüz yetmez. Acem mülkünde Selmân ne ise Anadolu sahasında da Bâkî aynıdır. Yani Anadolu’nun Selmân’ı Bâkî’dir.”

“Bâktyâ ser-nahl-bend-i gül-şen-i ebyâtsın

Eyledi nazm-ı bülendün hâsılı Selmânı pest”

Bâkî, G. 24/5 s. 116

“Ey Bâkî, beyitlerin gül bahçesinin bahçıvan başıdır. Kısacası yüksek şiirin, Selmânı aşağı eyledi. Bâkî’nin şiiri Selmân’ın şiirini geçmiştir.”

“Husrevâ Bâkî kulun nazm içre Selmân olmaga

Hep senün lutfun mu’în olmuşdur ihsânun zahîr”

Bâkî, G. 145/5 s. 192

“Ey padişah, Bâkî kulun şiir sahası içinde Selmân olmuştur. Bunda hep senin lütfun ihsanın yardımcı olmuştur.”

Hayâlî'nin beyitlerine baktığımızda daha küçükken bile ölçülü bir şiir yazma kabiliyetine sahip olmasıyla övündüğünü görmekteyiz. Ayrıca kendisini zamanın Selmân'ı olarak gören Hayâlî, rakiplerine karşı şairlikte üstünlük sağlamış ve bununla övünmüştür. Bir diğer ifadesinde ise şiir tarzını Selmân'dan aldığını söyleyerek Selmân'ı överken kendisini Selmân'a denk bir şair olarak görmüş ve böylece şiir üslubuyla övünmek istemiştir.

“Husrevâ himmet-i hâkânî zahîr olsa bana

Mülk-i nazm içre olam Hazret-i Selmân-şekil” Hayâlî, K. 8/21 s. 38

“Ey padişah! Hakana yakışır bir himmet bana görünse şiir ülkesinde Hazreti Selmân gibi olurum.”

“Nevâyî ger işitse idi nevâ-yi bülbül-i tab‘um

Diye idi yahşırak duymışdur ol üslûb-ı Selmânı” Hayâlî, K. 14/31 s. 48

“Eğer Nevayî, şairlik tabiatımın bülbülünün sesini işitseydi, (O Selmân'ın üslubunu daha iyi duymuştur) derdi.”

“Ey Hayâlî çardeh-sâle dahi bir tıfl iken

Tab-ı mevzûnunla oldun nakd-i Selmân-ı zamân” Hayâlî, G. 383/5 s. 222

“Ey Hayâlî, henüz on dört yaşında acemi toy bir çocukken bile ölçülü kafiyeli düzgün nazım söyleme hususunda dönemin Selmân akçesi sensin.”

“Gâfil olma ey Hayâlî nazmına inkâr eden

İltifât-ı Şâh anı Rum içre Selmân eyledi” Hayâlî, G. 595/5 s. 296

“Ey Hayâlî, şiirini görmezden gelene kayıtsız kalma. Padişahın beğenisi onu Anadolu'da Selmân yaptı.”

Görüldüğü gibi Divan şiirinde şairler kendilerini birçok kez Selmân'a denk görmüşler ve onun izinden gittiklerini söylemişlerdir. Şairler kendilerini Selmân ile şu özellikler bakımından benzer bulmuşlardır. Şiirde canlılığın ve parlaklığın olması, hayallerle dolu manalar içermesi, sözlerin ateş gibi olmasıyla şiirde olgunluğa erişmesi, sanatta güçlü bir üsluba sahip olmakla ve söyleyiş güzelliği gibi sebeplerle şairler kendilerini övmüşler

hem de Selmân'ı şiirlerinde anmışlardır. Şairler hem Selmân'ı örnek almışlar onun izinden gittiklerini söylemişlerdir hem de onunla yarışabilecek kadar yetenekli olduklarını ifade etmişlerdir.

1.1.1.6. Nizâmî-i Gencevî

15.yy'da yaşamış olan Nizâmî-i Gencevî Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu kabul edilen İranlı meşhur şairdir.

Nizâmî, şüphesiz Fars edebiyatının temel taşlarından olup bu şiirin kesin üstatlarından kabul edilmesi gereken şairlerdendir. O, Firdevsî ve Sa'dî gibi kendine özgü bir üslup ya da tarzı ortaya çıkarabilmeyi veya kemale ulaştırabilmeyi başarmış şairlerdendir. Her ne kadar Fars dilindeki hikâyecilik, Nizâmî ile başlamamış ve gördüğümüz üzere, Fars edebiyatının başlangıç dönemine kadar gidiyor olsa da VI/XII. yüzyıl sonuna kadar şiirin bu türünü, yani temsilî şiiri Fars dilinde kemal derecesinin en üst noktasına çıkarabilmiş olan tek şair Nizâmî'dir. Yerinde ve güzel sözcükleri kullanma, doğru kelimeyi seçme, farklı hayaller ortaya koyma, birçok manada yeni ve makbul olan anlam ve mazmunları meydana getirip kullanması şairin belirgin özelliklerindedir. Aynı zamanda ayrıntıları tasvir etme, hayret verici derecedeki güzel manzaraları anlatma ve hayal gücünü kullanmadaki becerisi ve özeni, doğa ve yaşam biçimlerini anlatmadaki zarıflığı gibi özellikleriyle tabii ve yeni teşbih ve istiareleri kullanma bakımından vb. açılardan kendinden sonra asla emsali olmayan şairler arasındadır.

“Şair güzel fitratlı, ileri görüşlü ve derin bakışlı şair, kendi edebî ve bilimsel bilgilerinden yararlanma noktasında mübalağa etmesi ya da yeni terkipleri meydana getirmede hayal noktasında aşırıya kaçma ve mübalağa etmesiyle birlikte sözde güzellik, açıklamada incelik ve anlamda bir yüceliğe sahiptir. Bu özelliği de bu gibi kusur veya kusurları tamamıyla okuyucunun gözünden saklar.”¹⁴

“Nizâmî, Klasik edebiyatta Penc Genc adlı beş mesneviden oluşan yapıtıyla tanınmıştır. Bu mesnevisiyle İranlı şairleri oldukça etkilemiştir. Sanatçının hamsesine her yerden çeviriler ve tercümele yapılmıştır. Hamse yazma hususunda Türk edebiyatında da şairleri etkilemiştir.”¹⁵

¹⁴ <http://www.irankulturevi.com/lang-tr-NZAMYGENCEV.cgi> Erişim Tarihi: 17. 03. 2019.

¹⁵ Doğan, *agt*, s. 65.

Muhibbî, Nizâmî gibi şiirde üsluba önem vermiş ve Nizâmî'nin tarzında şiir yazmakla övünmüştür. Muhibbî burada Nizâmî'nin meşhur eseri “*Penc Genc*” ile kendi şiiri arasında bir ilgi kurmuştur. Nizâmî'nin beş mesneviden oluşan hamsesi Muhibbî için de bir övünme unsuru olmuştur. Muhibbî “*penc-i genc*” derken hem Nizâmî'nin beş hamsesine gönderme de bulunmuş hem de kendi şiirinin değeri ile övünmüştür. Şiirde Nizâmî'nin yolunda gitmekle şairin kastettiği Nizâmî'nin hamse üstadı olmasıdır. Şair de Nizâmî gibi şiirlerini beş beş yazarak Nizâmî'yi örnek aldığını ifade etmiştir. Muhibbî burada şiirde konu işleme tekniği ve şiir yazma tarzı bakımından Nizâmî'yi örnek alarak övünmüştür.

“*Eyledün tarz-ı Nizâmî'de Muhibbî nazmunı*”

Şi'r ile şimden girü var eyle Selmân ile bahs” *Muhibbî, G. 261/5 s. 114*

“Muhibbî, şiirlerini Nizâmî üslubunda yazdın. Şiir sahasında bundan böyle Selmân-ı Saveci ile yarış.”

“*Ey Muhibbî benzedi nazmun Nizâmî nazmına*”

Nola dirsem işbu beytüne senün ben penc-i genç” Muhibbî, G. 288/5. s. 122

“Ey Muhibbî, şiirlerin Nizâmî'nin şiirlerine benzedi. Senin bu beytine beş hazine dersem doğrudur.”

“*Ey Muhibbî nazm-arâ tutdun Nizâmî tarzını*”

Şi'rünü şimden girü itmek gereksin penc penc” *Muhibbî, G. 292/5 s. 124*

“Ey Muhibbî şiirde Nizâmî tarzını tuttun, benimsedin. Bundan sonra şiirini beş, beş yazman gerekir.”

Muhibbî'nin şiiri Nizâmî tarafından takdire şayan bir özelliğe sahiptir. Şair burada söyleyiş güzelliğiyle övünmüştür. Muhibbî aşağıdaki beytinde Nizâmî'nin şairlikteki üstünlüğünden onun üstat bir sanatçı olduğundan ve kimselere yenilmez anlatım gücünden bahsetmiştir. Muhibbî kendi şairliğini de Nizâmî'nin bu özellikleriyle bir tutarak övmüştür. Şiir sahasında kendisinden başka üstün şair olamayacağını ve şiirleriyle herkesi alt edebileceğini söylemiştir. Bu ifadeleriyle şair rakiplerine meydan okumuş ve şiir alanında üstün olması ve şairliğinin gücüyle övünmüştür diyebiliriz.

“*Eger guş itse bu nazmı Nizâmî*”

Diye tahsin Muhibbî aferin bâd” Muhibbî, G. 349/5 s. 139

“Eğer Nizâmî bu şiiri dinlemiş olsaydı, çok güzel, aferin sana Muhibbî derdi.”

“Nizâmî nicesin bürdüm benümle kim tutar pençe

Muhibbî ‘arsa-i nazmun bugün şîr-i jiyânıdır” *Muhibbî, G. 814/5 s. 269*

“Nizâmî gibi nicelerini mağlup ettim, benimle kim el pençe tutabilir? Muhibbî, bugün artık şiir sahasının kükremiş aslanıdır.”

Muhibbî kendi şiiri ile Nizâmî’nin şiiri arasında benzerlik ilgisi kurmuştur. Muhibbî’nin şiiri de tıpkı Nizâmî’nin şiirlerinde olduğu gibi ince anlamlarla parlak bir üslupla ve yeni manalarla doludur. Muhibbî bu sözleriyle şiirdeki anlatım gücüyle ve söyleyişteki farklılıklarıyla övünmüştür. Şiir yazma tarzında Muhibbî, Nizâmî’yi örnek almıştır. Ve şiirlerinin konuları işleme tekniği bakımından Nizâmî’nin şiirlerine benzediğini ifade etmiştir. Nizâmî şiir alanında Fars edebiyatında kemal seviyesine ulaşmış usta bir şairdir. Muhibbî de tıpkı Nizâmî gibi şiirlerini kemal seviyesine taşımak istemektedir. Bunun içindir ki Muhibbî şiir alanında Nizâmî’nin tarzını benimsediğini ve onun yolundan gittiğini ifade ederek onun gibi şiir yazma üslubuyla övünmüştür.

“Nazmun Muhibbî nazmına benzer Nizâmînin

İnce hayâl nazik ü rengîn-edâyı gör” *Muhibbî, G. 850/5 s. 279*

“Muhibbî, şiirin Nizâmî’nin şiirine benzer. İnce Hayâlî, nazik ve canlı üslubu gör.”

“Husrevâ guş it Muhibbî şî’rine eyle nazar

Nazm tarzında Nizâmî ma’nide Hâcu imiş” *Muhibbî, G. 1291/5 s. 404*

“Ey padişah, Muhibbî’nin şiirine bak, dinle.(o şiirler), nazım tarzında Nizâmî, anlamda Hâcu imiş.”

“Nazm ile buldun Muhibbî çün Nizâmî tarzını

Hüsni eş’ârûna tahsin itdiler ehl-i kemâl” *Muhibbî, G. 1717/5 s. 515*

“Ey Muhibbî, şiir ile Nizâmî tarzını bulduğun için, kemal sahipleri şiirlerinin güzelliğini takdir ettiler.”

Hayâlî’nin şiiri Nizâmî’ye ulaşırsa eğer Nizâmî, bu şiirle yeni bir can bulacaktır. Nizâmî, Hayâlî’nin bu yeni söyleyişini beğenecek ve onu takdir edecektir. Hayâlî, burada

öyle bir söyleyişe sahip olduğunu ifade etmiştir ki Nizâmî bile onun şiirinden yeni yeni anlamlar bulabilecektir. Hayâlî bu ifadeyle şiirde yeni söyleyişler kullanmakla övünmüştür.

“Râvî ittise Karamana Hayâlî şî’rini

Bula nazm-ı rûh bahşından Nizâmi tâze cân” Hayâlî, G. 381/5 s. 222

“Hayâlî, nazmın Karaman’a varırsa eğer, Nizâmî (Hayâlî’nin) can veren şiirinden yeniden hayat bulur. Yani Nizâmî, Hayâlî’nin şiiriyle yeniden dirilir.”

Şâir kendisini Nizâmî’ye benzetmekte ve bazı tarihî kişiliklere telmihte bulunarak kendisini yüceltmektedir. “*sâhib-suhan*” kavramıyla Hâyâlî, söz sahasında üstat olduğunu ifade etmek istemiştir. “*Tuğrul Bey, Oğuz Türklerine Anadolu’nun kapısını açan bir komutandır. Kızıl Arslan (Aslan Bey), Gazneli Mahmut tarafından bir hileyle esir alınmış yiğit ve cömert bir komutandır. Aslan Bey’in intikamını almak isteyen Tuğrul Bey, Gaznelilerle Dandanakan savaşında karşılaşmış ve onları tarih sahnesinden kaldırmıştır. Şâir, övdüğü kişileri öyle methetmiştir ki, onları tarihte adından şan ve şerefle söz edilen kişiler mesabesine getirmiştir.*”¹⁶ Hayâlî söz sahibi olması ve şiirdeki üstünlüğüyle övünmüştür.

“Olduğum çün ben Nizâmî gibi bir sahib-suhan

Şah Tuğrul bin Kızıl Arslana benzettim seni” Hayâlî, G. 603/6 s. 299

“Ben Nizâmî gibi bir söz sahibi olduğum için, seni Kızıl Arslan’ın oğlu Şah Tuğrul’a benzettim.”

Sonuç olarak bakıldığında şairlerin Nizami ile kendi sanatları arasında Nizami’nin daha çok hamse şairi olması sebebiyle ilgiler kurduğu görülmüştür. Nizami hamse kurucusu sayılan usta bir şairdir. Ayrıca beş mesnevisinden oluşan “*Penc Genc*” adlı eseri de burada şairler tarafından zikredilmiş ve örnek alınmıştır. 16. Yüzyıl sanatçılarının şiirlerinde Nizami ile ilgili kendilerine benzettikleri ve övündükleri yönleri şu şekilde ifade edebiliriz: Şairler şiirde yeni mazmun kullanma ve yeni manalarla hayallerle şiirler yazmış ve bununla övünmüşlerdir. Şiirde konuyu işleme tekniği bakımından Nizami’yi örnek almışlar ve kendilerini rakip şairlerden üstün tutmuşlardır. Mananın güzelliği, sanattaki anlatımın gücü

¹⁶ Doğan, *agt*, s. 65.

ve insanlarda bıraktığı etki, dilin parlaklığı ve çevikliği gibi özelliklerle şairler kendileri Nizami'ye benzetmişler aynı zamanda bu özelliklerle sanatlarını övmüşlerdir.

1.1.1.7. Sehâbî

Divanının dîbâcesinde ismini Hüsâmeddin b. Hüseyin el-Meşhûr be-Sehâbî şeklinde ifade eder. Sehâbî'nin Molla lakabı ve şiirleri onun medrese gördüğünü ve iyi bir tahsilden geçtiğini göstermektedir. Bu anlamda birçok kaynakta da şairin ilimle alakadar olduğu hususunda ortak düşünceler mevcuttur.¹⁷

Şiirlerinde manaya ve hayallerin güzelliğine vurgu yapmıştır. Bazen kelime oyunları ile şiiri zenginleştirmiş ve sanatını bir sihir gibi görmüştür. Edebî sanatları kullanmıştır ancak çok abartıya girmekten ve yapmacık olmaktan sakınmıştır. Dili sadedir ve döneminin şairlerine nazaran daha akıcıdır. Atasözlerine, deyimlere ve hikmetli sözlerle Sehâbî'nin şiirlerinde rastlamak mümkündür. Onun şiirlerinde yaşadığı dönemin ananeleri ve inançları da vardır.¹⁸

Hayâlî, aşağıdaki beytinde fener ile çerağ ilişkisini kullanarak Sehâbî'den daha üstün bir şair olduğunu ifade etmek istemiştir. Hayâlî, şairlikteki üstünlüğüyle övünmüştür diyebiliriz.

“Bu şi'rüme Hayâlî germ olmasın Sehâbî

Şevkiyle zâ'il etmez zira fener çerâğı” Hayâlî, G. 601/5 s. 298

“Ey Hayâlî, Sehâbî bu şiirime kızgın olmasın; zira fener çok istemesiyle mumu söndüremez.”

1.1.1.8. Hâkânî-i Şîrvân

Hâkânî, İran edebiyatının dikkat çeken usta şairlerindedir. Şiire çeşitli yenilikler getiren şair, zekâsının keskinliği ve hayal gücünün genişliğiyle ön plana çıkmıştır. Hâkânî-i Şîrvân, İran edebiyatına biçim yönünden daha önce denenmemiş farklılıklar getirmiştir. Şair daha çok kısa vezinler kullanmış, kasidelerde kaside niteliği verdiği terbib-bendlerde matla yenileme özelliğini getirmiş ve kasideyi beyit sayısı bakımından da zenginleştirmiştir.

¹⁷ Cemal Bayrak, “Sehâbî”, *DİA*, C. 36, s. 309-310.

¹⁸ Bayrak, *age*, *DİA*, s. 136.

Hâkânî henüz hayattayken şiirleri İslam âleminde oldukça meşhur olmuş ve şairin ünü yüzyıllar boyu devam etmiştir.¹⁹

Şair aşağıdaki beytinde, söz ve sanat gücü bakımından tıpkı İran edebiyatında şöhret kazanmış Hâkânî gibi olduğunu ifade etmiştir. Bâkî, burada Hâkânî gibi ünlenmesiyle söyleyiş güzelliği ve şiir sahasındaki üstünlüğüyle övünmüştür.

“Belâgat kûsın urdum husrevâne heft kişverde

Suhan menşûrına çekdüm bu gün tigrâ-yı Hâkânî” Bâkî, K. 5/33 s. 19

“Şair, güzel söz söylemede yedi ülkede nam saldığını ve tıpkı ünlü İranlı şair Hakan gibi ünlendiğini söyleyerek şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü ile övünmüştür.”

1.1.1.9. Sa’dî i Şirazî

Sa’dî i Şirazî, Fars şiirinin usta sanatçılarından biridir. Sa’dî, 16. yy. Divan şairlerini de etkilemiş ve bu sanatçıların şiirlerine, şairliği ve eserleriyle konu olmuştur.

Şair, *Bostân* ve *Gülistân* adlı eserleriyle diğer şairleri etkilemiştir. Bu eserlerde işlenen konular arasında toplumun birçok bölümünden kesitler vardır. Halkı eğitmek için bir araç vazifesi gören eserinde hikmetli sözleri ve insanlara ders verici nitelikli konuları işlemesi bakımından da önemlidir. Eserinde insanlara mutluluğu, iyiliği, güzelliği, ahlaklı olmayı ve bunlara benzer birçok değer yargılarını göstermeye ve aktarmaya çalışmıştır. Doğuda ve Batıda birçok dilde çeviri yapılan bu eserleri şairin ne denli başarılı ve büyük bir usta olduğunu göstermesi açısından önemlidir.²⁰

Hayâlî, şiirindeki parlaklık ve güzelliğiyle övünürken Sa’dî’nin meşhur eseri *Gülistan* ile kendi şiiri arasında bir ilgi kurmuştur. Bu ifadeyle Hayâlî hem Sa’dî’yi övmüştür hem de kendi şairliğini yüceltmıştır.

“Hayâlî rûh-ı Sa’dî yaraşırdı andelib olsa

Diyâr-ı Rumda nazmım gibi rengin gülistana” Hayâlî, G. 517/5 s. 269

“Hayâlî, Sa’dî’nin ruhu bülbül olsa Osmanlı devletinde şiirim gibi parlak gül bahçesine yaraşırdı.”

¹⁹ Şentürk, Kartal, *age*, s. 91.

²⁰ Gencay Zavotçu, *Sa’dî Düşüncesi ve Etkileri*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 40, Erzurum 2009, s. 57.

1.1.1.10. Kemaleddin-i İsfahani

İrânlı şâir, daha çok kaside şâirleri arasında adı zikredilen Kemâleddin babası gibi İrak'da söylemiş güzelliğinin öncü isimlerinden biri olmuştur. Onun şiirleri tek seferde okumakla anlaşılması güçtür. Bu anlamda şiirde ince hayallere ve derin manalara yer vermiştir. Şâirin bu yönü sebebiyle “Hallâkulmeânî” unvanıyla anılmıştır. Diğer şiirlerinde ve kasidede abartılacak derecede edebî sanatlara yer vermiştir. Şâirin bu tutumu usta şâirlerce eleştirilmesine neden olmuştur. Sanatçının şiirlerinde ayrıca toplumun yaşadığı huzursuzlukları, gündelik yaşamla ilgili meseleleri ve Moğol işgalinin vermiş olduğu tahribatı halk üzerindeki olumsuz etkilerini de görmek mümkündür.²¹

Hayâlî, şiirden bahsedince sadece Hafız-ı Şirazi ve Kemal-i İsfahani'nin akla gelmemesi gerektiğini söylerken kendisini de öne çıkararak övünmüştür. Kemal-i İsfahani gibi ince manalara yer verdiğini ve Kemal-i İsfahani öldü diye böyle ince manalı şiirler yazılmayacak mı diye eleştirirken, o şiirleri söyleyenin kendisi olmasıyla da övünmekten vazgeçmemiştir.

“Demen ki şi'r hemîn Hâfız u Kemâlündür

Ezân okunmadı mı dünyeden gidince Bilâl” Hayâlî, K. 10/20 s. 42

“Şiir, yalnız Hafız-ı Şirazi ve Kemal-i İsfahani'nindir, demeyin. Zira Bilal-i Habeşi dünyadan göçünce hiç ezan okunmadı mı?”

1.1.1.11. Kemâl -i Hucendî

Kendisi mutasavvıf bir şâirdir. Ekseriyetle aşk ve tasavvuf konulu gazellerinde “Kemâl” takma adını kullanmıştır. Şâir gazel alanında sağladığı başarısıyla üstünlüğünü kanıtlamıştır. Aynı zamanda Hucendî'nin nazmında tekellüf de önemli bir yere sahiptir. Şâir, gazel sahasında kendisini rakipsiz ve eşsiz görmektedir. Ancak bir Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi veya Hâfız ile Sa'dî kadar başarılı değildir.²²

Muhibbî, aşağıdaki beyitlerinde Kemâl -i Hucendî'yi yüceltirken ondan feyz almasıyla ve bu sayede şiirinde üst seviyeye yükselmesiyle övünmüştür. Yine gazel yazma tarzında kendisini Kemâl -i Hucendî'ye denk görmüş ve hatta kendisine Kemâl deseler

²¹ Adnan Karaismailoğlu, “Kemaleddin-i İsfahani”, *DİA*, C. 25, s. 233.

²² M. Nazif Şahinoğlu, “Kemâl -i Hucendî”, *DİA*, C. 25, s. 226.

yerinde olacağını ifade etmiştir. Bu yorumlardan hareketle, Muhibbî'nin gazel tarzında eşsiz olmakla övünmesi ve bu alanda en üst seviyeye ulaşmak istediğini çıkarabiliriz.

“Feyz bahş oldu sana rûh-ı Kemâl

Şi'r ile kıl Muhibb kemâla tama”

Muhibbî, G.1333/5 s. 414

“Ey Muhibbî, Kemâl'in ruhu sana bereket, ışık bağışladı. Şiir ile olgunluğu iste.”

“Ey Muhibbî bulunur şi'ründe çün tarz-ı Hasan

Yiridir şimdengirü ger diyeler sana Kemâl”

Muhibbî, G. 1703/5 s. 512

“Ey Muhibbî şiirinde Hasan'ın tarzı bulunduğu için bundan sonra sana eğer Kemal deseler yeridir.”

16. yüzyıl Divan şairleri arasında Kemâl -i Hucendî ile şairin kendi sanatını övmesi sebebiyle kurulan ilgiye sadece Muhibbî'nin şiirlerinde rastlanılmıştır. Muhibbî kendisini gazel tarzında usta olan Kemâl -i Hucendî'ye benzeterek sanatının eşsizliğiyle övmüştür. Muhibbî şiir sahasında en üst seviyeye çıkmayı hedeflemiş bu sebeple de Nizami'nin tarzını benimsemiş ve sözleriyle olgunluğa erişmek istediğini vurgulamıştır.

1.1.1.12. Necâtî

15. yy'ın ikinci yarısında Anadolu sahasında yetişmiş olan ve Divan şiirinin temelini atan en büyük şairlerden biridir. *“Necâtî Bey, divan şiirine hakiki şiir edası veren ilk büyük şairlerdendir. Şairin şöhreti dört bir yana yayılmış ve devrinin usta şairlerince takdir edilmiştir. Şair atasözlerini, halk deyişlerini ve deyimleri şiirlerinde büyük bir ustalıkla ve sıklıkla kullanmıştır. Onun bu yönü atasözlerini kullanmaktaki başarısı şiirinin ve şairlik yeteneğinin en önemli özelliğidir.”*²³ Şairin gazellerindeki en belirgin özelliği rindane ve âşıkane olmasıdır. Onun gazellerinin bu özelliği dilindeki sadelik ve rahatlık, hayallerindeki incelik ve duygularındaki samimiyet olarak ifade edilebilir.²⁴

Hayâlî aşağıdaki beyitlerinde şiir söylemedeki üstünlüğünü Necâtî ile kıyaslayarak ifade etmiştir. Necâtî gibi büyük bir şair olduğunu ve ondan sonra gelerek şiir sahasında onun gibi belki de ondan daha üstün olarak yer ettiğini ifade etmiştir. Tuba Işın İsen'in de

²³ Şentürk, Kartal, *age*, s. 221.

²⁴ Mengi, *age*, s. 121.

bahsettiği gibi Hayâlî, Necati'den sonra gelmenin hiçbir önemi olmadığını vurgulamıştır.²⁵ Çünkü Hayali Necâtî'yi aratmayacak derecede usta bir şairdir. Devrinde önemli bir şair olan Necâtî'nin ölümüyle güzel şiirlerin artık yazılamayacağını düşünenlere seslenerek bu sahada artık Necâtî gibi etkileyici şiir söyleyen birinin olduğunu vurgulamıştır.

“Sonra geldümse Necâtî yile Nevâyîden ne gam

Hâr evvel ser zened ez şâh u bâ'd ez hâr gül” Hayâlî, K. 12/24 s. 45

“Necâtî ile Nevâyî'den sonra geldiysem bunda ne var? Zira dalda önce diken biter, sonra gül.”

“Necâtî gitdise benden Hayâlî sağ ola Şâhâ

Erenler çün komaz hâlî cihân içre bu meydanı” Hayâlî, K. 14/33 s. 49

“Ey Şah! Necâtî öldüyse kölen Hayâlî sağ olsun. (Nitekim) erenler dünyada bu meydanı boş bırakmaz.”

Sonuç olarak bakıldığında Divan şairlerinden Hayâlî sanatıyla Necati arasında kurmuş olduğu ilgiyi şu ifadelerde özetlemiştir: *“Hâr evvel ser zened ez şâh u bâ'd ez hâr gül”* Hayâlî kendisini Necati ile kıyaslamış ve dalda evvela dikenin ardından da gülün çıktığını vurgulayarak kendisini usta şairden sonra gelerek üstün olmakla övmüştür. Sanatında zirvede olan büyük bir ustanın şiir âleminde gitmesi ile güzel gazellerin yazılamayacağı anlamı çıkmaz. Zira Hayâlî şiir âleminde Necati'den sonra gelerek onun gibi etkileyici ve güçlü bir söyleyişe sahip tek şair olmakla övünmüştür.

1.1.1.13. Ali Şîr Nevâî

Muhakemetü'l-Lügateyn'in yazarı Ali Şîr Nevâyî, Orta Asya'da Herat'ta yetişmiştir. Çağatay sahasında eser vermiş ve birçok şairi tesiri altında bırakmış üstat şairlerdendir. Ayrıca Türkçenin en büyük şairlerinden biri olarak kabul edilir. Şiirlerinde dili ustalıklı kullanmıştır. Lirizm ve canlı bir anlatım anlayışına sahiptir.

“Nevâî yazdığı eserleriyle Türk dilinin ve Çağatay dilinin yeni bir “şiir dili” meydana getirmesine katkılar sağlamış önemli bir şairdir. O dönemde Nevâî'ye kadar Orta Asya'da da Anadolu'da da bir şiir dili oluşmadığı gibi üstat bir sanatçı da yoktur. Bu

²⁵ Detaylı bilgi için bk. İsen, *agt*, s. 61.

yönüyle şairin eserleri oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle Nevâî, hem Çağatay Türkçesinin hem de Çağatay Türkçesi şiir dilinin kurucusu olarak kabul edilir. Nevâî, Muhâkemetü'l-Lugateyn 'de de üzerinde en çok durduğu konu Türkçeyi şiir dili haline getirmeye çalışmak olmuştur. Şairin Farsçayı çok iyi bilmesinin ve kullanmasının yanı sıra Türkçeyi geliştirmek için göstermiş olduğu ısrarı ve çabası dikkate değerdir. Çağataycaya da Nevâî dili diye bir tarzın kurucusu olmuştur.”²⁶

Muhibbî, şiir dilinin ve Türk edebiyatının gelişimine önemli katkılar sağlayan Nevâyî'ye göndermede bulunarak kendi şairliğini yüceltmıştır. Nevâyî'nin dile kazandırdıkları ve devrinde usta bir şair olması Muhibbî'nin şiiriyle ilgi kurmasına sebep olmuştur. Muhibbî, şiirlerinin yeni bir icat olduğunu herkesten farklı bir söyleyişe sahip olduğunu ifade ederek şiirinin bu özellikleriyle övünmüştür. Nevâyî tarzı sanılmasın derken ise Nevâyî'yi geride bıraktığını ve kendi şiirinin yeni bir söyleyişe sahip olduğunu ifade etmiştir. Şair bazen Nevâyî'yi örnek almış ve bütün şiirlerini Nevâyî tarzında yazdığını ifade etmiştir. Bazen de yeni söyleyişlerde Nevâyî'den bile üstün olduğunu ifade etmiştir. Muhibbî'nin Nevâyî tarzında yazılan bu şiirleri Horasanlı usta şairler tarafından beğenilerek takdir edilmiştir. Nevâyî'nin parlak ve canlı bir anlatıma sahip olmasıyla Muhibbî'nin de parlak bir gazel söylemesi arasında bir benzerlik bağı kurulmuştur. Muhibbî bu benzerlikle övünerek kendisini şiir sahasında Nevâyî gibi büyük bir usta olarak görmüştür.

“Muhibbî her sözün dil- keş özinden ihtirâ' itdi

Veli nâ-dân olan bilmez sanur tarz-ı Nevâyîdür” Muhibbî, G. 384/5 s. 149

“Muhibbî, gönülden söylediğin her sözün yeni bir şeydir. Fakat cahil olanlar icad olduğunu bilmeyip, Nevâyî tarzı sanırlar.”

“Nevâyî tarzını gözler Muhibbî cümle eş'ârun

Okuyup sana tahsîn eyleyen ehl-i Horâsândur” Muhibbî, G. 727/5 s. 244

“Muhibbî, bütün şiirlerin Nevâyî tarzında söylenmiştir. Onları okuyup da seni takdir eden, Horasanlı ustalardır.”

²⁶Yusuf Çetindağ, “Nevai Ekolü ve Etkileri”, <http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6952>, Erişim Tarihi: 16.03.2019.

“Didi anide Muhibbî böyle bir rengîn gazel

Tarz-ı şî’r içre Nevâyî gibi ol fâyık mıdur”

Muhibbî, G. 877/5 s. 287

“Muhibbî, böyle parlak bir gazel söyledi. O, şiir usulünde Nevâyî gibi büyük bir usta mıdır?”

Hayâlî, Nevâyî’den sonra gelmesinin bir eksiklik olmayacağını aksine dalda önce dikenin sonra gülün bittiğini söyleyerek kendi şairliğini övmüştür. Nevâyî’den sonra gelmek onun tarzını benimsediğini ve onu örnek aldığını da gösterebilmektedir. Hayâlî, sanatlı ve güzel bir söyleyişe sahip olmakla övünmüştür. Bu sanatlı ve güzel söyleyişini “*nevâ-yi bülbül-i tab‘um*” ifadesiyle vurgulamıştır. Hayâlî, şairlik yaradılışındaki o bülbül sesiyle yani bülbül gibi hoş ve ince sözler söylemesiyle övünmüştür. Nevâyî gibi usta bir şair, eğer Hayâlî’nin bu söyleyişini duymuş olsaydı ona aferin der, onu takdir ederdi. Hayâlî, yeni söyleyişlere sahip olmakla ve sözü rengin eda etmenin kendi icadı olmasıyla övünmüştür. Nevâyî gibi şiire yeni anlamlar yeni söyleyişler kazandırması ve “*Nevâyî dili*” denilen tarz ile Hayâlî kendi şiiri arasında bir benzerlik kurmuştur. Ancak Hayâlî, bu şiirin Nevâyî tarzı olmadığını tamamen kendi icadı olduğunu söyleyerek kendi şiiriyle övünmüştür.

“Sonra geldümse Necâtîyle Nevâyîden ne gam

Hâr evvel ser zened ez şâh u bâ‘d ez hâr gül”

Hayâlî, K. 12/24 s. 45

“Necâtî ile Nevâyî’den sonra geldiysem bunda şaşılacak ne var? Zira dalda önce diken biter, sonra gül.”

“Nevâyî ger işitse idi nevâ-yi bülbül-i tab‘um

Diye idi yahşırak duymışdur ol üslûb-ı Selmânı”

Hayâlî, K. 14/31 s. 48

“Eğer Nevâyî, şairlik tabiatımın bülbülünün sesini işitseydi, (O Selmân’ın üslubunu daha iyi duymuştur.) derdi.”

“Ger bu nazmı rûh-ı Câmîyle Nevâyî işide

Uyanıp hâb-ı ademden olalar tekrâr mest”

Hayâlî, G. 29/7 s. 99

“Molla Câmî’nin ruhu ile Nevâyî eğer bu şiiri duyarsa ölüm uykusundan uyanıp yeniden mest olurlar.”

“Söz sözü rengîn edâ etmek Hayâlî ihtirâdır

Horasan ehli sanmasın bunu tarz-ı Nevâyî dir”

Hayâlî, G. 84/5 s. 118

“Sözü, renkli, (latif, hoş) söylemek Hayâlî’nin icadıdır. Bunu Horasan ehli sanmasın ki Nevâyî’nin tarzındadır.”

Görüldüğü gibi şairler, Nevâyî ile kendi şiirleri arasında sıklıkla benzer ilgiler kurmuşlardır. Nevâyî’nin edebiyat dünyasına kazandırdığı yenilikler ve dili kullanmadaki yeteneği şairleri oldukça etkilemiştir. Şairler sözü “*rengîn edâ*” söylemenin kendilerine münhasır bir özellik olduğunu vurgulamışlardır. Nevâyî dili diye bilinen üslubun takipçisi olmuşlar ancak kendi söyleyişlerindeki icatlarla da özgün olduklarını ifade etmişlerdir. 16. yüzyıl şairleri sanatlarında Nevâyî gibi farklı yeni mazmunlara yer verdiklerini, canlı ve lirik bir anlatıma sahip olduklarını, onun gibi şairlikte usta olduklarını, “*rengîn edâ*” sözler söylediklerini ve diğer şairleri geride bıraktıklarını söylemişler ve bu özelliklerle övünmüşlerdir.

1.1.1.14. Hüsrev-i Dehlevî

Hüsrev, Hindistan’da yaşamış Türk kökenli şair, tarihçi ve mutasavvıftır. Şairin birçok dili bilmesi ve kullanması onun meşhur olmasını kolaylaştırmıştır. Arapça, Farsça, Türkçe aynı zamanda Hint dili ve edebiyatına da vâkıftır. İlimle ve tasavvufla iç içe bir yaşamı olmuştur. Birçok gelişmiş şiir türlerinde eserler veren Hüsrev Hindistan’da gazelin gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Hüsrev’in en dikkat çeken özelliklerinden biri de tarihî olayları mesnevi şeklinde yazmasıdır. Klasik edebiyat sanatçıları da Hüsrev’den etkilenmişlerdir. Bilhassa Leylâ vü Mecnûn mesnevilerinde şairin izinden gitmişleridir.²⁷

“*Hüsrev, Bakıyye-i Nakıyye adlı divanının ön sözünde eserleri hakkında bilgiler vermiştir. Toprak gibi kesif olduğunu söylediği ilk divanıdır. İkinci divanı için berrak bir su kadar akıcı olduğunu söylemiştir. Üçüncü eserini hafif ve hızlı olması sebebiyle rüzgâra benzetmiştir. Bu divanı hakkında ise tıpkı bir ateş gibi yakıcı olduğunu ve gönüllere dokunduğunu ifade etmiştir.*”²⁸

Muhibbî, Hüsrev ile arasındaki ilgiyi birçok kez Hüsrev’in dördüncü divanı üzerinden kurmuştur. Hüsrev’in “*Bakıyye-i Nakıyye*” adlı divanı, şairin kendi ifadesiyle

²⁷ Rıza Kurtuluş, “Emir Hüsrev-i Dihlevî”, *DİA*, C. 11, s. 135-137.

²⁸ Kurtuluş, *age*, s. 136.

gönülleri ateş gibi yakıcı bir özelliğe sahiptir. Muhibbî'nin şiiri de Hüsrev'in şiirleri gibi yakıcı bir özelliğe sahiptir ve Hüsrev bu özellikteki şiiri görse onu beğenerek takdir edecektir. Muhibbî şiirlerinin yakıcılığıyla övünmüştür. Muhibbî, şiirlerini genellikle Hüsrev'in ateşinden yaktığını ifade etmiştir. Bu yüzdendir ki Muhibbî'nin söz çırası her yanı aydınlatabilir buna şaşırılmamak gerekir. Muhibi, kendisini Hüsrev'e denk bir şair olarak görmüş ve onun yakmış olduğu çırayı devam ettirmekle kendi şairliğini de övmüştür. Şiiri *sûz-nâk etmek*, *sûz-ı Husrevden çerâğ*, *mihr-i suhansın* ve *şi'r-i sûz-nâkı* gibi ifadeler Muhibbî'nin şiirinde sıklıkla kullandığı ve Hüsrev'in yakıcı şiir özelliğine göndermede bulunduğu ifadelerdir. Muhibbî kendi şiirinin de bu özelliklere sahip olduğunu söyleyerek birçok kez şiirinin dokunaklı ve içtenliğiyle övünmüştür. Muhibbî şiir söyleyişindeki bu özellikleriyle kendisini Anadolu'nun Hüsrev'i olarak görmüştür. Muhibbî'nin şiirlerini okuyan herkes onu usta şair Hüsrev'e benzetmektedir. Muhibbî, kendisini söz ülkesinin sahibi olarak görmüş ve şairliğiyle övünmüştür.

“Şi'r-i pür-sûzun görüp tahsîn ide Husrev dahi

Ey Muhibbî eyle şimden girü Selmân ile bahs” Muhibbî, G. 258/5 s. 114

“Ey Muhibbî, ateşli (içli) şiirini görüp, Hüsrev bile beğenir. Bundan böyle Selmân ile yarış.”

“Söz çerâğın rûşen itse tan mıdur

Çün Muhibbî sözi Husrevden yakar” Muhibbî, G. 464/5 s. 171

“Söz çıran her yanı aydınlatsa şaşılmaz. Çünkü Muhibbî söz çırasını Husrev ateşinden yakar.”

“Yine Husrev gibi şi'rün Muhibbî sûz-nâk itdün

Kelâmun lezzeti zevkin senün ehl-i kemâl anlar” Muhibbî, G. 718/5 s. 242

“Muhibbî, yine Husrev gibi şiirlerini yakıcı yaptın. Senin sözünün tadını, zevkini olgunluk sahibi kimse anlar.”

“Ey Muhibbî çünkü yakdun sûz-ı Husrevden çerâğ

Şi'rünü her kim okursa korkaram sûzân olur” Muhibbî, G. 953/5 s. 310

“Ey Muhibbî, her kim şiirini okursa korkarım yanar. Çünkü sen Hüsrev'in ateşinden fitil yaktın.”

“Eyle Muhibbî nazmunı Husrev gibi hasen

İrsün kemâle san’atı şîrîn-edâda ol”

Muhibbî, G. 1685/5 s. 507

“Muhibbî, şiirini Husrev gibi güzel eyle. Sanatı olgunluğa erişsin, şirin edalı ol.”

“Husrev ü Hâfız ider şi’r-i Muhibbî’i pesend

Câmi tahsîn ide ger görse bu nazm-ı hasenüm”

Muhibbî, G. 1803/5 s. 539

“Muhibbî’nin şiirini, Husrev ve Hafız beğenir. Cami eğer bu güzel nazmımı görse, aferin der.”

“Câmi vü Husrev eger bulsa Muhibbî yeni cân

Bana tahsîn iderdi işidüp bu gazelim”

Muhibbî, G. 1913/7 s. 569

“Muhibbî, Cami ve Husrev yeni can bulsalar, bu gazelim iştirip bana aferin derlerdi.”

“Muhibbî cümle eş’ârun ko dem dem sûz-nâk olsun

Çerâğı sûz-ı Husrevden yakar mihr-i suhansın sen”

Muhibbî, G. 2041/7 s. 604

“Muhibbî’nin şiirleri cümle şairlerinkinden daha yıkıcıdır. Çünkü ateşini Hüsrev’den alıp söz güneşi olan sensin.”

“Bu Muhibbî sûz-ı Husrevden yakar çünkü çerâğ

Ehl-i nazmun arasında pes neden seçilmesün”

Muhibbî, G. 2121/5 s. 626

“Bu Muhibbî, mumunu Husrev’in ateşinden yakar. O halde şiir ustaları arasında neden üstat seçilmesin?”

“Nola Rumun Husrevi olsa Muhibb

Çünkü oldı mâlik-i mülk-i suhan”

Muhibbî, G. 2271/5 s. 667

“Muhibbî, Rum ülkesinin Hüsrev’i olsa ne olur? Zira söz mülkünün sahibi oldu.”

“Her kim gördi bu şi’r-i sûz-nâkı

Dir Husreve irişmiş andan yakar çerâğı”

Muhibbî, G. 2695/5 s. 782

“Muhibbî, bu ateşli şiiri görenler, Husrev’e erişmiş, çırayı ondan yakar derler.”

“Çerâğı sûz-ı Husrevden yakarsa tan midur şi'rüm

Gazel tarzında çün gözler hemîşe tarz-ı Selmânı” Muhibbî, G. 2789/5 s. 806

“Şiirim mumunu Husrev'in ateşinden yakarsa şaşılmaz. Gazel tarzında daima Selmân tarzını gözler.”

Bâkî, “*Dehlûda gûş-ı Husreve*” ifadesiyle kendi şiiri ve Hüsrev-i Dehlevi arasında ilgi kurarak Hüsrev'in şairliğine göndermede bulunmuştur. Şairlik sanatının artık Bâkî'de olduğunu haber veren davulun sesi Hüsrev'in kulağına ulaşmıştır. Ayrıca “*Dehlû ile davul anlamındaki dühül ve kûs arasında bir benzerlik vardır.*”²⁹ Bu bakımdan da bir benzerlik kurulmuştur. Bâkî de şairliğini Hüsrev'e denk görerek Hüsrev gibi büyük bir şair olmakla övünmüştür. Bâkî, insana mutluluk veren ve şiir sahasında beğenilen bir şair olmakla kendisini överken bu özellikleriyle aynı zamanda Hüsrev'in şairliğine de vurgu yapmıştır.

“*Bâkî suhanda nevbet-i şâhî sana degüp*

Dehlûda gûş-ı Husreve irdi sadâ-yı kûs” Bâkî, G. 212/7 s. 230

“Ey Bâkî şiir sanatında şahlık sırasının sende olduğunu müjdeleyen davulun sesi Dehli'de Hüsrev'in kulağına ulaştı.”

“*Makbûl-i tab'-ı halk-ı cihân oldu nitekim*

Dîvân-ı nazm-ı Husrev-i sâhib-kemâl gül” Bâkî, G. 308/5 s. 290

“İnsana mutluluk veren Hüsrev'in şiir divanı gibi (Bâkî) de şiir dünyasının beğenilen şairi oldu.”

Hayâlî, söz ülkesinin sahibi olmakla ve Hüsrev'in kendisine ferman vermesiyle övünmüştür. “*şâhid-i ma'nâ*” ifadesiyle Hayâlî kendisini manalar ülkesinin Hüsrev'i olarak görmüştür. Hayâlî, Hüsrev gibi güzel manalarda şiir yazmak ve onun şairliği gibi üstün olmakla övünmüştür. Hayâlî, bir başka ifadesinde ise Hüsrev ile şiiri arasındaki ilgiyi “*sûhte-i sûz-ı Husreviz*” ifadesini kullanarak vurgulamıştır. Hayâlî bu ifadeyle Hüsrev'in dördüncü divanına göndermede bulunarak onun yakıcı şiiri gibi olmakla övünmüştür. Hayâlî, Hüsrev'i överken bazen de ondan daha üstün bir şair olduğunu da söylemekten geri kalmamıştır. Hüsrev'in şiiri gibi ateşli şiirler söylerken ondan daha üstün bir söyleyişe sahip olduğunu ve

²⁹ Agah Sırrı Levend, “Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Bâkî'de Tasannu”, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV (2004), S. 2, s. 254.

hatta bu ateşin esas kaynağının kendisi olduğunu söyleyerek şairliğiyle övünmüştür. Söz çirasını yaktığı için Hayâlî kendisini zamanın Hüsrev’i görerek üstün bir şair olduğunu ifade etmiştir. Hayâlî, Hüsrev gibi söz ülkesinin sahibi olmasıyla ve usta şairliğiyle övünmüştür. Rakiplerine seslenerek herkesin gerçek şair olamayacağını ve kendisi gibi bir başka şairin de bulunamayacağını ifade etmiştir. Hayâlî şiir sahasındaki üstünlüğüyle kendisini zamanın Hüsrev’i olarak görmüştür.

“Hayalî mülk-i suhanda ‘aceb mi olsa emir

Ki verdi Husrev-i mülk-i suhan ana menşur” Hayâlî, K. 1/27 s. 28

“Hayâlî, söz ülkesinde reis olsa şaşılır mı? Zira söz ülkesinin Husrev’i (padişahı), ona ferman verdi.”

“Bu kasîdemde benim şâhid-i ma‘nâ çokdur

Husrev-i mülk-i ma‘ânî benem itmen inkâr” Hayâlî, K. 2/20 s. 30

“Benim bu kasidemde mana dilberi çoktur; manalar ülkesinin Hüsrev’i benim, inkâr etmeyin.”

“Husrev-i mülk-i suhan oldu Hayalî husrevâ

Hayl-ı şi‘rin cem‘ idüp bir hûb dîvân eyledi” Hayâlî, K. 17/18 s. 54

“Ey padişahım! Hayâlî, söz ülkesinin Hüsrev’i (hükümdarı), oldu ve şiir süvarilerini toplayıp güzel bir divan meydana getirdi.”

“Biz ey Hayâlî sûhte-i sûz-ı Husreviz

Hüsn-i edâda ilk senâ-gû-yı Şâhıyız” Hayâlî, G. 204/5 s. 159

“Ey Hayâlî, biz Husrev’in yanmış ateşiyiz. Güzel üslubumuzda padişahı ilk öveniz.”

“Ey Hayâlî çün ocağısın mahabbet narının

Tarz-ı Hüsvenden kelamın sızınak olmak gerek” Hayâlî, G. 301/5 s. 193

“Ey Hayâlî, sözün Hüsrev’in tarzından ateşli olması lazım çünkü sen aşk ateşinin ocağısın yani kaynağı sensin.”

“Sûzumla söz çerâğını yaktım Hayâlî ben

Hüsrev gibi zemânede fâyık degilmiyem” Hayâlî, G. 374/5 s. 219

“Ey Hayâlî, Ben ateşimle söz çırasını yaktım; Husrev gibi bu devirde usta (şairlerden) değil miyim?”

“Padişah- ı mülk-i ma’nidir Hayâlî derdi ger

Şi’r-i pür-sûzum göreydi Hüsrev-i şirin suhan” Hayâlî, G. 425/5 s. 237

“Eğer ateş dolu şiirimi tatlı sözlü Hüsrev görseydi, Hayâlî, mana mülkünün padişahıdır derdi.”

“Hüsrev-i mülk-i suhan oldu Hayâlî gözün aç

Deme onun gibi bir sahib-i divanem ben” Hayâlî, G. 437/5 s. 241

“Hayâlî, söz ülkesinin sahibi oldu. Gözünü aç ve deme ki onun gibi bir divan sahibiyim. Çünkü söz ülkesinin sahibi o’dur, onun gibi bir divana sahip olan da yoktur. Şair, diğer şairlere seslenerek sadece bir divana sahip olmakla gerçek şair olunamayacağını kendi şiirini överek anlatmıştır.”

“Şikârim kulle-i kaf-ı kideden almadır kârım

Kolumda Hüsrev-i dehrin benem şehbâz-ı pervâzi” Hayâlî, G. 641/2 s. 312

“Kaf dağından avım kazancım almadır kolumda kartal kanatlarıyla zamanın Husrev’i benim.”

Sonuç olarak şairler, Hüsrev ile kendilerini bazen ona denk şair olarak görürlerken bazen de söz çırasını ondan daha iyi taşımakla ve üstün bir şair olmakla övünmüşlerdir. Şairler, Hüsrev’i daha çok dördüncü divanının yakıcılığıyla şiirlerine konu etmişlerdir. Hüsrev’in gönülleri ateş gibi yakan şiirleriyle 16. Yüzyılın şairlerinin şiirleri benzer özellikleri taşımaktadır. Sanatçı, sözlerinin ateş dolu olmasıyla okuyucunun gönlüne dokunduğunu, duygu ve hislerinin ne derece dokunaklı olduğunu, şiirinin içtenliğini ve şairin gönlündeki ateşin sözlere aktarımını vurgulamak istemiştir. Ayrıca şairler Hüsrev ile hem usta şair Hüsrev’i övmüşler hem de Hüsrev’in kelime anlamı olan padişah, sultan gibi anlamlarla kendilerini şiir ülkesinin sultanları olarak ifade etmişlerdir.

1.1.1.15. Hâfız -ı Şirazi

İran’ın önde gelen lirik şairlerindendir. Kaside, rubâî ve kıtalar da yazmıştır ancak Hâfız şöhretini gazelleriyle bulmuştur. Hâfız’ın gazelleri Fars şiirinde türünün en başarılı

örneği olarak kabul edilir. Şair kendinden önceki bütün üstat sanatçıların hünerlerini kendi şairliğiyle birleştirmiştir.³⁰

Hâfız, sanatındaki başarısını dilinin sade olmasına şiirlerinde ahenge ve akıcılığa verdiği öneme borçludur. Gazellerinde farklı vezinler kullanmıştır. Birçok konularla zenginleştirdiği gazelde her türden konuya yer vermiştir. Hâfız, şiirlerinde birçok edebî sanatlarla şiirlerinde birçok kez başvurmuştur ancak anlamı bu sanatlarla boğmamış sözü etkili bir şekilde kullanma başarısını göstermiştir. Arap şairlerinden etkilenmiştir ve bu yüzden ki birçok defa gazellerine başlarken sevgiliye seslenmiş ona selâm göndermiştir.³¹

Muhibbî ve Hayâlî şiirlerinde Hâfız -ı Şirazi'yi ahenk ve şiirde dili kullanmadaki ustalığı bakımından övmüşlerdir. Dolayısıyla Muhibbî, güzel şiirinin Hâfız tarafından takdir göreceğini söyleyerek şiirdeki söyleyiş güzelliğiyle övünmüştür.

“Husrev ü Hâfız ider şi'r-i Muhibbî'i pesend

Câmi tahsin ide ger görse bu nazm-ı hasenüm” Muhibbî, G. 1803/5 s. 539

“Muhibbî'nin şiirini, Husrev ve Hâfız beğenir. Câmî eğer bu güzel nazmımı görse, aferin der.”

Hayâlî ise şiirin sadece Hâfız'a ait olmadığını söyleyerek kendi şairliğini yüceltmek istemiştir. Zira Hâfız gibi usta bir şairin bu dünyadan geçmesiyle şiir bitti demek yanlıştır çünkü Hayâlî gibi bir şair vardır. Hayâlî bir başka ifadesinde ise sözünün Hâfız gibi ölçülü ve ahenkli olduğunu söyleyerek hem Hâfız'ı övmüş hem de kendi şiirini övmüştür. Kaynaklar da Hayâlî'yi duygulu ve ince bir şair olması bakımından Hâfız -ı Şirazi'ye benzetmişlerdir. Mine Mengi Hayâlî'nin şairlikteki yeteneği ve üstünlüğünü şu ifadelerle anlatmıştır: *“Hayali'nini yaşadığı dönemde de ve daha sonraki yüzyıllarda başarılı bir şair olması onun şairlik kabiliyetiyle ve söyleyiş üstünlüğündeki zarıflıkla ilgilidir. Aynı zamanda şairin şiirde ahenge vermiş olduğu önemi ve mananın güzelliği de onun başarılı bir şair olduğunun belirgin özellikleri arasındadır.”*³²

³⁰ Tahsin Yazıcı, “Hâfız -ı Şirazi”, *DİA*, C. 15, s. 103-106.

³¹ Yazıcı, *age*, s. 104.

³² Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi- Metinler*, Akçağ yayınları, (19. Baskı), Ankara 2013, s. 169.

“Demem ki şi‘r hemîn Hâfız u Kemâlündür

Ezân okunmadı mı dünyeden gidince Bilâl”

Hayâlî, K. 10/20 s. 42

“Şiir, yalnız Hâfız -1 Şirazi ve Kemal-i İsfahani’nindir, demeyin. Zira Bilal-i Habeşi dünyadan göçünce hiç ezan okunmadı mı?”

“Hâfız u Câmî kelâmı gibi mevzündür sözün

Şâhlar içre kemâl-i nazm ile Selmân mısın”

Hayâlî, K. 20/18 s. 57

“Sözün, Hafız-1 Şirazi ve Molla Câmî gibi ölçülüdür. Şiirinin olgunluğuyla şahlar içinde Selmân-1 Saveci misin?”

Sonuç olarak bakıldığında 16. Yüzyıl şairlerinden Muhibbî ve Hayâlî’de şiirde övünme unsuru sebebiyle Hâfız -1 Şirazi’ye yer verdikleri görülmüştür. Şairler Hâfız -1 Şirazi’yi dili kullanmadaki üstünlüğü ile şiirde ahenk unsurlarına önem vermesi bakımından övmüşler ve bu yönleriyle kendilerine benzetmişlerdir.

1.1.1.16. Firdevsi

İran’ın ünlü destanı olan “Şehname”nin yazarıdır. Eseri, Türkçe’ye ve çeşitli dillere de çevrilmiştir.³³ Acemler için oldukça önemli sayılan Şehnâme’yi Firdevsi İran destanlarını toplamak suretiyle oluşturmuştur. Eser Acemler’in Kur’anı diye ifade edilmektedir. Firdevsî, özellikle kaleme almış olduğu bu eseriyle Divan şairlerini en çok etkileyen şairler arasında gelmektedir. Şairlerimiz tarafından Firdevsi ve eseri şiirlerde yerini almıştır.³⁴

Şair aşağıdaki beytinde kendisinin Firdevsî gibi söz söyleme yeteneğine sahip olduğunu söylerken, diğer taraftan rakiplerinin bu mertebeye ulaşamayacaklarını ve bu kıskançlıkla yanıp kavrulacaklarını ifade etmiştir. Hayâlî, buradaki ifadesiyle söz söyleme sanatında Firdevsî gibi etkileyici bir tarza sahip olmakla övünmektedir. Aynı zamanda Firdevsî’yi de yüceltmıştır.

“Firdevsî-i kelâm olımazsın benüm gibi

Nâr-ı hasedle cânunla yüz bin ‘azâb kıl”

Hayâlî, K. 19/8 s. 56

³³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, (26. Baskı), Ankara 2010, s.308.

³⁴ Doğan, *agt*, s. 44.

“Benim gibi, sözün Firdevsî’si olamazsın. Kıskançlık ateşiyle canınla yüz binlerce azap çek.”

1.1.2. Dini Tasavvufi Kişiler

1.1.2.1. Hz. İsa

Hz. İsa nefesi ile hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi, tecerrüd ile göğe yükselmesi, fakat üzerinde iğne (süzen) bulunduğu için güneş göğü olan dördüncü felekte (çarh-ı çarüm)’te kalması, Allah’ın ruhunu Cebrail’in Meryem’e üflemesi neticesinde İsa’nın doğması gibi hususlarla söz konusu edilir.³⁵ “Şair, şiirini okuyana, hastalara, ruhu ölmüşlere hayat vermesi, çare olması gibi özellikleriyle (dem-i İsa, nutk-ı Mesiha)’ya benzetilir.”³⁶

Bâkî ve Hayâlî aşağıdaki beyitlerde şiirleriyle Hz. İsa arasında İsa’nın nefesi bakımından bir ilişki kurmuşlardır. İsa’nın nefesiyle ölülere can vermesi ve hastaları iyileştirmesi mucizelerine şairler telmihte bulunarak kendi şiirlerini övmüşlerdir. Bâkî diğer şairlerle kendisini kıyaslarken onlardan farklı ve üstün olduğunu ifade etmek istemiştir. Aynı zamanda şair, İsa’nın mucizesine göndermede bulunarak şiirindeki canlılığa ve hayallerinin renkliliğine vurgu yapmıştır. Hayâlî ise sözlerinin can bağışlayıcı olduğunu ve bu özellikleriyle zirveye çıktığını söylemiştir.

“Serverâ şî’r degül nutk-ı Mesihâdur bu
Tutalum gayrılar eş’ârı ola sihr-i mübîn” Bâkî, K. 26/28 s. 72

“Varsayalım ki başkalarının şiiri apaçık sihirdir onların şiiri öyleyse benim şiirim şiir değildir İsa nefesidir.”

“Bâkiyâ dîn-i Muhammed hak için ‘âlemde
Dem-i cân-bahş ile nazm içre bu gün ‘İsâyem” Bâkî, G. 315/5 s. 295

“Ey Bâkî, hak için dünyada Muhammed’in dini neyse bugün şiir içinde de can bağışlayan nefes ile İsa ise benim.”

“Dem-i ‘İsâ gibi oldı suhanum rûh-efzâ
Kadr ile başum eger göge irerse yiri var” Hayâlî, K. 2/21 s.

³⁵ Cemal Kurnaz, *Hayâlî Bey Divanının Tahlili*, Kurgan Edebiyat Yayınları 45, Ankara 2012, s. 58.

³⁶ Adnan Uzun, *Divan Şiiri’nde İslam Dini Dışındaki Diğer Dinlerle İlgili Mefhumlar*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Edirne 1999, s. 118.

“Sözüm İsa’nın nefesi gibi ruh bağışlayıcı oldu. (Artık) başım onurla göğe erişme yeridir.”

Sonuç olarak şairler “*nutk-ı Mesiha, ruh-efza, Dem-i İsa ve Dem-i can bahş*” ifadeleriyle şiirlerinde İsa ve mucizelerine göndermelerde bulunmuşlardır. Şiirin de bir ruhu vardır. Şair sözcüklere, renkli hayallerle ve manalarla ruh verir. Sanatçı sözlerinin sıradan olmayışı ve şairlik yeteneğindeki olağanüstülikle övünmüştür. Kendisini İsa’ya benzeten şair, hayal dünyasının renkliliği ile şiire canlılık ve nefes vermiştir.

1.1.2.2. Hz. Ali

Hz. Ali edebiyatımızda birçok kez şairler tarafından şiirlere Zülfekar isimli kılıcı ve Peygamber efendimizin kendisine armağan ettiği Döldül ismindeki katırı ile konu olmuştur. “*Şiirlerde Hz. Ali yiğitliğiyle ve kılıcı ile atıyla birlikte ele alınır. Hz. Ali’nin atı döldül savaş meydanında düşmanları yenmesiyle ve cesurluğuyla bilinir. Zülfekar ise keskinliği ile anılmaktadır.*”³⁷

Bâkî aşağıdaki gazellerinde kalemini Hz. Ali’nin kılıcına şairlik tabiatını da Hz. Ali’nin atı Döldül’e teşbih ederek kendini şiir sahasının Haydar-i Kerrâr’ı olarak methetmiştir. Şair dilinin işlekliliğini ve keskinliğini Hz. Ali’nin kılıcıyla denk görmüştür. Bâkî hem Hz. Ali’yi yiğitliği ile övmüş hem de sanatı ile ilişkilendirerek şiir meydanında rakipsiz olmakla övünmüştür. Şair maharetiyle ve şiir yazmadaki hızıyla kendisini Döldül’e benzeterak diğer şairlerden üstün olduğunu vurgulamıştır. Bâkî yeni mazmunlar kullanma hususunda ve kıvrak zekâsıyla adeta şiir meydanının en güçlü şairi olduğunu söylemiştir.

“*Hayder-i Kerrârıyam meydân-ı nazmun Bâkıyâ*

Nevk-i hâme Zülfekâr u tab’ Döldüldür bana”

Bâkî, G. 12/5 s. 109

“Ey Bâkî, bana sivri uçlu kalemim Zülfekâr ve yaradılışım Döldüldür şiir meydanının Haydar-i Kerrârı benim.”

“*Destünde Zülfekâr-ı ‘Alî nevk-i hâmedür*

Bâkî semend-i tab’un olur Döldül eylesen”

Bâkî, G. 255/5 s. 258

“Hz. Ali’nin kılıcı elinde sivri uçlu bir kalemdir. Bâkî, tabiatının güzel atını Döldül yapsan olur.”

³⁷ Mustafa Uzun, DİA, “Döldül”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/duldul#2-edebiyat>, Erişim tarihi: 26.01.2019.

*“Tab’-ı Bâkî ol şeh-i Hayder-şeca’ât şevkine
‘Arsa-i kevn ü mekâmı geşt ider Döldül gibi”*

Bâkî, G. 532/5 s. 431

“O Hz. Ali’nin yiğitliğinin arzusuna Bâkî’nin yaradılışı kâinat arsası ve mekânında Döldül gibi dolaşır.”

Sonuç olarak bakıldığında incelediğimiz divanlarda Bâkî’nin şiirlerinde Hz. Ali ile ilgili unsurlara rastlandığı görülmüştür. Şair kendisini bazen Ali’nin kılıcına benzeterek şiir yazma yeteneğine vurgu yapmış bazen ise Döldül’e benzeterek şiir arsasında şöhret sahibi olduğunu vurgulamıştır.

1.1.2.3. Hz. Yusuf

Divan edebiyatında Yusuf peygamber güzelliğin sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Yusuf, güzelliğinin yanı sıra kardeşleriyle aralarında geçen olay sebebiyle de ele alınmaktadır. Yusuf’un kardeşlerinin ona haset etmeleri ve onu bir kuyuyu atmaları ve bu olay üzerine babası Yakup’un kederinden gözlerinin kör oluşu şiire birçok kez konu olmuştur. Ayrıca pazarda köle olarak satılan Yusuf’a Züleyha’nın âşık olması ve bunun üzerine Yusuf’un iffetini koruması da şiirde işlenen önemli motifler arasındadır. Bu özelliklerle beraber yine Yusuf’un güzelliği karşısında Mısırlı kadınların parmaklarını kesmeleri ve Yakub’un Yusuf’un kokusunu uzaklardan alması da en çok kullanılan özelliklerdendir.³⁸

Hayâlî aşağıdaki gazelinde kendisini Hz. Yusuf’a benzetmiştir. Şair, Yusuf’un güzelliğine ve pazarda köle olarak satılmasına telmihte bulunarak şiirinin kıymetine ve estetiğine vurgu yapmıştır. Yusuf’un güzelliği gibi şair de şiirinin eşsiz olduğunu güzel söyleyişte kendisini üstün tuttuğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda buradaki ilgi her ne kadar kölelik ve satış üzerinden görünüyorsa da asıl açıklama niçin satar sorusunda saklıdır. Çünkü gün gelecek Hayâlî, söz ülkesinin padişahı önde geleni olacaktır. Şair asıl olarak Yusuf’un satılmasıyla kurduğu bu ilgi üzerinden şiir ülkesinin sultanı olmakla övünmüştür.

“Yûsuf-ı Mısr-ı belagatdir Hayâlî dostum

Anun için kendiyi kıymetle bî-pervâ satar”

Hayâlî, G. 69/7 s. 113

“Ey dostum, Hayâlî güzel söz söylemede Mısır’ın Yusuf’udur. Onun içindir ki kendisini kıymetle korkusuzca satar.”

³⁸ Kurnaz, *age*, s. 56.

1.1.2.4. Hz. Davud

Hz. Davud, Beni israiloğullarına Allah tarafından gönderilen bir peygamberdir. Kendisine dört büyük kitaptan biri olan Zebur indirilmiştir. Hz. Davud'un başlıca mucizesi elinde demiri bal mumu gibi eritmesi ve sesinin gür olmasıdır.³⁹

Bâkî aşağıdaki beyitle kendisi ile Hz. Davud arasında bir benzerlik kurmuştur. Şair Davud'un gür sesine telmihte bulunarak tıpkı onun gibi meşhur olarak anılmakla övünmüştür. Hz. Davud sesinin güzelliğiyle dünyaya nam salmış biridir. Bâkî de şairlikteki ustalığı ve sözlerinin yani şiirlerinin güzelliğiyle bu âlemde Hz. Davud gibi nam yapmakla övünmüştür. Şair aynı zamanda Bâkî kelimesinin lügat manasına da vurgu yaparak tevriyeli bir kullanım yapmıştır. Hem mahlasını kullanarak kendisini ima etmiş hem de sözlük anlamından hareketle şiir ve söz söyleme kabiliyetindeki ustalığına ve adının kalıcılığına vurgu yapmakla övünmüştür.

“Âvâzeyi bu âleme Dâvud gibi sal

Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sada imiş”

Bâkî, G. 218/3, s. 234

“Âvâzeyi Hz. Davud gibi salmalı bu dünyaya, zira bu kubbede ebedi olarak sadece hoş bir sada kalır.”

1.1.3. Tarihi ve Efsanevi Kişilikler

1.1.3.1. Mani

Çinli meşhur bir nakkaşın adıdır. “İran'ın Sasaniyan sülalesi hüküdarlarından Şapur zamanında İran'a gelmiş ve peygamberlik iddia ederek mezhebini yaymak istemiş, ancak Şapur tarafından idam edilmiştir.”⁴⁰ 16. yy. şairleri Mani'ye şiirlerinde nakkaşlık mesleğine göndermelerde bulunarak yer vermişlerdir. Divan şairleri için Mani'nin usta bir nakkaş oluşu şairin de sanatını övmesi bakımından dikkate değerdir. Şiir yazmak da hüner işidir tıpkı bir nakkaşın sanatını süslemesi gibi şair de tüm maharetini sergilediği eserini sözlerle işlemelidir. Ayrıca Mani, düşüncelerini “Erjeng” adlı, resimlerle süslü yazmasındaki özdeyişlerle dile getirmiştir.

³⁹ Ahmet Talat Onay, (Hazırlayan) Cemal Kurnaz, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmınlar ve İzahı*, H Yayınları, İstanbul 2009, s. 140.

⁴⁰ Doğan, *agt*, s. 62.

Hayâlî ve Muhibbî aşağıdaki beyitlerde şiirleriyle Mani arasında bir bağ kurmuşlardır. Şairler Mani'nin eseri Erjeng'e telmihte bulunarak hem Mani'yi ve eserini övmüşler hem de güzel söyleyiş bakımından kendi sanatlarıyla övünmüşlerdir. Hayâlî ve Muhibbî manayı süslemek, sözü en etkili ve en güzel şeklide söylemek hususlarında kendilerini meşhur nakkaş Mani'ye benzetmişlerdir. Şairin sanatı ise özenle seçip sözleriyle süslediği şiiridir. Muhibbî ve Hayâlî şiirlerindeki anlam güzelliğine ve söz işçiliğine vurgu yapmak istemişlerdir.

*“Bozaldan suret-i Erjengi sen bu nakş-ı dilkeşle
Benim vasfında her beytim Nigaristen-ı Mânîdir”* Hayâlî, G. 174/2 s. 149

“Bu gönül çekenin resmi Erjengin şeklini bozduğundan beri senin vasfında her beytim meşhur Çinli nakkaşın adıdır.”

*“Bu Hayâlî oldu Erjeng-i Nigaristan-ı nazm
Mânîyi ko gör ma'ni hüsnünün nakkaşını”* Hayâlî, G. 638/5 s. 311

“Bu Hayâlî, Nigarıstanda Erjeng adlı eserin şiiri gibi oldu. Mânî'yi bırak da anlamın güzelliğini süsleyeni gör.”

*“Böyle şîrîn yaz Muhibbî bu me'âni nakşını
İşidenler okuyanlar diyeler Mânî sana”* Muhibbî, G. 70/7 s. 62

“Ey Muhibbî bu manaların yazılışını böyle sevimli yaz ki okuyanlar dinleyenler sana Mani desinler.”

Divanlarda da görüldüğü üzere şairler Mani ve Mani'nin nakkaşlık mesleği ile şairliklerini ilişkilendirerek ilgiler kurmuşlardır. Şiir anlamlarla süslenmeli ve etkili bir üslupla ifade edilmelidir. Şairler Mani'nin eseri Erjeng ile kendi sanatlarını kıyaslamışlar ve şiirlerini üstün görmüşlerdir. 16. Yüzyıl şairleri şiirde Mani ile anlamın güzelliğine, söz işçiliğine ve etkileyiciliğine vurgu yapmışlardır.

1.1.3.2. Dara

Dara, divan edebiyatında şairlerin şiirlerinde adından sıkça bahsettikleri Acem padişahlarından. Saltanatının ihtişamıyla ve sahip olduğu şa'şayla şiirlere malzeme olmuştur. İskender'le aralarında geçen efsanevi savaşlarıyla, gösterişli tacı ve kudretli tahtıyla meşhur olması şiirlerde çokça adından anılmasına neden olmuştur. Dara, Klasik edebiyatta yüceliğin ve gösterişin sembolü olmuştur. Çoğunlukla sevgili methedilirken

kullanılmışsa da bazen ise dünyanın geçiciliğini anlatmak için ve şairlerin sanatlarındaki övünmeyi göstermek için de kullandıkları olmuştur.⁴¹

“Şi’r-i pür-sûzum eger varsa ‘Acem iklimine

Virmege bir harfe kıymet efserin Dârâ satar” Muhibbî, G. 664/6 s. 227

“Eğer Acem ülkesine ateş dolu şiirim varsa, bir harfe değer vermek için Dara adlı hükümdar tacını satar.”

“Bugün devrinde bir Dârâ-yi Cem kadr ü felek tahtın

Hayâlî arsa-ı nazmın ser-âmed pehlevânıdır” Hayâlî, G. 174/5 s. 149

“Dara ve Cem’in ihtişamına sahip (sultanın) devrinde Hayâlî, şiir meydanının başpehlivanıdır.”

Muhibbî ve Hayâlî yukarıdaki gazellerinde şiirlerinin kıymeti ve itibarı bakımından kendilerini Dara ile kıyaslamışlardır. Şairin şiiri o kadar değerlidir ki Dara hükümdar tacını satsa yine de satın alamayacaktır. Hükümdarın tacı şairin şiirinin ancak bir harfinin değerini karşılar. Muhibbî şiirinin paha biçilemez oluşu ve sözlerinin her birinin kıymetiyle övünmüştür. Hayâlî de Dara’nın ihtişamına telmihte bulunarak kendi şiirinin şöhretiyle övünmüştür.

1.1.3.3. Cem

Cem, Fars ve Türk şiirlerinde adında sıklıkla zikredilen efsanevî İran padişahlarındandır. “Paşdâdiyân sülâlesinin dördüncü hükümdarı olan Cem, dünyayı dolaşırken Azerbaycan’ın yüksek bir yerine mücevherlerle işlenmiş bir taht yerleştirtmiş ve kendi de mücevherlerle işlenmiş tacını ve kaftanını giyerek güneşin doğuşuna yakın, bu tahta oturmuş. Güneş ışığının yansımısıyla parlayan tac ve tahtı gören halk, Cem kelimesine Şid ‘i ekleyerek Cem-şîd (Işık şâhı) adını vermişlerdir. Ayrıca Cemşid şarabı bulması ile bilinir.”⁴²

Divan şiirinde Cem daha çok kadehiyle ve şarabın mucidi olarak şiirlere konu olmuştur. Güç ve yeteneği ile adından bahsedilen Cem, ayrıca Nevruz şenlikleriyle ve içki

⁴¹ Mehmet Halil Erzen, “Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevi Şahısların Kullanımına İyi Bir Örnek: Nev’izade Atayı Divanı”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4 Spring, Ankara 2013, s. 841.

⁴² Songül Aydın Yağcıoğlu, *Fuzûlî ve Bâkî Divanlarının Karşılaştırılması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 104.

âlemleriyle de şairlerin şiirlerinde yerini almıştır. Ayna ile birlikte Cem zikredilince akıllara İskender gelmektedir.

Bâkî şairliği ile Câm-ı cihân-nümâ arasında bir ilgi kurarak, kendi şairliğini dünyayı gösteren kadeh anlamına gelen Câm-ı cihân-nümâ'ya yani şarabın saflığı ve âlemi yansıtan kâinatın sırlarını gösteren şaraba benzetmiştir. Bâkî'nin şairliği tıpkı Cem'in kadehi gibidir. Şairin şiirlerindeki ince manalar adeta aşk âlemini seyrettirecek özelliğe sahiptir. Bâkî'nin şiirinde ince manalar ve saf temiz bir aşkı seyretmek mümkündür. Şair, şiirinin ve şairliğinin bu üstün özellikleriyle övünmüştür.

“Nüktelerinde Bâkıyâ ‘âlem-i ‘aşkı seyr iden

Meşreb-i sâf ü pâküine Câm-ı cihân-nümâ didi” Bâkî, G. 528/5 s. 428

“Ey Bâkî, ince manalı sözlerinde aşk âlemini seyreden, saf ve temiz yaradılışına dünyayı gösteren kadeh dedi.”

Hayâlî ise şiiri ile Cem arasındaki bağlantıyı Dara-yı Cem ve Cem'in sarayı ifadelerini kullanarak kurmuştur. Hayâlî, ayrıca kendisini bal sözlü bir şair olarak görmüş ve bu özelliğiyle övünmüştür. Dünyaya bal sözlü şairler gelmeseydi Cem gibilerinin hiç anılmayacağını ifade ederek kendi şairliğini yüceltmıştır.

“Anılmaz idi Ferîdûn u Cemle Keyhusrev

Cihâna gelmese ger şâ‘irân-ı şehd-makâl” Hayâlî, K. 10/16 s. 41

“Eğer dünyaya bal sözlü şairler gelmese Feridun, Cem ve Keyhüsrev anılmazdı.”

“Ka‘be-i hâcâtdur dergâh-ı şâh-ı Cem-cenâb

Sen Hayâlî vaşf ile ol Ka‘bede Hassân mısın” Hayâlî, K. 20/20 s. 57

“Cem mertebeli Sultan Süleyman'ın sarayı, ihtiyaçların arz edildiği Kâbe'dir. Hayâlî, sen bunları anlatmakla Kâbe'de Hassan mısın?”

“Bugün devrinde bir Dârâ-yi Cem kadr ü felek tahtın

Hayâlî arsa-ı nazmın ser-âmed pehlevânıdır” Hayâlî, G. 174/5 s. 149

“Dara ve Cem'in ihtişamına sahip (sultanın) devrinde Hayâlî, şiir meydanının başpehlivanıdır.”

İncelediğimiz divanlarda görüldüğü üzere şairler, Cem’i şiirlerinde şarabın mucidi olması, ihtişamı ve dünyayı seyreden kadehi ile ele almışlardır. Şair için şiir de hayallerle manalarla süslü uçsuz bucaksız bir âlemdir. Bu bakımdan Cem’in kadehiyle benzer ilişki kurulması normaldir. Şiirdeki manayı ve aşkı izlemek de tıpkı Cem’in kadehine bakmak gibidir.

1.1.3.4. Rüstem-i Zal

Zâloğlu Rüstem yiğitlik, kahramanlık, vatan sevgisi ve cesareti temsil eden mitolojik bir figürdür. Fars mitolojisinin kahramanlık idesinin somutlanmış bir yansıması olan Rüstem, İran’ın kadim mitolojisinin izlerini taşıyan Avesta’da yer almayıp Firdevsî’nin Şehname’inde ortaya çıkan bir destan kahramanıdır. Şehname’nin verdiği bilgilerden Hun-İskit menşesine dayanan Sakalara mensup gösterilen Rüstem, Şehname içerisinde yer alan destanların, edebiyat ve sanata en çok ilham verenlerinden biri konumundadır. Rüstem’in atı, başlığı, gürzü, kılıcı, narası, savaşta ince zekâsı gibi pek çok niteliği ve bu niteliği sağlayan savaş gereçleri Fars ve Türk şairlerinin özel atıflarla zenginleştirdikleri bir telmih alanı oluşturur.⁴³

Bâkî, Rüstem’in atına gönderme yaparak şiir sahasında kendisinden daha güçlü birinin olamayacağını söyleyerek, söz söyleme gücüyle övünmüştür.

“Benem bu ‘arsada kim rahş-ı tab’ı depredicek

Vücûdı hasm ola pâ-mâl olursa Rüstem-i Zâl” Bâkî, K. 20/42 s. 52

“Bu arsada Rüstem’in atını kımıldatacak olan benim. Zaloğlu Rüstem ayakaltına alınırsa vücudu hasm olur.”

Hayâlî ise, şiir sanatında o kadar güçlüdür ki gücün temsili Rüstem bile onun şiiri yanında zayıf kalmıştır. Şair, Rüstem’i dahi saf dışı bırakacak kadar etkileyici söz söylemesi bakımından övünmüştür.

“Ey Hayâlî eyledi Rüstemleri nazmın zebûn

Kuvvet-i bâzûna tahsin merdsin vallahi merd” Hayâlî, G. 42/5 s. 103

⁴³ Ayşe Cengiz, “Dîvân Şiirinde Destan Kahramanı Olarak Zâloğlu Rüstem”, Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD), C. 1, S. 1, Haziran 2017, s. 34-35.

“Ey Hayâlî, şiirin Rüstemleri bile güçsüz bıraktı. Gücünün kuvvetine aferin vallahi mertsin, sözünün erisin.”

“Meydân-ı nazmın eyledi Rüstemlerin zebûn

Kasd-ı Hayâlî ma'reke-âra-yi Gîvedir”

Hayâlî, G. 65/5 s. 111

“Şiirinin meydanı Rüstemleri güçsüz bıraktı. Hayâlî'nin kasdı Give'nin savaş meydanıdır.”

Görüldüğü gibi yukarıdaki beyitlerle şairler Rüstem ile güç ve kudret bakımından ilgiler kurmuşlardır. Şiir sahasında güçlü olmak için sağlam bir üslup ve özgün bir manayla eserler ortaya koymak gereklidir. Şairler söz söyleme kabiliyetiyle övünürken ne kadar etkileyici ve üstün olduklarını göstermek için kendilerini Rüstem ile kıyaslayarak ifade etmek istemişlerdir.

1.2. ŞAİRİN SANATINI ÖVERKEN SEVGİLİYLE İLGİ KURMASI

Divan şiirinde genel olarak sevgili, güzellik itibariyle eşsizdir. Bütün âşıklar ona kavuşmak ister ancak sevgili ulaşılmazdır. Güneş gibi ve Ay gibi parlak yüzü, servi gibi upuzun boyu vardır. Dudakları lâ'l taşı gibi kırmızı ve şeker gibi tatlıdır. Ağzı hokka gibi küçüktür. Yürüyüşü nazlıdır kendisi narindir. Gözleri hançer gibi aşkın canına kasteder. Beli yok denecek kadar incedir. Yüzünde adeta gül bahçesi vardır.

Bu bölümde 16. Yüzyıl şairlerinin şiirlerini överken sevgili ile kendi şiirleri arasında kurdukları benzerlik incelenmiştir. Sevgili, ince beli ile şairlerin sözlerinin inceliğini, güzelliğini ve hoşluğunu ifade etmek için kullanılmıştır. Sevgilinin yüzü ve yanağı ise daha çok parlaklığı itibariyle şairler tarafından övülmüştür. Dudağı ve ağzı ile şiir arasındaki ilgi şairin sanatının kıymetini ortaya koymak için kurulurken; sevgilinin boyu ve nazlı edası ise şairin şiirinin kazandığı itibarı göstermek maksadıyla ele alınmıştır.

1.2.1. Şiir İle Sevgilinin İnce Beli Arasında Kurulan İlgî

Divan şiirinde bel, miyan olarak adlandırılmaktadır. Sevgilinin beli, Divan şiiri şairlerince birçok kez varlıkla yokluk arasında bir anlam ifade etmektedir. Sevgilinin beli o kadar incedir ki var olup olmadığı dahi tartışmaya açıktır. Belin inceliği aynı zamanda şairin

düşüncelerinin inceliğini ifade etmek için de kullanılmıştır. Sevgilinin beli kıl kadar ince bir özelliğe sahiptir.

Bâkî, aşağıdaki iki beytinde şiiriyle sevgilinin ince beli arasında bir benzetme ilgisi kurarak kendi şiirini övmüştür. Sevgilinin beli daima incedir hatta ipince bir özelliğe sahiptir. Şair de sevgilinin bu ince belini şiirinde anlattığı için şiirlerinin nazik ve ince güzel hayallerle dolu olduğunu vurgulamak istemiştir. Bâkî hem sevgiliyi övmüş hem de sanatını, sevgilinin beline benzeterek şiirinin ince manalar içermesi ve güzel olmasıyla övünmüştür.

“Mevzûn kaddi şî'r-i bülendüm misâlidür

Nâzûk miyânı anda bir ince hayâldür”

Bâkî, G. 100/4 s. 162

Şairlerinin şiirlerinin hoş, nazik ve ince olmasının sebebi şiirde sevgilinin ince belini anlatmalarından ötürüdür. Naziklik, hoşluk ve incelik şiir ile sevgili için ortak benzerlik oluşturması bakımından önemli bir özelliktir.

“Vasf ideli miyân u lebin ol perîveşün

Nâzûk hayâl ile anılır kîl ü kâlîmüz”

Bâkî, G. 207/4 s. 227

“O peri gibi olan güzelin ince belini ve dudağını anlattığından beri şiirimiz ve sözümüz nazik hayal ile anılır oldu.”

Muhibbî, aşağıdaki iki örnekte sevgilinin ince beli ile kendi şiirinin ince anlamlarla dolu olması arasında benzerlik ilgisi kurmuştur. Şair sevgilinin belini ifade etmek için “meyân” ifadesini kullanmıştır. Muhibbî, sevgilinin belini ve dudaklarını övdüğü için şiirinin hayal dolu ve güzel olduğunu söylemiştir. Sevgilinin ince beli ile Muhibbî, kendi şiiri arasında benzerlik ilgisi kurarak hem sevgiliyi övmüş hem de kendi sanatının hayallerle dolu anlamlar içermesi ve şiirinin güzel manalı olmasıyla övünmüştür. Şair, sevgilinin belini methettiği için onun şiiri, “şîrîn-keâm” ve “şîrîn-edâ” olmuştur. Muhibbî'nin bu özelliklere sahip şiiri gibi bir başka şiir yoktur. Muhibbî aynı zamanda şiirinin eşsiz ve böyle ince hayallerle dolu olan tek şiir olduğunu da vurgulamak istemiştir.

“Ansa Muhibbî leblerün ile meyânunu

Şî'ri hayâl-güster ü şîrîn-edâ olur”

Muhibbî, G. 569/5 s. 201

“Muhibbî, dudaklarını ve belini ansa, şiiri hayal dolu ve güzel edalı olur.”

“Muhibbî leblerün zikrin meyânun vasfını itse

Diyeler böyle bir şîrîn-kelâm ince hayâl olmaz” Muhibbî, G. 1145/5 s. 364

“Muhibbî dudaklarını ansa, belini anlatsa, böyle bir şirin söz böyle ince hayal olmaz diyeler.”

Şairler şiirlerini sevgilinin beline benzetmek suretiyle övmüşlerdir. Sevgili, ince beli ile şairlerin sözlerinin inceliğini, güzelliğini ve hoşluğunu ifade etmek için kullanılmıştır. 16. Yüzyıl Divan şairleri şiirde sevgilinin beli ile sanattaki mananın inceliğini, hayallerin eşsizliğini ve düşüncenin muazzam oluşunu vurgulamışlardır.

1.2.2. Şiir İle Sevgilinin Yüzü ve Yanağı Arasında Kurulan İlgî

Yüz ve yanak, benzer unsurla ele alındığı için aynı başlıkta incelemeyi uygun gördük. Sevgilinin yüzü ve yanağı, gün gibi aydınlık ve beyazdır ve ay gibi parlaktır. Bu özellikleriyle sevgilinin yüzü ve yanağı şairler tarafından çeşitli benzetme unsurlarıyla ele alınır. Yüz, bütün güzelliklerin bir arada bulunduğu yerdir.

Şair, sevgilinin yanaklarını anlatan öyle güzel bir gazel yazdığını, gönül ehli olanların gazelin adına mutluluk aynası dediğini söyleyerek şiirinin güzelliği ve üstünlüğüyle övünmüştür.

“Ruhların vafında Bâkî bir gazel nazm itdi kim

Ehl-i diller kodılar adını mir'âtü's-safâ” Bâkî, G. 15/6 s. 111

“Bâkî, sevgilinin yanaklarını anlatan öyle güzel bir gazel yazdı ki gönül ehli olanlar bu gazelin adına mutluluk aynası dediler.”

Bâkî, sevgilinin yüzü ve yanağıyla kendi şiiri arasındaki ilgiyi sevgilinin yüzünün parlaklığı sebebiyle kurmuştur. Sevgili, gül yüzlüdür ve yanağı gül gibi taze ve parlaktır. Şair de kendi şiirini sevgilinin yanağına benzeterek şiirinin taze yani yeni olduğunu vurgulamak istemiştir. Bâkî bu düşüncesini “*rengînter*” ifadesini kullanarak söylemiştir. Şair, gül yüzlü sevgiliyi şiirinde övdüğü için sözlerinin parlak ve yeni olduğunu söylemiştir.

“Ârız u ruhsârunu vaf itse Bâkî her kaçan

Şi'ri ey gül-çihre anun böyle rengînter düşer” Bâkî, G. 119/5 s. 175

“Ey gül yüzlü sevgili, Bâkî, her ne zaman sevgilinin yüzünü ve yanağını anlatsa şiiri böyle parlak taze olur.”

“Vasf-ı cemâl-i yâr ile Bâkî gazellerin

Biri birine sundu güzeller tuhaf gibi”

Bâkî, G. 522/5 s. 424

“Şair, gazellerini güzellerin birbirlerine güzellerin yüzlerindeki özellikleri ifade etmek için hediye verircesine birbirlerine okuduklarını söyleyerek gazellerinin güzelliği ve değeri ile övünmektedir.”

Sevgilinin yanağındaki dirilik ve tazelik, Hayâlî’ye ilham kaynağı olmuştur ve şair sevgilinin yanağının bu özelliğiyle, kendi şiirinin yeniliği arasında bir ilgi kurmuştur.

“Vasf-ı haddinle Hayâlî taze divan bağladı

Padişahım sunmağa divana gelmişlerdeniz”

Hayâlî, G. 219/5 s. 164

“Hayâlî, sevgilinin yanağının özelliklerini anlattığı, yeni bir divan yazdı. Bunu sunmak için padişahımın huzuruna gelenlerdeniz.”

Lale yanaklı sevgili yine şair için uğruna gazeller yazılacak kadar büyük bir öneme sahiptir. Şair, sevgilinin lale yanağını överken kendi şiirinin de sevgilinin yüzünün kusursuzluğu gibi ölçülü ve ahenkli olduğunu vurgulamak istemiştir.

“Şol serv kadd-ı lale-ruha bir gazel dedim

Mevzûn u hûb u nazik igen bi-bedel dedim”

Hayâlî, G. 332/1 s. 204

“Lale yanaklı, servi boylu sevgiliye bir gazel söyledim. Vezinli, güzel ve nazik iken bedelsiz söyledim.”

Hayâlî’nin aşağıdaki beyitlerine baktığımızda şair, sevgiliyle şiiri arasındaki ilgiyi sevgilinin yüzünün parlaklığı ve güzelliğiyle kurmuştur. Şair için şiir, bakmayı bilen gözün ışığı gibidir. Sevgilinin yüzündeki çizgi çok incedir ve dolayısıyla şair kendi şiiri için de bakmayı bilen kişi, Hayâlî’nin şiirindeki ince manayı da görecek demek istemiştir. Hayâlî, şiirden anlayanların kendi şiirini beğeneceğini ve şiiriyle adeta gün gibi ortada olduğunu vurgulamak istemiştir. Şair, meşhur olmasını ay yüzlü sevgilinin çok az dahi olsa şairin yanında olmasına bağlamıştır. Hayâlî, şiirinin sevgilinin yanağı gibi parlak ve vezinli olduğunu söylerken hem sevgiliyi övmüş hem de şiirinin sıradan bir şiir olmadığını ölçülü ve ahenkli olduğunu vurgulamak istemiştir.

“Hatt-ı nigâr gibi Hayâlî senin sözün

Makbul-i tab’-ı ehl-i nazar nûr-ı didedir”

Hayâlî, G. 87/5 s. 119

“Ey Hayâlî, senin sözün, güzel yüzlü sevgilinin çizgisi gibi bakmayı bilen beğenenin gözünün ışığıdır.”

“Ey Hayâlî gün gibi meşhur olurdum şi’r ile

Zerrece ol mah-ru yanında olsa rağbetim” Hayâlî, G. 334/7 s. 205

“Ey Hayâlî, isteğim olan o ay yüzlü sevgili çok az yanımda olsa şiir ile gün gibi meşhur olurdum.”

“Düzme ve koşma değil nazm-ı Hayâlî olalı

Kad ü ruhsare-i Rahmi gibi rengin mevzun” Hayâlî, G. 410/5 s. 232

“Hayâlî’nin şiiri, koşma ve düzme değil. Sevgilinin yanağı ve boyu gibi parlak ve vezinlidir.”

Hayâlî, belagat ilmini dünyaya bildirmekle övünmüştür. Bunu yaparken de sevgilinin yüzünün güzelliğiyle şiiri arasında ilgi kumuştur. Şair, bu defa sevgilinin yüzünün parlaklığını şairin sözlerinden almasına bağlayarak sözlerinin güzelliğiyle sevgiliden daha üstün olduğunu vurgulamak istemiştir.

“Sözlerim âleme bildirdi belagat ne imiş

Nitekim aldı yüzün nur-ı melahat senden” Hayâlî, G. 431/3 s. 239

“Sözlerim, dünyaya yerinde ve güzel söz söylemenin ne olduğunu bildirdi gerçekten de yüzün (sevgilinin yüzü) o güzel parlaklığını senden (Hayâlî’nin sözlerinden) aldı.”

Hayâlî, aşağıdaki beytinde sevgilinin yanağı ile şiiri arasındaki ilgiyi yanağın rengi itibariyle kurmuştur. Sevgilinin yanağı gül gibi kırmızı ve tazedir. Şair de şiirini sevgilinin yanağına benzeterek gülün dahi onu yani şairin şiirini kıskanacağını söylemiştir. Hayâlî, sevgilinin yanağını överken kendi şiirinin de tazeliği ve yeniliğiyle övünmüştür.

“Şöyle nazm etdi Hayâlî vasf-ı rûy-ı yârı kim

Dinlese anı fegânlar ede bülbül gül güle” Hayâlî, G. 525/5 s. 272

“Hayâlî, sevgilinin yanağı gibi şiir söyledi. Gül onu dinlese bülbül, güle ağlayıp sızlar.”

Hayâlî, sevgilinin yüzüne elini sürdüğü vakit sevgilinin şairin şiirini okuması gerektiğini söylemiştir. Hayâlî, sevgilinin yüzünü överken şiirinin güzelliğiyle de övündüğünü vurgulamıştır.

“Yüz sürdüğünde destine cânâ Hayâliden

Çak dudağında öpse gerek bu gazel seni” Hayâlî, G. 602/5 s. 298

“Sevgilinin eline yüz sürdüğünde Hayâlî’nin bu şiiri o güzel dudağından seni öpmesi gerekir.”

Sevgilinin yüzünü saçları bir örtü gibi kapatır. Âşık daima sevgilinin yüzüne bakmak ister onu görmek ister. Sevgili, aşığa yüzünü göstermez. Âşık da sevgilinin yüzünü göremediği vakit kederi iyice artar. Âşık için sevgilinin yüzünü görmek bir hediyeye bir lütuftur. Muhibbî, şiirini sevgilinin yüzünün örtüsüne benzetmiştir. Şiirden anlayanların şiirini görebileceğini vurgulamıştır. Şiirini tıpkı bir sevgili gibi düşünen şair, şiirinin kıymetini bilmeyenlerin onu okumamasını anlatmak istemiştir. Muhibbî, hem sevgiliyi övmüş hem de şiirinin kıymetine vurgu yaparak şiirindeki gizli anlamlarla övünmüştür.

“Bir güzel mahbûbdur yüzden nikâbın almazam

Kıymetin bilmezlere göstermeye didâr şî’r” Muhibbî, G. 965/3 s. 313

“Bir güzel ay yüzlüdür, yüzden örtüsünü almam. Şiir, yüzünü kıymetini bilmeyenler göstermesin.”

Şairler sevgilinin yanağını ve yüzünü bir bütün olarak ele almışlardır. Yüz ve yanak şiirin parlaklığını ve rengin olmasını ifade etmek için kullanılmıştır. Şair sözleriyle etrafına bir ışık gibi parlaklık vermektedir. Bu durum tıpkı sevgilinin yanağının Ay gibi parlamasına benzetilmiştir.

1.2.3. Şiir İle Sevgilinin Dudağı ve Ağzı Arasında Kurulan İlgî

Ağız ve dudak iki ayrı unsur olarak düşünülse de genel olarak bu iki kavram için kurulan benzetme ve hayaller aynı anlamları ifade etmektedir. Sevgilinin dudağı, rengi itibarıyla parlak ve lâ’l gibi kırmızıdır. Bu özelliğiyle dudak, şaraba, goncaya, lâ’l taşına bazen ateşe ve kana benzetilir. Şairler her zaman sevgilinin dudağına kavuşmak isterler. Sevgilinin dudakları şeker gibi tatlıdır. Genel olarak sevgilinin ağzı ve dudakları küçüklüğü

ve tatlı olmasıyla el alınmaktadır. Sevgilinin ağzı ve dudakları kıymetlidir dolayısıyla şairin onu anlatması da şiirin kıymetini ve güzelliğini artırmaktadır.

“Divan şiirinde, sevgilinin dudağından bir öpücük alma lütfuna sahip olma ümidiyle şair tüm ömrünü heba eder. Ancak aşığının bu denli arzu karşısında sevgili hiçbir zaman tatlı dudağını aşığına sunmaz. Âşık bütün bunlara rağmen sevgilinin dudaklarına kavuşma isteğini sürdürmeye devam eder.”⁴⁴

Muhibbî, sevgilinin lâ’l gibi olan dudağını şiirinde anlattığı için gazellerinin “rengîn” olmasıyla övünmüştür. Sevgilinin dudağı lâ’l taşı gibi kırmızı ve çok değerlidir. Muhibbî kendi şiiriyle sevgilinin dudaklarını överek gazellerinin kıymetli ve parlak olduğunu vurgulamak istemiştir.

“Medh idüp lâ’lün Muhibbî dişe bir rengîn gazel

Tâyir-i kudsi işidüp Sidrden tahsin ider”

Muhibbî, G. 937/5 s. 305

“Muhibbî, dudağını övüp bir renkli gazel söylese, kutsal kuş da uzaklardan işitip, güzel bulup takdir eder.”

Muhibbî, şiirinin parlak olmasının sevgilinin dudaklarıyla ilgili olduğunu söyleyerek hem kendi şiirini hem de sevgilinin dudaklarını övmüştür. Sevgilinin dudakları lâ’l taşı gibi kırmızı ve parlaktır. Bütün âşıkların dikkatini çekmektedir ve değerlidir. Şair, şiirinin daima sevgiliyi anlatması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece şairin şiiri de dikkat çekici ve parlak olacaktır.

“Ey Muhibbî ger dilerseñ şi’rünü rengîn ola

Fikr ü zikrün her nefesde lâ’l-i yâr olmak gerek”

Muhibbî, G. 1505/5 s. 460

“Ey Muhibbî, eğer şiirinin parlak olmasını dilerseñ, her nefeste konuşman, düşünmen sevgilinin dudağı ile ilgili olması gerekir.”

Muhibbî, sevgili ile şiiri arasındaki benzerliği sevgilinin dudaklarının tatlılığı ile kurmuştur. Şair, sevgilinin tatlı dudaklarını şiirinde methettiği için şiirinin de şeker gibi bal gibi tatlı olduğunu vurgulamıştır. Bu ifadeyle Muhibbî, hem sevgilinin dudaklarını övmüş hem de kendi şiirinin güzel sözlü, şeker gibi tatlı olmasıyla övünmüştür.

⁴⁴ Fatma Kandemir, *Baki ve Nedim’in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008.

“Şîrîn lebûnün zikrini tekrar Muhibbî

Kılduğı için kand u nebât oldı kelâmı”

Muhibbî, G. 2689/7 s. 780

“Muhibbî, şirin dudağını tekrar andığı için sözü şeker, bal oldu.”

Görüldüğü gibi şairler sevgilinin dudağı ve ağızını sözlerinin tatlılığına ve parlaklığına benzetmişlerdir. Şiirin dikkat çekici olması manadaki güzellikte ve düşüncenin parlaklığında saklıdır. Sanatçı eseriyle okuyucuyu etkilemesini sözlerinin sevgilinin dudaklarına benzemesine borçlu olduğunu vurgulamıştır.

1.2.4. Şiir İle Sevgilinin Boyu ve Nazlı Yürüyüşü Arasında Kurulan İlgî

Sevgili, boyunun ince ve uzun olması sebebiyle birçok kez serviye teşbih edilir. Sevgilinin boyunun uzunluğu aynı zamanda ulaşılmaz olduğunu da temsil etmektedir. Boy, bazen de elif gibi dümdüz ve doğru olmasıyla dikkat çeker. Divan şiirinde sevgilinin yürüyüşü nazlıdır, sevgili tıpkı bir servi gibi salınarak yürür. Yürüyüşünde bir naz ve cilve vardır.

Bâkî, aşağıdaki iki beyitte sevgilinin boyu ile kendi şiiri arasında bir ilgi kurarak hem sevgiliyi övmüş hem de kendi sanatını övmüştür. Sevgiliyi servi boylu olarak düşünen şair, onu şiirinde doğru ve güzel şekilde methedendir. “*Tab’-ı bülend-tarzuna*” ifadesiyle Bâkî, kendi şairliğinin yüce olmasıyla övünmüştür. Bâkî, sevgilinin boyunu şiirinde anlattığı için şairin şiiri itibar kazanmıştır. Şair, şiirinin değer kazandığını vurgulamıştır.

“Vassâfısın o serv-kadün râstı bu kim

Tab’-ı bülend-tarzuna ahsent Bâkıyâ”

Bâkî, G. 10/5 s. 108

“O servi boylu sevgiliyi doğru bir şekilde öven kişisin ki bu Bâkî’nin, yüce yaratılışlı tarzına en güzel yakışandır.”

“Hemîşe kâmet-i bâlânı vasf ider Bâkî

Bülend-mertebe olsa ‘aceb mı eş’ârı”

Bâkî, G. 497/5 s. 410

“Bâkî, her fırsatta sevgilinin servi gibi olan boyunu anlatır. Bâkî’nin şiiri yüksek bir mertebede olsa şaşılır mı? Şair, sevgilinin uzun boyunu anlattığı için şiiri de yüksek bir dereceye sahiptir.”

“Vasf-ı nâz-ı nâzenînümdür bu şi’rüm Bâkıyâ

Mutrib-ı meclis ser-âgâz eylesün şehnazdan”

Bâkî, G. 364/5 s. 325

“Ey Bâkî, bu şiirim, cilveli sevgilinin yalvarışı gibidir. Meclisin şarkıcısı şehnaz makamından yeniden baştan başlasın.”

Muhibbî, sözlerinin ölçülü olmasıyla sevgilinin servi boyu arasında benzerlik kurmuştur. Sevgilinin boyu, servi gibi dosdoğrudur.

“Her sözün mevzûn Muhibbî serv-kâmetler gibi

Salınup her yana kılsum serv-veş reftâr şi’r”

Muhibbî, G. 965/7 s. 313

“Muhibbî, her sözün servi boylular gibi tartılmıştır. Şiir, her yana salınıp servi gibi yürüsün.”

Şairin itibarı ve sözlerinin kıymeti sevgilinin boyunun uzunluğu ve inceliğine benzetilerek ifade edilmiştir. Aynı zamanda sevgilinin boyu ile şiirin şekil olarak muntazam görünüşü, vezinli ve düzgün oluşu da vurgulanmıştır.

1.2.5. Şairin Şiirinin Kıymetini Sevgiliyi Methetmekten Alması

Divan şiirinde sevgili, çeşitli sıfatlarla şiire konu olur. Sevgili, acımasız oluşu, aşığa daima eziyet etmesi, rakibe ise daha yakın olması, taş kalpli oluşu ve vefasızlığı gibi özelliklerle anlatılmaktadır. Sevgilinin bütün bu özelliklerinin yanı sıra âşık hiçbir zaman sevgiliye kavuşmayı istemekten onu sevmekten vazgeçmemiştir.

Şairin şiiri, değerini sevgiliyi övmekten almıştır. Şiirde sevgiliyi övmenin şiire ayrı bir güzellik ve değer kattığı ifade edilmiştir. Bâkî, hem kendi şiirini hem de sevgiliyi methetmiştir.

“Şimdi gûş-ı cân ile dinler cihân eş’arımı

Medhün itsem bir yire mecmû’-ı ins ü cân gelür”

Bâkî, K. 6/19 s. 21

“Şimdi şiirimi, dünya can kulağıyla dinler. Sevgiliyi bir övmeye başlasam bütün insanlar ve cinler cana (insanlar ve cinler, bir araya gelir, bir yerde toplanır, bir yere gelir) gelir.”

Şairler için sevgiliye ulaşmak ona derdini anlatmak çok zordur. Çünkü sevgili daima aşığa uzak dururken rakibine daha yakın durmaktadır. Bu sebeple şair için sevgiliye

ulaşmanın yolu ona şiir yazmaktan geçmektedir. Aşağıdaki örneklerde de görüldüğü gibi Bâkî kendisini çaresiz bir âşık olarak anlatmıştır. Bâkî, şiir yazmadaki maksadını, sevgiliye aşkını anlatmaktan ve ona derdini ifade etmekten ibaret olduğunu söylemiştir.

“Şi’r ü inşâdan murâdı ‘âşık-ı bî-çârenün

‘Arz-ı ihlâs eylemekdür yâre Bâkî ve’d-du’â” *Bâkî, G. 3/5 s. 104*

“Bâkî, çaresiz aşığın şiir yazmadaki amacı sevgiliye aşkını anlatmak ve dua etmektir.”

“Geh şi’r ü geh gazel diyü dildâra Bâkıyâ

‘Arz iderüz nezâket ile hasb-i hâlümüz” *Bâkî, G. 207/5 s. 227*

“Ey Bâkî, bazen şiir bazen gazel söyleyip sevgiliye nezaket ile halleşip halimizi anlatırız.”

Muhibbî ise yukarıda bahsettiğimiz Bâkî’ninkine benzer bir ilgiyi şiir vasıtasıyla sevgiliye ulaşmakla kurmuştur. Muhibbî, şiir sayesinde sevgiliyi kucakladığını ve bu suretle şiirinin neleri kazanmaya vesile olduğunu göstermiştir. Sanatı lüzumsuz bir işmiş gibi telakki edenlere de şiirin, insanoğlunu sevgiliye yakınlaştırdığını ve gereksiz olmadığını söyleyerek karşı çıkmıştır.⁴⁵ Kısaca şair, şiiri küçümsememek gerektiğini ve şiir ile nice güzel sevgililere ulaşılabileceğini vurgulamıştır.

“Şi’r ile çünkü Muhibbî nice dilber koçulur

Bunu kim diyebilür şi’r ü gazelden ne gelür” *Muhibbî, G. 946/6 s. 307*

“Muhibbî, kim (şiir ve gazelden ne gelir) diye söyleyebilir. Çünkü şiir ile nice nice sevgili kucaklanabilir.”

Bâkî, sevgiliyi överek yeni bir divan yazdığını söylemiştir. Şair, hem sevgiliyi övmüş hem de şiirlerindeki yeniliğe dikkat çekmek istemiştir.

“Vasf-ı hüsn-i yâr ile bir tâze divân baglasun

Târ-ı zülf-i hûrdan bend eylesün şîrâze gül” *Bâkî, G. 301/4 s. 286*

⁴⁵ Yavuz Bayram, “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerine Göre “Şiirde Gâye”, Mavi Atlas, S. 3, Gümüşhane 2014, s. 4.

“Sevgilinin güzelliğini överek bir taze divan bağladım. Sevgilinin saçının ince telinden gül, bağ örgü yapsın.”

Bâkî ve Muhibbî'nin aşağıdaki şiirlerine baktığımızda, şairler sevgiliyi överek divanlar oluşturduklarını ve şiirlerinin güzellikleriyle övündüklerini görmekteyiz. Bâkî, put gibi olan sevgiliyi överek şiirinin kıymetini göstermek istemiştir. Sevgiliyi övdüğü için şiiri gönüllere girmiş ve çok güzel bir şiir olmuştur. Bâkî, hem sevgiliyi övmüş hem de şiirinin güzelliğiyle övünmüştür. Muhibbî ise sevgilinin güzelliğini şerh etmekle divanların dolduğunu vurgulamak istemiştir.

“Medh eyledüm nigâr bir a'lâ gazel didüm

Garrâ latîf ü dil-keş ü gâyet güzel didüm” *Bâkî, Mat./30 s. 454*

“Put gibi güzel olan sevgiliyi överek çok güzel bir gazel söyledim. Çok güzel ve gönül çekici olan bu gazeli çok iyi söyledim. Şair şiirinin güzelliğiyle övünmüştür.”

“Yazdı dehr-i çarh Muhibbî varaklara

Şerh oldı metn-i hüsnî tamam oldı bir kitâb” *Muhibbî, G. 135/5 s. 79*

“Muhibbî, dönen, değişen dünyayı (hayatı) yapraklara yazdı; güzelliğinin metni şerh edildi ve tam bir kitap oldu.”

Bâkî, sevgilinin ceylan gözlerini methettiği için şiirinin güzel olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca diğer şairlere seslenerek gazel tarzının ustası olduğunu ifade etmiştir. Şair, hem sevgilinin ceylan gözlerini övmüş hem de gazel şairi olmakla övünmüştür.

“Meddâh olalı çeşm-i gazâlânenne Bâkî

Öğrendi gazel tarzını Rûmun şu'arâsı” *Bâkî, G. 508/7 s. 416*

“Bâkî senin o ceylan gözlerini övmeye başlayalı gazel nasıl yazılırmış Anadolu şairleri öğrendi.”

Bazen de övülen kişi, her zaman sevgili olarak karşımıza çıkmayabilir. Peygamberimiz, padişah, Mevlana veya ilahi bir sevgili olabilir. Fuzûlî'nin aşağıdaki beyitlerinde şair, Peygamberimizi överek sanatının kıymetinin arttığını vurgulamıştır. Şair, Peygamberimizi överken sözlerinin insanın kalbini ferahlattığını söylemiştir. Fuzûlî, Peygamberimizi övdüğü için kendisinin kemal mertebesine erdiğine vurgu yapmıştır. Şair,

hem Peygamberimizi övmüş hem de Peygamberimizi överken kendi sanatının itibar kazanmasıyla övünmüştür.

“Ola na'tinde Fuzûlî'nin kelâmı dil-pezîr

Öyle kim gülden bulur enfâs-i can-perver sabâ” Fuzûlî, K. 6/25 s. 58

“Fuzûlî'nin sözü seni överken gönlün kabul edeceği (söz) gibi olur. Öyle ki kalbi ferahlatan nefesi rüzgâr gülden bulur.”

“Na't-i Nebi'dir kemâl-i aşk nişânı

Fe'ti bi mâ şâ'a min sıfatı kemâlih” Fuzûlî, G. 238/2

“Aşkın kemal derecesine ulaşmış olmayı gösteren işaret, peygamber için na'at yazmaktan geçmektedir. Onun sıfatlarından biri olan şayi' kelimesini şiirinde anlat.”

“Hemîşe secde-gehim hâk-i âsitânîñ idi

Bu i'tibâr ile bir ser-bülend-i âlem idim” Fuzûlî, G. 194/3

“Senin eşiğinin toprağı benim her zaman secde ettiğim yerdir. Ben bu saygı ile başı göklere uzanan bir şairim.”

Muhibbî, şiirlerinin sevgiliden öğreneceği şeyler olduğuna dikkat çekmiştir. Şair, şiirlerinin meclislerde okunması ve dillerde dolanması ile övünmüştür.

“Yârdan her-câyılık remin Muhibbî öğrenip

Turmayup meclis gezer eş'âr u divânun senün” Muhibbî, G. 1651/5 s. 497

“Muhibbî, senin şiirlerin ve divanın sevgiliden hercayilik usulünü öğrenip durmadan meclisleri gezer.”

Sonuç olarak bakıldığında Divan şairleri sanattaki ustalıklarını birçok kez şiirde sevgiliyi methetmeye borçlu olduklarını ifade etmişlerdir. Sevgiliden bahseden şiir her zaman için daha değerli ve güzel olarak değerlendirilmiştir.

1.3. ŞİİRDE SİHİR VE MUCİZE ARASINDA KURULAN İLGİ

Sözlüklerde sihir sözcüğü bir durumu olduğundan başka şekilde göstermek, oyalamak, yanıltmak veya dikkatleri üzerine toplamak gönlü çelmek gibi anlamlarda

kullanılır. Sihirin aynı zamanda nedeni saklı kalan bir şey veya hile anlamlarına gelen isim olarak da kullanıldığı olur.⁴⁶

Mu'cize kelimesi ise “Allah tarafından peygamberlere verilen ve gönderilen dinin doğruluğunu inanlara kanıtlamak amacıyla insanları şaşkına çeviren olağanüstü durumlardır.”⁴⁷ gibi anlamlarla ifade edilmektedir.

“Şiirin ve divan edebiyatının evvelinde de ahirinde de mucize vardır. Şiir ilhamla ve kabiliyetle ortaya çıkar. Bu özellikler Allah vergisidir. Şiirden okuyucunun bazı beklentileri vardır. En önemli beklenti söyleyiş güzelliğidir. Ancak sözü taklitten sakınarak ve etkileyici bir şekilde söylemek önemlidir. Dolayısıyla şiirde etkileycilik mucizeyi de beraberinde getirmiştir.”⁴⁸ Şiirde mana tılsımlarla doludur. Tılsımlarla dolu olan böylesi bir şiirde şaşırtıcı, etkileyici anlamlar vardır.

“Sözü tarif ederken kimi zaman vahiy, kimi zaman ise büyü ve sihir olarak da ifade edildiği görülmektedir. Durum böyle olunca şair de olağanüstü sözler söyleyen sihirbaz ve gaybdan haber veren büyücü gibi tasavvur edilir. Bu nedenledir ki sözün büyüülü yapan bilinmeyenden haber vermesidir.”⁴⁹

Divan edebiyatı geleneğinde birçok şair sanatını icrâ ederken şiirde etkileyici bir güce sahip olduklarını da vurgulamaktan kaçınmamışlardır. Şiirde etkileycilik mevzuu olunca burada şiir ve sihir ve büyü ilişkisi dikkate değerdir. Sihirle ilgili kavram ve kelimeler Divan edebiyatı şairlerince şiirlerde sıklıkla çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. 16. Yüzyıl şairleri de sözün güzel ve etkili olduğunu göstermek için şiirlerinin sihirli, büyüülü ve efsunlarla dolu olduğunu söylemişlerdir. Güzel şiir söylemeyi sihirle denk gören sanatçılar söz ustalıklarıyla sihirli sözler söyleyerek herkesi büyülediklerini dile getirmektedirler.⁵⁰

Muhibbî, sözün güzel ve etkileyciliğini ifade ederken sihirle olan ilgiyi “*sihr-i helal*” ifadesini kullanarak kurmuştur. Bir edebî sanat olan sihr-i helal aynı zamanda şair tarafından şiirlerinin sihir gibi etkileyici olduğunu anlatmak için kullanılmıştır. Muhibbî'nin

⁴⁶ İlyas Çelebi, “Sihir”, *DİA*, C. 37, s. 170-172.

⁴⁷ Devellioğlu, *age*, s. 770.

⁴⁸ Mine Mengi, “Divan Şiiri Estetiği Açısından İ'caz”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 39, Erzurum 2009, s. 136.

⁴⁹ Gülay Karaman, “Klasik Türk Şiiri Estetiğinde Sihir”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/8 Spring 2015, s. 13.

⁵⁰ Esra Uslu, *Kasidede Övgü Kalıpları ve Divan Şiiri Öğretimindeki Yeri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2015, s. 388.

sihire benzeyen sözlerini sevgili duyunca adeta büyülenir. Şair, sözlerinin etkileyici güzelliğiyle övünmüştür. Muhibbî, her gazeline binlerce sihir ve büyü yapmakla övünmüştür. Bu ifadeyle şair, belki de şiirlerinin çözülmesi gereken bilmecelerle dolu olduğunu anlatmak istemiştir. Muhibbî'nin kaleminden sihirli sözcükler çıkar ve anlam daha da güçlenir. Şair, sözlerinin sihirle ilgisini anlatırken şiirdeki anlamı daha da güçlü ve etkili kılmakla övünmüştür. Muhibbî'nin “*mu'ciz-nizâm*” ifadesiyle övüdüğü konu ise gizli dünyanın dilini anlatmasıdır. Muhibbî'nin mucizeli şiiri Acem ülkesindeki Selman'ı diriltecek kadar etkilidir. Şair, bu söylemiyle ne kadar etkili mucizevi bir söyleyişi olmasıyla övünmektedir.

“Cihanı nazm-ı pür-sûzum müsahhar eyledi düpdüz

Kemâl ehli görüp şi'rüm didi sihr-i helâl olur” Muhibbî, G. 679/5 s. 231

“Çok yakıcı şiirlerim, bütün dünyayı tamamen ele geçirdi. Olgunluk sahibi, şiirimi görüp, son derece güzel olur dedi.”

“Benzer Muhibbî sözleri sihr-i helâldur

Her kankı dilber işide anı da râm olur” Muhibbî, G. 720/5 s. 243

“Muhibbî'nin sözleri sihire benzer. Herhangi bir dilber işitse, ona tutkun olur.”

“Okuyan şi'r-i dil-sûzun Muhibbî eylesün tahsîn

Diye kim bir içim sudur sihr-i helâl olur” Muhibbî, G. 879/4 s. 287

“Muhibbî'nin gönül yakıcı şiirlerini okuyan aferin desin. Bir içim sudur, büyü gibi olur desin.”

“Gerçi kıldum her gazelde nice bin sihr ü efsûn

Hûblar gûşına almaz lîk bu efsânemüz” Muhibbî, G. 1174/5 s. 372

“Gerçi her gazelde binlerce sihir ve büyü yaptım. Ancak güzeller efsanemizi kulaklarına bile almazlar.”

“Ma'rifet bûyın Muhibbî âşikâr itsen ne tan

Sihr ider çün akıdur her dem düvâtun cuy-ı müşk” Muhibbî, G. 1593/5 s. 483

“Muhibbî, hüner kokusunu ortaya çıkarsan şaşılmaz. Çünkü her an yazı takımın sihir yapar, misk ırmağı akıtır.”

“Ma’nî gülünü itdi çün izhâr Muhibbî

İletdi sihr ile anun boyunu her sü”

Muhibbî, G. 2312/5 s. 678

“Muhibbî, anlam gülünü ortaya çıkardı. Onun boyunu her zaman sihir ile yüceltti.”

Muhibbi aşağıdaki beyitte ise şiirin aynı zamanda hakikatten haber vermesi gerektiği kanaatini de “lisan-ı gayb” ifadesini kullanarak vurgulamak istemiştir.⁵¹ Şairin sözleri mucizeli olduğu için gaybdan haber vermesi de gayet dağal bir durumdur.

“Dirler Muhibbî şi’rine ol dem lisân-ı gayb

Mu’ciz-nizâm sözlerini ger rakam kıla”

Muhibbî, G. 2557/5 s. 744

“Düzenli, mucizeli sözlerini eğer hesaplasalar; Muhibbî, şiirine o an gizli dünyanın dili derler.”

Muhibbi aşağıdaki beyitle sözlerinin etkileyiciliğiyle övünmüştür. Muhibbi’nin şiiri Selman’ı diriltir ve ona can verir. Selman’ın yeniden can bulması ancak Muhibbi’nin elindedir, o ancak bize hesap verebilir. Yine Selman’ın anlaşır olması ve şiirleriyle yaşaması da Muhibbi’nin elinde olan bir durumdur. Muhibbi mu’ciz-i nazmı ile Selman’ı geçmiştir.

“Muhibbî mu’ciz-i nazmun ‘Acem iklimine irse

Kılursa zinde kabrinde ‘aceb mi rûh-ı Selmânı”

Muhibbî, G. 2749/5 s. 796

“Muhibbî şiirinin mucizesi Acem ülkesine varsa Selman’ın ruhunu kabrinde canlandırırsa şaşılır mı?”

Bâkî, şiirinde sihir ilgisini İsa’ya gönderme yaparak kurmuştur. Rakiplerinin şiiri sihir olsa dahi Bâkî’nin şiiri adeta İsa’nın nefesi gibidir. Burada İsa peygamberin ölülere diriltme mucizesine göndermede bulunarak şair, kendi şiirlerinin mucizevi bir etkileyiciliği olmasıyla övünmüştür. Başka bir ifadesinde şair, “mu’ciz nazmuna” ifadesiyle şiirinin bir eşinin olmadığını söyleyerek şiirinin benzersiz bir mucize olmasıyla övünmüştür. Şair, öylesine olağanüstü bir söyleyişe sahiptir ki en iyi büyücüler bile Bâkî’nin şiirine benzer bir şiir yapamazlar. Şairin sözleri, “pür-efsûndur”. Sihirle dolu olan sözlerini okuyan büyülenir ve kendinden geçer. “esrâr-ı ma’nâ” ve “lafz-ı muğlak” ifadeleriyle şair kapalı sözlerden mananın sırlarını anlamanın esas marifet olduğunu söylemektedir. “Tab’-ı sâhir-pîşen”

⁵¹ Semra Tunç, “Muhibbi Divanında Şiir ve Şairle İlgili Değerlendirmeler”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 7, Konya 2000. s. 269.

ifadesiyle şair, sihirli sözler yaratan şairlik yaradılışıyla övünmüştür. Etkili sözler söyleyen şairliği sayesinde birçok gönül Bâkî'nin şiirlerini okuyunca büyülenmektedir.

“Serverâ şî'r degül nutk-ı Mesîhâdur bu

Tutalum gayrılar eş'ârı ola sihri mübîn” Bâkî, K. 26/28 s. 72

“Varsayalım ki başkalarının şiiri apaçık sihirdir onların şiiri öyleyse benim şiirim şiir değildir İsa nefesidir.”

“Hak budur Bâkî nazîr olmaz bu mu'ciz nazmuna

Şî're âgâz itseler şimden girü sehhârlar” Bâkî, G. 85/7 s. 153

“Baki'nin mucizeli şiirine kimse nazire yazamaz. Bütün büyücüler bir araya gelseler şiirim bir emsalini yapamazlar.”

Bâkî efsûn dolu şiirlerinin yârin dudağını anlattığını, bu şiirleri okuyan düşmanların yüzünde dondurucu bir etki yaptığını ve onları adeta sersemleştirdiğini ifade etmektedir.

“Evsâf-ı lâ'lün ile pür-efsûndur sözüm

K'eyler okınsa çihre-i a'dâyı senderûs” Bâkî, G. 212/6 s. 230

“Sözüm sevgilinin dudağını anlattığı için efsun doludur. Zira onları okuyan yabancıların yüzlerini dondurur.”

“Sakın mey dirsem ey zâhid mey-i engûrı fehm itme

Hüner esrâr-ı ma'nâ anlamakdur lafz-ı muglakdan” Bâkî, G. 366/4 s. 327

“Ey zahit, sakın ola ki benim şarap dediğimi sen üzüm şarabı olarak düşünme. Marifet kapalı anlaşılmaz sözden mananın sırlarını anlamaktır.”

“Mahrem-i esrâr-ı ma'nâ hem-zebân-ı hâl yok

'Aşk sırrın kılmasan Bâkî hüveydâ kâşkî” Bâkî, G. 496/7 s. 409

“Bâkî, keşke aşkın sırrını aşikâr etmeseydin (çünkü) mananın gizli sırlarını anlayacak aynı dili konuşan kişi yok.”

Şair, sihirler yaratan şairlik yaradılışıyla birçok insanın gönüller süsleyen tatlı şiirleriyle adeta büyülendiğini söylemektedir.

“Tab’-ı sâhir-pîşene Bâkî gönüller meyl ider

Şekker-i şi’r-i dil-âvîzün meger efsunludur”

Bâkî, Kt. 8/1 s. 443

“Ey Bâkî, sihirler yaratan şairlik yaradılışına gönüller meyleder. Meğer gönüller süsleyen tatlı şiirin efsunludur.”

Hayâlî, şiirde etkili ve güzel bir söyleyişe sahip olduğunu anlatmak için sihir ifadesini çeşitli benzetme ilgileriyle kullanmıştır. “Füsûn-ger-i kalemüm” ifadesiyle kalemini bir sihirbaz gibi düşünmüş ve kaleminden çıkan her sözün ise “sihr-i halâl” olduğunu ifade etmiştir. Şair kendisini bir büyücü olarak övmüş ve “sâhir-i suhan-perdâz” ifadesiyle sihirli sözler söyleyen bir şair olduğunu söylemiştir. Gazel yazarken sihirler yapan bir şair olmakla övünmüştür. Hayâlî’nin her bir sözü “gevher-i deryâ-yı râz” dır. Şair, sır denizinin incisi olan şiirleriyle övünmüştür. Hayâlî, “tulsım-ı sihr” ve “sâhir-i nazmem” gibi ifadelerle şiirlerinde sihir ve büyüler yapan bir sihirbaz olduğunu anlatmıştır. “tiğ-i zebaniyle” ifadesiyle şair, sihir gibi etkili söz söyleme yeteneğiyle övünmüştür. Hayâlî’nin şiiri sırlarla doludur. Şair, şiirlerindeki bu sırlarla ve sihir gibi etkili anlamlarla dolu şiirleriyle övünmüştür.

“Devâtum oldı çeh-i Bâbil ü sözüm efsûn

Füsûn-ger-i kalemüm ‘arz kıldı sihr-i halâl”

Hayâlî, K. 10/21 s. 42

“Kalem kutum, Babil kuyusu; sözüm, sihir oldu. Kalemimin sihirbazı, sihr-i helali gösterdi.”

“Benem ol sâhir-i suhan-perdâz

K’eyledüm zinde rûh-ı Selmânı”

Hayâlî, K. 16/27 s. 52

“Ağzı laf yapan o büyücü benim. Nitekim Selman’ın ruhunu dirilttim.”

“Sıhr eyledi Hayâlî gazel demede yine

Her bir gazâl-i vahşi görüp anı râm olur”

Hayâlî, G. 90/5 s. 120

“Hayâlî yine gazel söylemede sihir yaptı. Onu yabancı ceylan görüp boyun eğdi.”

“Yaraşır gûş-ı Şâhîden cihâna zîb ü fer verse

Hayâlî her sözün bir gevher-i deryâ-yı râz ancak”

Hayâlî, G. 246/5 s. 173

“Ey Hayâlî, senin her sözün sır denizinin bir incisidir; padişahın kulağından bütün cihanı aydınlatsa ve süslese yaraşır.”

“Meger Hayâlî sözünde tılsım-ı sihr ettin

Ki girdi koynuna yarın bu resme divanın” Hayâlî, G. 264/5 s. 180

“Meğer Hayâlî, sözünde sihirli büyü yapmış ki, yarın bu söz, divanın kayıtlarına girer.”

“Nazm-ı renginimle vasf ettim şarab-ı lâ’lini

Sâhir-i nazmem anınçün ey gül efsûn eyledim” Hayâlî, G. 366/3 s. 217

“Ey gül yüzlü sevgili, senin o lâ’l gibi olan dudağının şarabını renkli ve güzel şiirimle methettim, sihirler yapan bir şair olduğum için büyü yaptım.”

“Nola tutsa Hayâlî âlemi tiğ-i zebaniyle

Suhan meydanının çapük süvarî pehlevandır bu” Hayâlî, G. 461/5 s. 249

“ Hayâlî, dil kılıcıyla yani tesirli söz söylemesiyle dünyayı tutsa bunda şaşılacak bir şey olmaz. Hayâlî, söz meydanının hızlı binici pehlivanıdır.”

“Derd-i yârı sakla ey dil şöyle kim cân bilmezsin

Ta ki razım açmaya nazmım gibi gammazıma” Hayâlî, G. 524/2 s. 272

“Ey gönül sevgilinin derdini sakla ki bunu sevgili bilmesin. Ta ki şiirim gibi sırrımı gammazıma açmasın.”

Genel olarak 16. yüzyıl divan şairlerinin şiirdeki güçlerini ve kabiliyetlerini göstermek için sihir, büyü ve mucize gibi ifadelerden faydalandıkları görülmüştür. Şiirin insanda bıraktığı güzellik etkisi ve estetiği sihir olarak düşünen şairler kendilerini de bu büyüleri çözen veya yapan sihirbazlar olarak değerlendirmişlerdir. Sözün ne derece etkili olduğunu manadaki tılsımlarda saklamışlardır. Şairlerin bu bölümde daha çok “*sihr-i helal, mu’ciz-nizâm, mu’ciz nazm, pür-efsûn, esrâr-ı ma’nâ, lafz-ı muğlak, tab’-ı sâhir-pîşen, füsûn-ger-i kalem, sâhir-i suhan-perdâz, tılsım-ı sihr, sâhir-i nazm, tiğ-i zeban*” gibi tamlamalarla kurulan benzetmelere yer verdikleri görülmüştür.

1.4. ŞAİRİN SANATINI ÖVERKEN ŞİİR İLE ŞEKER ve BAL ARASINDA İLGI KURMASI

Şeker ve bal tatlıdır. Şairler tarafından sözlerinin güzelliğini ve hoşluğunu ifade etmek için şiirle şeker ve bal benzetmeleri kurulmuştur. Şiirden lezzet almak şiirin akıllarda kalıcılığıyla doğrudan ilgilidir. Şairlerin sanatlarını överken şiir ile şeker bal gibi benzetmeler kurması da bu anlamda dikkate değerdir.

Bâkî ve Muhibbî'nin aşağıdaki şiirlerine baktığımızda şairler, şiirlerinin lezzeti hususunda benzer unsurlarla şiirlerini övmüşlerdir. Şairlerin şiiri, adeta birer “*şi'r-i şeker-bâr*” gibidir. Bâkî ve Muhibbî, şiir ile şeker arasındaki ilgiyi sevgilinin dudağına benzetmelerde bulunarak kurmuşlardır. Sevgilinin dudağı, kırmızı, tatlı ve parlaktır. Âşıklar, sevgilinin dudağını her zaman isterler. Ancak ona ulaşmak kolay değildir. Şairler hem sevgilinin dudağını övmüşler hem de kendi sanatlarını övmüşlerdir.

“*Sözüm vaşf-ı leb-i lâ'lünle hem rengîn ü hem şîrîn*”

“*Adûlar nükteyi fehmi eylemezler sâdedür dirler*” *Bâkî, G. 185/3 s. 214*

“Sözüm, sevgilinin kırmızı dudağı gibi hem parlak hem tatlıdır. Düşmanlar ince manalı şiirden anlamaz sadedir derler.”

“*Tuhfe iletür şi'r-i şîrinin yine cananeye*”

“*Rind olan mahbubına kagız ile şeker sunar*” *Muhibbî, G. 430/5 s. 162*

“Şirin, tatlı sözlü gazellerin sevgiliye yine hediye iletir. Derviş olan, sevgilisine kâğıtlarla şeker sunar.”

“*Muhibbî zikri der şeker-lebün çün*”

“*Olur her bir sözi kand-i mükerrer*” *Muhibbî, G. 955/8 s. 310*

“Muhibbî senin şeker dudağını diline dolar. Çünkü her bir sözü tatlı birer şeker olur.”

“*Nice nâzûkdür ol şi'r-i şeker-bâr*”

“*Leb-i dil-ber gibi şîrîn ü rengîn*” *Bâkî, K. 4/13 s. 15*

“O şeker saçan şiirin ne kadar naziktir ki sevgilinin dudağı gibi tatlı ve parlaktır.”

“*Kapuşurşar her taraftan sansın kand-i nebât*”

“*Her kaçan şekker lebünçün eylesem güftâr şi'r*” *Muhibbî, G. 965/5 s. 313*

“Şeker dudağın için sözü şeker eyleyince her taraftan nebat şekeri gibi kapışırlar.”

Şiir yazmakla sözün güzel olması arasında bir ilgi vardır. Sadece şiir yazmak yetmez şiire lezzet katacak unsurlara da şiirde yer vermek gerekmektedir. Bu bağlamda şiire lezzet katacak olan sevgilinin dudaklarıdır. Tıpkı hoşafın şekersiz olmayacağı gibi şiirin de sevgilinin dudaklarını anlatmadan yazılması sade ve manasız olacaktır. Bâkî ve Muhibbî, şiirlerinin sevgilinin dudaklarını anlattığı için tatlı ve parlak olduğuna vurgu yapmışlardır. Bu sebeple şairin sanatıyla meşhur olması kaçınılmazdır. Şiirin şeker gibi ve bal gibi tatlı olması demek şiirden anlayanın zihninde güzel bir lezzet bırakması demektir.

“Gazellerinde lebi vasfın eyle ey Bâkî

Şekerle olsa bilürsin olur hoş-âb leziz” *Bâkî, G. 45/5 s. 128*

“Ey Bâkî, gazellerinde sevgilinin dudağını anlatsan bilirsin ki hoşaf şekerle lezzetli olur.”

“Bâkî sözünü vasf-ı lebün şehd-i nâb ider

Şîrîn kelâmı anun için böyle şânludur” *Bâkî, G. 102/6 s. 164*

“Bâkî, sevgilinin dudağını anlatarak sözünü halis bal gibi tatlı yapar. Onun içindir ki tatlı sözü böylesine şanlıdır, meşhurdur.”

Şairlik yeteneği Allah vergisidir. Bâkî de rakiplerine seslenerek şiirde güzel söyleyişe sahip olmanın hüner işi olduğuna vurgu yapmıştır. Şeker bile aşığın ağzını bal gibi tatlı yapmaz çünkü asıl önemli olan özüdür.

“İnkisâr-ı bâl ile zehr-i gam itse telhkâm

Şehd şîrîn itmez agzın ‘âşıkun sükker bile” *Bâkî, K. 10/8 s. 28*

“Kederin zehri ile balın kırılması damağı acı yapmaz (insanı dertli etmez), şeker bile aşığın ağzını bal gibi tatlı etmez.”

Bâkî, sözlerinin şükür şekeri olduğunu söylemiştir. Şairin gönlünde ne varsa dili de onu söyler. Bâkî, tatlı dilli bir şair olmakla övünmüştür.

“Dilümde şekker-i şükr-i fevâzıl-ı keremün

Tapuna arz ide geldüm ne ise mâ-fi’l-bâl” *Bâkî, K. 20/39 s. 52*

“Dilimde kerem sahibi şükür şekeri, gönüldeki neyse huzuruna onu sunmaya geldim.”

Hayâlî, sevgilinin dudağını övme hususunda şekerden daha üstün olduğunu söylemiştir. Şair, şekerden daha tatlı söz söylemekle övünürken sevgiliye seslenerek kendisini küçük görmemesi gerektiğini hatırlatmak istemiştir.

“Men’etme şekkerini Hayâlî’den ey sanem

Kem gördüğün herif bu gün sükkerî geçer”

Hayâlî, G. 50/5 s. 106

“Ey sevgili, Hayâlî’den tatlı sözünü esirgeme. Küçük gördüğün bu kişi bugün, o esirgediğin, tatlıyı bile (şekerden daha tatlı söz söylemede) geçer.”

Bâkî, Hayâlî ve Fuzûlî den aldığımız aşağıdaki örneklerde şairler şiirinin şekerle olan ilgisini şaraba benzeterek kurmuşlardır. Şarap içildikten sonra dibinde son bir yudum bırakılır ve o şarabın tortusu toprağa dökülür. Kadehin dibinde kalan tortu değerlidir. Bâkî de şarap tortusunun lezzeti gibi şiirlerinden birkaç sözün insanların akıllarında kaldığına vurgu yapmıştır. Hayâlî, şiirini şarap kadehinin zevkine benzetmiştir. Fuzûlî, kendisini şaraba benzeterek övünmüştür. Şarabın saf ve insana neşe veren özelliğine vurgu yaparak kendi şiirinin de gönlü ferahlattığına vurgu yapmıştır.

“Câm-ı nazmı sunıcak bezm-i ezelde sâkî

Cür’a-veş kalmış idi anda kelâmı bâkî”

Bâkî, Mat./28 s. 453

“Saki, ezel meclisinde şiir kadehini sunduğunda, o kadehin dibinde şarap tortusu gibi Bâkî’nin şiirlerinden birkaç söz kalmış olacak.”

“Nazm-ı Hayâlî bâde-i câm-ı mezâkdir

Ancak bu câmı merdüm ü sahib suhan çeker”

Hayâlî, G. 115/5 s. 128

“Hayâlî’nin şiiri, şarap kadehinin zevkidir. Ancak bu kadehi söz sahibi kişi çeker.”

“Bes ki câm-i mey kimi hoş-meşreb ü sâfî-dilim

Hürmetim vâcib tutar her kim bilir keyfîyetim”

Fuzûlî, G. 202/4

“Benim ne olduğumu bilenler beni takdir ederler. Zira ben şarap kadehi gibi saf bir mizaca sahibim. Şarap gibi içilince gönüllere neşe ve hoşluk veririm.”

Hayâlî, rakiplerine alçak diye seslenerek kendisine yapılan eleştirilere aldırış etmediğini söylemiştir. Şair, kendisini bir bal arısına benzetmekle övmüştür. Belagat meyvesini ortaya koyduğu ve hüner sahibi olduğu için eleştirilerin odağı olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla diğer şairlerin, Hayâlî gibi hüner sahibi bir şairi kıskanmaları şaşılacak bir durum değildir.

“Cefa taşın ne tan atsa Hayâlî sana alçaklar

Belagat meyvesin peyda eden nahl-i hünersin sen” Hayâlî, G. 412/6 s. 232

“Hayâlî, alçaklar sana eziyet taşını atsa bunda şaşılacak ne var? Çünkü sen belagat meyvesini ortaya çıkaran hüner sahibi bir bal arısı gibisin.”

“Hayâlî nazmı her kande okunsa istima etsen

Olursun feyze kâbil bu mahabbet dâsitânından” Hayâlî, G. 419/5 s. 235

“Hayâlî’nin şiiri her şekere okunsa ve işitsen. Bu aşk destanından ilim irfana kabil olursun.”

“Şir ü şeker gibi alıştı Hayâlînin bugün

İlifat-ı Şah ile bu vaz-ı dervişanasi” Hayâlî, G. 615/7 s. 303

“Hayâlî’nin bu dervişane vazı bugün süt ve şeker gibi padişahın iltifatına alıştı.”

Muhibbî sanatını överken biraz daha ileri gitmiştir. Zira şiiri ile şeker bal benzetmesi yaparak şiirini şekerden ve baldan daha üstün görmüştür. Şair, sözlerinin kalıcılığına vurgu yapmakla övünmüştür.

“Bu Muhibbî sâf-dil didi yine şîrîn gazel

Lezzetin kand ü ‘aselden gördi yeg ehl-i safa” Muhibbî, G. 72/7 s. 62

“Bu saf gönüllü Muhibbî, yine güzel bir gazel söyledi; mutluluk ehli onun lezzetini şeker ve baldan daha üstün buldu.”

“Tumar-ı şî’rîmi nola elden komayalar

Her kande kim biterse olur ney şeker leziz” Muhibbî, G. 364/4 s. 143

“Şiir tomarımı bırakmasalar ne olur. Şeker kamışı nerede biterse hoş olur.”

Görüldüğü üzere 16. Yüzyıl şairleri tarafından şiir, insana verdiği lezzet sebebiyle şekere ve bala benzetilmiştir. Dolayısıyla şiirin okuyucuya bıraktığı tat ile akıllarda kalıcı olması vurgulanmıştır. Şairin gönlünde ne varsa dili de onu söyler onu yazar. Bu anlamda tatlı dilli şair olmak sanatçının yaradılışındaki güzellikle hoşlukla beraber gelmektedir. Şairler sözlerini şekere ve hatta bala benzetirlerken kendilerini de bal arısına benzetmekle övmüşlerdir. Ayrıca şairler için sözün tatlılığı sevgiliyle bağlantılıdır. Sevgilinin dudaklarının güzelliği ve tatlılığı şairin de hoş sözler söylemesine vesile olmuştur. “Dönemin birçok şairi, şiirlerinin sevgili sayesinde, şirin ve tatlı olduğunu söyleyerek, başka şairler ve okuyucular tarafından yapılabilecek itirazları göğüslemeyi düşünmüşlerdir. Sevgilinin dudağındaki tatlılığı kimsenin inkâr edemeyeceğini bilen şairler, biraz da kurnazca davranıp ilham kaynağı olarak sevgiliyi göstermektedirler.”⁵² Bu bölümde şairlerin sanatlarını överken “şi’r-i şeker-bâr, şi’r-i şirinin, güftâr şi’r, şîrîn kelâmı, şekker-i şükr-i fevâzıl-ı keremün, nahl-i hüner, şir ü şekker, şîrîn gazel” gibi benzetmelerle kurulan tamlamalara yer verdikleri görülmüştür.

1.5. ŞAİRİN SANATINI ÖVERKEN ÇEŞİTLİ BİTKİLER KOKULAR VE ÇİÇEKLERLE İLGİ KURMASI

Divan şiirinde bitkiler ve çiçekler çeşitli benzetme unsurlarıyla şiirlerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Yavuz Bayram’ın da bahsettiği gibi çiçekler arasında en büyük ilgiyi gül toplamıştır.⁵³ Hiç kuşkusuz 16. yy. Divan şairleri tarafından da çiçeklerin arasında en çok kullanılan gül olmuştur. Gül, sevgiliyle olan benzerliği sebebiyle birçok kez sevgiliye teşbih için kullanılmıştır. Şiirlerde gül, dikenli oluşu, tazeliği, renkli oluşu, nazlı ve hassas bir çiçek olması, güzelliği ve kokusu gibi unsurlarla kullanılmıştır. Sünbül ise güzel kokusu kıvrımlı karmaşık bir yapıya sahip olması ve siyaha yakın rengiyle öne çıkmaktadır.

Muhibbî, şiirini güle benzetmiştir. Şiirinin her bir beytini bazen gül olarak bazen taze fidan olarak düşünmüştür. Şiiri manalarla donatmak şiirin daha güzel olmasını sağlayacaktır. Şair, şiir ile gül arasında kurduğu benzerlikle şiirinin değeri ve güzelliğine vurgu yapmıştır.

⁵² Yavuz Bayram, “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar”, Türkbilgi, 8/2004, s. 40.

⁵³ Yavuz Bayram, “Divan Şairlerinin Şiirle İlgili Benzetme ve İstiareleri”, Mavi Atlas, S. 7, Gümüşhane 2016, s. 4.

“Şi’rümün her beyti güldür hatt sümbüldür nişân

Ey Muhibbî sünbüle baglu gazel güldestedür” *Muhibbî, G. 906/5 s. 295*

“Şiirimün her beyti güldür, yazısı sünbül gibidir. Ey Muhibbî sünbüle bağı gazel güldeste gibidir.”

“Beytümün her satrı tâze nahl ü harf ü meyvedür

Anı ma’nî gülleriyle nahl-bend itsem gerek” *Muhibbî, G. 1649/4 s. 497*

“Beytimün her satrı taze fidan, harfî meyvedür. Onu mana gülleriyle fidan tanzimi yapsam(donatsam) gerekir.”

“Sözi eş’âr-ı Muhibbî’yi yazup ol varaka

Sahn-ı gülşende yine eyledi inşâ lâle” *Muhibbî, G. 2424/5 s. 708*

“Lale, o yaprağa Muhibbî’nin şiirlerini yazıp yine gül bahçesinde güzel yazı yazdı.”

Bâkî, aşağıdaki beyitlerinde şiirini diğer şairlerin şiirinden üstün tutmuştur. Şair kendi şiirine amber kokulu ve sümbül yakıştırmasını yaparken diğer şairlerin şiirine soğan ve kuru ot benzetmesi yapmıştır. Soğan, acı ve kötü kokuludur. Amber ise güzel kokudur. Şair rakiplerinin şiirine soğan kendi şiirine ise anber kokulu yakıştırmasını yapmakla kensi sözlerini övmüştür. Bâkî, sanatını, diğer şairlerin şiirleriyle dahi kıyaslamaz. Çünkü şairin şiiri, sümbül iken diğerleri sadece bir kuru ottan ibarettir. Bâkî, kendi şiirini sümbüle benzeterek şiirinin çeşitli anlam ve hayallerle yüklü olduğunu vurgulamıştır. Diğer şairlerin şiirini ise kuru ot benzetmesi yaparak onların şiirine sade ve sıradan vurgusu yapmıştır. Muhibbî de yeni şiiriyle rakip şairlere meydan okumuştur.

“Puhtedür gayrılar eş’ârı velî puhte piyaz

Hâm ‘anberdür eger hâm ise de bu eş’âr” *Bâkî, K. 18/50 s. 43*

“Başkalarının şiirleri soğandır fakat pişmiş kötü kokulu soğandır. Bu şiir ise yani benim şiirim, tazedir, hamdır, ham amber kokuludur.”

“Nazm-ı eşhâsa kıyâs eyleme Bâkî şi’rin

Ola mı her giyeh-i huşke ber-â-ber sünbül” *Bâkî, K. 24/43 s. 66*

“Bâkî’nin şiirlerini diğer şairlerin şiiriyle kıyaslama. Hiç kuru ota sümbül bir arada olur mu, olmaz tabi ki.”

“Ter gazellerle Muhibbî tâze divân bağladı

Ehl-i nazma diyün sıla gelsün berü divânuma” Muhibbî, G. 2520/5 s. 734

“Muhibbî taze gazellerle yeni divan yaptı; şairlere söyleyin, beri gelip divanımı görsünler.”

Bâkî'nin yukarıdaki ifadesine benzer bir örnek de Muhibbî söylemiştir. Şair, şiiri ile gül arasında güllün kırmızı rengi itibariyle ilgi kurarak kendi şiirine ateşli şiir vurgusu yapmıştır. Başkalarının şiirini ise lale olarak niteleyen şair, gülü yani kendi şiirini bal; laleyi yani başkalarının şiirini tatlı şeker olarak ifade etmiştir. Lale güzel bir çiçektir ancak gül kadar değerli değildir. Gül, çiçeklerin en alasıdır. Şeker de tatlıdır ancak o da bir balın verdiği tat kadar lezzetli değildir. Dolayısıyla Muhibbî, diğer şairlerin şiirini küçümseyerek kendi sanatını onlarınkinden üstün tutmuştur.

“Şi'r-i pür-sûzum benüm gül lâledür eş'âr-ı gayr

Şekker-i şîrîn ile kande bir ola engübin” Muhibbî, G. 2278/3 s. 669

“Benim yakıcı, ateşli şiirim gül, başkalarının şiirleri laledir. Tatlı şekerle bal nerede bir olmuş.”

Bâkî, şiir âleminde diğer rakiplerinden üstün olduğunu herkesin şiirinin kendisinin şiiri gibi olamayacağını anlatmak istemiştir. Şiir âleminde birçok şair vardır ancak Bâkî gibi şiirde yeni anlamlar ve farklı hayaller yazan başka bir şair yoktur.

“Gerçi sümbül çoğ olur gülşen-i 'âlemdür bu

Lîk rengîn ü mutarrâ olamaz her sümbül” Bâkî, K. 24/44 s. 66

“Cihanın gül bahçesinde sümbül çok olur gerçi ama her sümbül parlak ve taze olamaz.”

“Ravza-i 'ilm-i tarâvetde nem-i hâmen ile

Tâzeler gülşen ü bâğı nitekim ebr-i bahâr” Bâkî, K. 25/31 s. 69

“Körpe ve tazelik ilminin bahçesinde kalemin ıslaklığı ile bahar bulutu gül bahçesini ve bağı tazeler.”

Şair, şiirine misk kokulu benzetmesi yapmıştır. Şairin kaleminden dökülen her bir sözcük şiirde güzel bir anlam meydana getirir. Misk, Hoten’de ceylanların göbeğinde bulunan bir kan pıhtısından elde olunan güzel bir kokudur.

“Noktalar kim dökülür hâme-i müşgînünden

Her biri şâhid-i ma’nâya olur hâl-i ‘izâr”

Bâkî, K. 25/32 s. 69

“Misk kokulu kaleminden noktalar dökülür. Her bir nokta anlam güzelinin yüzüne benler yapar.”

Şairler, şiir ile gül arasında bir ilgi kurarak sanatlarını övme yoluna gitmişlerdir. Gül’ün nazlı ve taze olması en çok kullanılan benzetme unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bâkî’nin şiiri, gül bahçesinin bahçıvan başıdır. Şair, bu ifadeyle şiir sahasında kendi şiirinin zirvede olduğuna vurgu yapmıştır. Usta şair Selman’ın şiirini dahi Bâkî’nin şiiri geçmiştir.

“Bâkiyâ ser-nahl-bend-i gül-şen-i ebyâtsın

Eyledi nazm-ı bülendün hâsılı Selmânı pest”

Bâkî, G. 24/5 s. 116

“Ey Bâkî, beyitlerin gül bahçesinin bahçıvan başıdır. Kısacası yüksek şiirin, Selman’ı aşığı eyledi. Bâkî’nin şiiri Selman’ın şiirini geçmiştir.”

“Vücûdun hâkini ter tut gözün yaşıyla ey Bâkî

Gül-i gülzâr-ı ma’nâ açılır bu âb u gilden bil”

Bâkî, G. 312/5 s. 293

“Ey Bâkî, vücudunun toprağını gözünün yaşıyla taze tut ki mana bahçesinin gülü bu su ve kilden açılır bunu bil.”

“Benem ol şâh-ı nihâl-i çemen-i mihnet kim

Mîve-i ma’rifet ü fazl u hüner bükdi bilüm”

Bâkî, G. 332/4 s. 305

“O mihnet bahçesinin taze padişahı benim ki marifet meyvesi ve ilim ve hüner belimi bükte.”

“Nahl-i gülden tâze terdür bu Muhibbî’nün sözi

Anun için ehl-i ‘ışk olan ider her-bâr seyr”

Muhibbî, G. 757/5 s. 253

“Muhibbî’nin bu sözleri gülfidanından ve gülden daha taze olduğu için aşk ustası olan, her an seyredir.”

Hayâlî ve Muhibbî'den aldığımız aşağıdaki örneklerde şairler, sanatlarını överken şiir ile misk ve amber kokuları arasında benzerlikler kurmuşlardır. Şairler, şiirlerinin güzel bir kokunun etrafa yayılması gibi yayıldığını ve şiirlerinin, insanların dillerine dolandığını söylemişlerdir. Hem sevgilinin güzel kokusunu övmüşler hem de kendi sanatlarının güzelliğiyle övünmüşlerdir. Hayâlî, şiiri ile amber kokusu arasındaki ilgiyi Leyla'nın saçının kokusuna benzetme yaparak kurmuştur. Hayâlî, şiirinin insanlara hoş ve güzel geldiğine vurgu yapmıştır. Şair, hem kendi şiirini övmüş hem Leyla'nın saçının güzel kokusunu övmüştür.

“Görenler mısra-ı şi'rüm aceb Mecnun olur zira

İzar-ı Leylide bir turra-ı anber-feşandır bu”

Hayâlî, G. 461/4 s. 249

“Şiirim mısrasını görenler acaba Mecnun mu olur yoksa bu Leyla'nın yanağındaki anber kokusu saçan saç mıdır?”

“Vird idinürdi Muhibbî ehl-i diller nazmunı

Ellerine girse ide ger bu güft ü gû-yı müşk”

Muhibbî, G. 1481/5 s. 454

“Ey Muhibbî, eğer bu misk dedikodusu ellerine geçseydi, gönül sahipleri senin şiirini dillerine dolardı.”

“Ma'rifet bûyın Muhibbî âşikâr itsen ne tan

Sihir ider çün akıdur her dem düvâtun cuy-ı müşk” Muhibbî, G. 1593/5 s. 483

“Muhibbî, hüner kokusunu ortaya çıkarsan şaşılmaz. Çünkü her an yazı takımın sihir yapar, misk ırmağı akıtır.”

Anber (âbir), amber balığı olarak da bilinen balinanın bağırsaklarından elde edilen sindirim atığıdır. Sevgilinin saçı amber kokuludur. Sevgilinin alnına dökülen saçları, yüzdeki gayb ötrüsünü örten bir küfürdür.

Zülf tasavvufta; celal sıfatı, celal ve cemel sıfatlarının tecellisi; Allah'ın gaybî hüviyeti, zahirî hüviyeti, lütuf ve kahrı, talep yolunun adı, kendisine vahdet sırrının ay gibi belli olduğu muvahhid âşık, kâinattaki ilahi tecellilerin kesret halinde görülmesi, vahdette beliren kesret, kesret, küfür; piç-i zülf (kıvrım kıvrım saç) ilahî müşkilleri, sınav tuzağı,

hakikat arayıcısının kıvrımlarla dolu yolu, imkân mertebesi; uzun saç, sınırsız varlıklar, kesret, celâlî tecellîler; zülfün parıldaması da ilahî sırlar gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁴

“Bir nigâr-i anberîn-hattır gönüller almağa

Gösterir her dem nikâb-i gaybdan ruhsâr söz”

Fuzûlî, G. 117/4

“Her daim gayb örtüsünün altından cemalini gösteren amber kokulu ve ayva gibi tüyleri olan sevgiliye benzeyen sözdür.”

“Her kim okursa şi’rûmi buy-ı vefâ alur

Zirâ Muhibbî sözleri ‘âşıkânedür”

Muhibbî, G. 500/5 s. 182

“Her kim şiirimi okursa vefa kokusunu duyar. Zira bu Muhibbî’nin sözleri âşıkânedür.”

“Goncaya lâf-ı letâfetde ağız açdurma

Lâhza lâhza anı şermende-i güftâr eyle”

Fuzûlî, G. 247/3

“Goncaya güzellik konusunda fırsat verme onun ağızını açtırma. Söylediğin güzel sözlerle onu her an mahcup et, utandır.”

Muhibbî, sanatını överken şiiri ile gül arasında tazelik bakımından bir ilgi kurmuştur. Gül’ün her sene taze açılışını şair kendi şiirinin yeniliğine benzetmiştir. Muhibbî’nin yeni şiirlerini gören diğer şairler, bazen Muhibbî’yi kıskanıp kendi defterlerini kapatmışlar bazen de Muhibbî’nin yeni şiirini takdir etmişlerdir. Aynı zamanda Muhibbi aşağıdaki beyitlerde divanını güle benzetmiştir. Şair, divanının her bir sayfasını güle ait bir yaprak gibi tıpkı bir gül katmanı gibi tasavvur ederek övünmüştür.

“Ey Muhibbî, dürdi şi’rûn defterini ehl-i nazm

Gül gibi her yılbaşında tâze divânım görüp”

Muhibbî, G. 127/5 s. 77

“Ey Muhibbî, gül gibi her yılbaşında taze divanımı görüp; şairler şiirin defterini dürdi.”

“Ehl-i nazmın her biri şâbâş iderse tan mıdır

Ey Muhibbî gül gibi bu tâze dîvânım görüp”

Muhibbî, G. 142/5 s. 81

⁵⁴ Hüseyin Gönel, *15.-16. Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2010, s. 177.

“Ey Muhibbî, şairlerin her biri, bu gül gibi taze divanımı görüp aferin deseler şaşılır mı?”

“Bu Muhibbî şi’rine tan mı dinürse gülistân

Vakt-ı gülde gül gibi ter-tâze bir divânı var” *Muhibbî, G. 525/5 s. 189*

“Bu Muhibbî’nin şiirine gül bahçesi denirse şaşılmaz. Gül mevsiminde, gül gibi taptaze bir divanı var.”

“Bâg-ı dilde bu Muhibbî dikeli söz nahlini

Tâze tâze isteyene meyvehâ-yı ter sunar” *Muhibbî, G. 430/4 s. 162*

“Bu Muhibbî, gönül bağında söz fidanını diktiğinden beri isteyene taze meyvalar sunar.”

“Ey Muhibbî meyveler virdi kelâmum tâze ter

Ma’rifet bağına dikdün tâ ki tâk itdün beni” *Muhibbî, G. 2625/5 s. 762*

“Ey Muhibbî, sözüm taze, körpecik meyveler verdi. Bilgi, hüner bağına diktin, beni üzüm ağacı yaptın.”

“Söz ile yakar Muhibbî korkaram gül defterin

Gülşene varup kaçan eş’ârını yârân okur” *Muhibbî, G. 563/5 s. 199*

“Muhibbî, gül defterinin söz ateşiyle yakar diye korkarım. Zira gül bahçesine vardığı zaman dostlar şiirlerini okur.”

“Nahl-i gülden tâze terdür bu Muhibbî’nün sözi

Anun için ehl-i ‘ışk olan ider her-bâr seyr” *Muhibbî, G. 757/5 s. 253*

“Muhibbî’nin bu sözleri gülfidanından ve gülden daha taze olduğu için aşk ustası olan, her an seyrederek.”

“Muhibbî şi’rini bülbül ser-âgâz itse gülşende

İşidüp ehl-i hâl olan diye tahsîn ü sâbâşı” *Muhibbî, G. 2757/5 s. 798*

“Muhibbî, bülbül gül bahçesinde şiirini okuduğunda, halden anlayanlar işitse, güzel bulup takdir eder.”

Muhibbî, şiiri bir hurma ağacına benzetmiştir. Şair, şiirin anlamlı olmasını tıpkı bir ağacın meyve vermesine benzetmiştir. Şiirin meyvesini mana olarak tasavvur eden şair, şiirin güzelliğini ve parlaklığını manadan aldığı ifade etmiştir. Muhibbî, şiirde mananın önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Şiir anlamlı olursa kıymeti ve itibarı da artacaktır.

“Nahl-ı nazma ey gönül bil meyve-i ma’ni gerek

Ma’ni ger olmasa olmaz ana ebudâr şi’r”

Muhibbî, G. 965/6 s. 313

“Ey gönül, şiirin hurma ağacına anlam meyvesi gerektiğini bil. Şiir eğer anlamlı olmasa, onda parlaklık olmaz.”

Muhibbî, şiirlerini güle benzeterek övünmüştür. Şair, şiirinin gülfidanı gibi yeni ve rana gülü gibi kıymetli oluşuyla övünmüştür.

“Mevsim-i gülde Muhibbî nazmına kisan nazar

Dir idün tab’-ı nihâlinün ucında var gül”

Muhibbî, G. 1714/6 s. 515

“Ey Muhibbî, gül meclisinde şiirine dikkatli baksan gülfidanı gibi şairliğinin ucunda gül var dedin.”

“Vakt-ı gülde bu Muhibbî sözine eyle nazar

Beytinün her birün kim bir gül-i ra’nâ mı digil”

Muhibbî, G. 1715/5 s. 515

“Muhibbî, gül zamanında bu sözüne bakar. Beytinin her biri bir rana gülü değil midir?”

“Muhibbî eyledüm bâg-ı dilümden bir şecer peydâ

Kelâmum meyvesin andan yetürdüm âbdâr itdüm”

Muhibbî, G. 1872/5 s. 557

“Muhibbî, gönül bağımdan bir ağaç ortaya çıkardım. Sözümün meyvesini ondan yetiştirdim, parlak ettim.”

Şair, “*fıkr-i bokrümden*” ifadesini, daha önce söylenmemiş şiirler yazdığını anlatmak için kullanmıştır. Muhibbî nazım sahasında yeni bir söyleyiş getirdiğine vurgu yapmıştır. Şair, anlamda meyveli fidan olduğunu ifade ederek şiirinin yeni olduğunu vurgulamıştır.

“Muhibbî fıkr-i bokrümden idüp nev-şecer peydâ

Yaturdum ma’nii bir berke nahl-i meyve-dâr oldum”

Muhibbî, G. 1791/6 s. 535

“Muhibbî, dokunulmamış düşüncemden bir yeni ağaç ortaya çıkınca, manayı bir yaprağa yatırdım, meyveli fidan oldum.”

Muhibbî, şiirini gülün kırmızı rengine benzetme suretiyle bir ilgi kurmuştur. Gül, renkli ve parlak güzel bir çiçektir. Şair de rengin gazeller yazarak şiiri ile gül arasında benzer bir ilgi kurmuştur. Şairin şiirleri taze gülden daha yenidir. Muhibbî, şiirini gülden daha üstün görmüştür. Muhibbî ayrıca şiirinin yeni ve dikkat çekici olmasıyla da övünmüştür. Ayrıca şair son beyitte “şi’r-i rengînüm” ifadesiyle nazminin edasına, şiirinin rengîn özelliğine de vurgu yapmıştır.

“Devr-i gülde bu Muhibbî yine yârân şevkine

Tâze tâze gül gibi rengîn gazeller bağlamış” Muhibbî, G. 1256/5 s. 394

“Bu Muhibbî, gül devrinde yine dostların isteğine taze gül gibi gazeller bağlamış.”

“Rengîn sözün kim göre nazmunda Muhibbî

Diye gül-i terden bu gazeller dahi nâzik” Muhibbî, G. 1633/5 s. 493

“Muhibbî, şiirinde renkli sözünü gören, bu gazeller taze gülden daha da ince diyeler.”

“Şi’r-i rengînüm Muhibbî bir nihâl-i tâzedür

Eksük olmaz gece ve gündüz virür tekrar gül” Muhibbî, G. 1708/5 s. 513

“Ey Muhibbî, renkli şiirim bir taze fidandır. Gece ve gündüz tekrar gül verir, eksik olmaz.”

Sonuç olarak bakıldığında sanatçı şiir âlemini gül bahçesi olarak değerlendirmiş ve bu bahçede çeşitli çiçeklerin, bitkilerin ve kokuların var olduğunu ancak her bitkinin kokusunun aynı olmadığını ve her çiçeğin de makbul olmadığını vurgulamıştır. Şairler sanattaki üstünlüklerini kanıtlamak için şiirle güzel ve kötü kokular arasında da ilgiler kurmuşlardır. Alanında usta olan sanatçı için amber kokulu güzel kokulu şiir nitelmesi yapılırken diğer şairlerin sözleri için kötü kokulu şiirle soğan benzetmesi yapılmıştır. Şiiri çiçeğe benzeten sanatçı, tıpkı bir çiçeğin mevsimi gelince etrafına güzel kokular saçması ve rengârenk açılması gibi şiirin de manalarla donatılıp okuyucuya hoş ve gönlü ferahlatıcı bir etki bırakması arasında benzerlik kurmuştur. Şiir ve söz kabiliyetini öven şair daha çok sanatını güle benzetmek suretiyle ele almıştır. Gülün taze oluşu, renginin parlaklığı ve

güzelliği itibariyle diğer tüm çiçekler arasında gözde olması şairin sözlerinin değerini ve üstünlüğünü göstermektedir.

1.6. ŞAİRİN SANATINI ÖVERKEN ŞİİR-MÜLK ve ŞAİR-SULTAN ARASINDA İLGİ KURMASI

16. yüzyılda şairler, sanatlarını överken şiirlerini mülk olarak, kendilerini ise o mülkün sahibi olan sultanlar gibi düşünmüşlerdir. Şairler, kendilerini bazen şiir mülkünün en üstün olanı görmüşler ve söz ülkesinin padişahı olmakla övünmüşlerdir. Bazen de şiir ülkesinde rakipsiz bir pehlivan olarak diğer şairlere meydan okumuşlar ve kendilerini şiir ülkesinin sultanı olarak tasavvur etmişlerdir.

Bâkî'nin aşağıdaki gazeli şairin söz mülkünün kendisinde olduğunu göstermesi ve gazel ile kaside yazma işinin şaire gaybdan bir ilhamla verildiğini söylemesi bakımından şairlerin söz ülkesinin padişahı olmakla övündüklerine örnek teşkil etmektedir. Zira şairler, kendilerini diğer şairlerden üstün tutarak şiir sultanları olduklarını söylemişlerdir.

“Bâkî musahhar oldı bana kişver-i suhan

Geçdüm serîr-i nazma bu gün husrevâne ben”

Bâkî, G. 357/6 s. 321

“Ey Bâkî, söz ülkesi bana boyun eğdi, hizmetime girdi; bugün ben şiir ülkesinin sultanı gibi şiir tahtına geçtim, oturdum.”

Hayâlî, aşağıdaki beyitlerinde şiir-mülk şair-sultan ilgisini şiir söylemedeki ustalığını diğer şairlerden üstün tutarak kurmuştur. Hayâlî, şiir ülkesinin zirvesinde bir şair olmakla övünmektedir. Şair, diğer şairlerden üstün olduğunu ve şiir sahasında kendisiyle yarışacak başka bir şairin olmadığını söylemiştir. Şiir mülkünün sahibi olduğunu söyleyen Hayâlî, bu alanda tek şair olduğunu vurgulamıştır. Öyle ki Osmanlı mülkünün can suyu olduğunu söyleyerek şiir sahasındaki üstünlüğünü bir kez daha vurgulamıştır.

“Sen nice paşaların içre ser âmedsen begim

Ehl-i nazmın bu Hayâlî öyle bir mümtazdır”

Hayâlî, G. 83/5 s. 118

“Sen nice paşaların içinde en başta gelensin beyim. Bu Hayâlî, şiir sahiplerinin en üstün olanıdır.”

“Kişver-i nazmın Hayâlî pehlivanıdır bu gün

Gelmesin meydanına anun hele oranı bir”

Hayâlî, G. 113/5 s. 128

“Hayâlî, şiir ülkesinin bugün pehlivanıdır. Hele ki meydanına onun dengi biri gelmesin. Yani ona denk olacak biri zaten meydana gelemez.”

“Benem ki nazm-ı seririnde sahib-erkanem

Benem ki ab-ı ruh-u mülk-i Al-i Osmanen”

Hayâlî, G. 342/1 s. 208

“Şiir tahtında ileri gelen benim ki Osmanlı mülkünün can suyu olan da benim.”

Hayâlî ve Muhibbî'nin aşağıdaki beyitlerinden aldığımız örneklerde şairler, şiir mülkünün sahibi olmakla ve şairlikte zirvede olmakla övündüklerini söylemişlerdir. Şair, diğer şairlere seslenerek sadece bir divana sahip olmakla gerçek şair olunamayacağını kendi şiirini överek anlatmıştır. “*Husrev-i mülk-i suhan*” ifadesiyle Hayâlî, söz ülkesinin sahibi olduğunu vurgulamıştır. Muhibbî, her sözünün padişah sözü olduğunu ve diğer şairlere ustalık edeceğini söylemiştir.

“Husrev-i mülk-i suhan oldu Hayâlî gözün aç

Deme onun gibi bir sahib-i divanem ben”

Hayâlî, G. 437/5 s. 241

“Hayâlî, söz ülkesinin sahibi oldu. Gözünü aç ve deme ki onun gibi bir divan sahibiyim. Çünkü söz ülkesinin sahibi o'dur, onun gibi bir divana sahip olan da yoktur.”

“Dostlar her bir sözüm husrev kelâmıdır benim

İdeyim şâ'irlere şimdengirü üstâdlık”

Muhibbî, G. 1402/5 s. 433

“Dostlar benim her sözüm padişah sözüdür. Bundan böyle şairlere ustalık edeyim.”

Fuzûlî ve Muhibbî aşağıdaki beyitlerinde şiir ile mülk, şair ile sultan ilgisini dert ve gam mülkünün şahı olmakla kurmuşlardır. Şairler, kendisini mihnet mülkü sahibi olmakla övmüştür. Muhibbî, dert ve gam sözlerini yazdığı şiirleriyle meşhur olduğunu söylemiştir.

“Her habâb-i eşkime bir aks salmış peykerim

Şâh-i mülk-i mihnetim tutmuş cihânı leşkerim”

Fuzûlî, G. 186/1

“Gözyaşımın her kabarcığına bedenim aksetmiştir. Mihnet diyarının hükümdarı olduğum için bütün askerlerim âlemi sarmıştır.”

“Şâh-i mülk-i mihnetim hayl ü sipâhım derd ü gam

Hayl-i bî-hadd ü sipâh-i bî-şümârımdan sakın” Fuzûlî, G. 206/7

“Gam ve dert benim ordum ve askerim olmuştur. Ben de mihnet ülkesinde sultanım. Benim sayısız ordumdan ve askerlerimden kendini korusun.”

“Pâdişâh-ı ‘ışkam u dil defter ü dîvân bana

Derd ü mihnet sözlerin yazdum yeter ‘ünvân bana” Muhibbî, G. 27/1 s. 49

“Aşk ve gönül padişahıyım defter ve divan benim içindir; dert ve sıkıntı sözlerini yazdım, bu da bana ünvan olarak yeter.”

Hayâlî, manada şiir ülkesinin padişahı olmakla övünmüştür. Şair, kalender bir kişiliğine rağmen şiir söyleme hususunda mütevazı değildir. Aksine nazım sahasında üstün olmakla övünüyor.

“Ma’nide nazm kişverinin tacdariyem

Suretdede gerçi başı açık bir kalenderem” Hayâlî, G. 345/2 s. 209

“Manada, şiir ülkesinin padişahıyım. Gerçi görünüşte ise başı açık bir kalenderim.”

“Ey Hayâlî devletinde Padişah-ı âlemin

Pay-i taht-ı Rumda şi’r ehlinin sultaniyem” Hayâlî, G. 354/5 s. 213

“Ey Hayâlî, cihan padişahının devletinde ve Osmanlı başkentinde şiir sahibinin sultanıyım.”

Muhibbî şiir sahasının sahibi olmuştur. Şairin her gazeli âşıkane tarzdadır bu yüzden şiiriyle üstün tutulmuştur. Şiir alanında diğer şairlerden üstün olmakla övünen şair, sözlerinin yiğitçe olduğunu da vurgulamıştır.

“Devrân içinde nazm ile mümtâz olmaga

Bâ’is budur ki her gazelün ‘âşıkânedür” Muhibbî, G. 444/6 s. 166

“Dünya yüzünde, şiir sahasında üstün tutulmanın sebebi her gazelinin âşıkane oluşundandır.”

“Meydân-ı nazm içinde Muhibbî dil-âverem

Her söz ki anı söyledüm ol pehlevânedür” Muhibbî, G. 454/5 s. 168

“Muhibbî, şiir sahasında yürekliyim. Söylediğim her söz yiğitcedir.”

“Çün Muhibbî urdı varlık terkini

Âferîn her işi dervişânedür”

Muhibbî, G. 783/5 s. 254

“Muhibbî, varlığını terk etmekten söz ettiği için ona aferin olsun, her işi dervişanedir.”

“Gûş itse ger bu şi'rümi 'ıyş ile ehl-i dil

Zirâ Muhibbî sözleri hep 'âşıkânedür”

Muhibbî, G. 858/5 s. 282

“Gönül sahipleri, yeme içme meclisinde şiirlerimi dinlese. Çünkü Muhibbî'nin sözleri hep âşıkânedir.”

Bâkî ve Muhibbî'nin aşağıdaki beyitlerinde şairler, kendilerini söz ülkesinin sahibi olarak görmüşlerdir. Söz ülkesinde kaside ve gazel yazma yeteneğinin kendilerine verildiğini ve şair yaradılışlı olmakla övünmüşlerdir.

“Bu devr içinde benem pâdişâh-ı mülk-i suhan

Bana sunuldu kasîde bana virildi gazel”

Bâkî, Mat./13 s. 450

“Bu zamanın içinde söz mülkünün hükümdarı benim. Kaside bana sunuldu gazel bana verildi.”

“Mülk-i sühanda nevbetümüz çaldı rûzgâr

Âfâkı tutdı velvele-i kûs-ı iştihar”

Bâkî, K. 17/9 s. 39

“Söz ülkesinde nöbetimizi rûzgâr yani zaman, devran çaldı. Ünümüzü duyuran davulun gürültüsü gökleri sardı.”

“Husrev-i mülk-i suhân olduğum ey Bâkî

Fehm ider ehl-i nazar defter ü divânundan”

Bâkî, G. 389/5 s. 340

“Ey Bâkî, söz ülkesinin padişahı olduğumu defter ve divanıma bakan kişi anlar.”

“Muhibbî olmagıl gâfil dilünden koma eş'ârı

İşidenler diye 'ârî şi'r sana müsellemdür”

Muhibbî, G. 618/5 s. 214

“Muhibbî, gafil olma, şiiri dilinden düşürme ki, işitenler sana, güzel şiir yazmak sana verilmiştir (desinler).”

Muhibbî ve Hayâlî aşağıdaki beyitlerde şiir-mülk ve şair-sultan ilgisini söz ülkesinin sultanı olmakla kurmuşlardır. Muhibbî, Osmanlı ülkesinde şiirlerinin güzelliğiyle övünen bir şair olduğunu söylemiştir. Hayâlî, ince manalı sözleri söyleyen bir sultan olduğuna vurgu yapmıştır. Şairin herkes tarafından takdir edilen şiirleri, nice üstaplara baş eğdirmiştir. Hayâlî, aşk ülkesinin padişahı olduğunu söylerken Mecnun ve Ferhad'a da göndermelerde bulunmuştur.

“Olaldan husrev-i Rûmun kemâle irdi eş'ârım

Muhibbî lutf-ı tab'umla ne tan disem zâhir oldum” Muhibbî, G. 1960/5 s. 582

“Osmanlı ülkesinin padişahı olalı şiirlerim olgunlaştı. Muhibbî, sanatımın lütfu ile ortaya çıktım desem şaşılmaz.”

“Ser-fürû etti Hayâlî bana erbâb-ı kemâl

Bende-i makbul-ü Şâh-i nüktedânım sandılar” Hayâlî, G. 94/5 s. 121

“Ey Hayâlî, olgunluk sahibi kimse bana baş eğdi. Beğenilen (makbul olan) ince manalı söz padişahının esiriyim sandılar.”

“Nice Ferhad ile Mecnunları zencire çeken

Aşk kişverlerinin maliki sultanem ben” Hayâlî, G. 437/2 s. 241

“Nice Ferhat ile Mecnun'ları zincire çeken, aşk ülkesinin sahibi olan sultan benim.”

Hayâlî, zamanın padişahından Rumeli kethüdalığını istemiştir. Bunun üzerine söylediği bu gazelde söz ülkesinin sahibi olduğuna da vurgu yapmıştır. Şair, şiir sahasındaki üstünlüğünü söz ülkesinin sahibi olarak ifade etmiştir.

“Şahım Hayâlî mâlik-i mülk-i kelâm iken

Çok mudur ana Rum elinin kethüdâlığı” Hayâlî, G. 599/5 s. 284

“Padişahım, Hayâlî, söz ülkesinin sahibi iken Rum ilinin kâhyalığı ona çok mudur?”

Şairler için anlam ülkesine sahip olmak ve burada sözünü geçirebilmek oldukça önemli olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman da aslında padişah olmasına rağmen söz ülkesinin hükümdarı olma gayreti içinde şiirder söylemiştir. Muhibbî, söz ülkesinin sahibi olduğu için şiirlerinin süslü ve güzel olduğuna vurgu yapmıştır. Şairin rengin şiiri, adeta söz ülkesinin

kendisine teslim edilmesine bir vesile olmuştur. Muhibbî, söz ülkesinin sahibi olmakla şiir sahasındaki üstünlüğünü dile getirmek istemiştir.

“Bu Muhibbî olmasa ger mâlik-i mülk-i suhan

Anı gelmezdi dilinden böyle bir rengîn gazel” *Muhibbî, G. 1697/5 s. 510*

“Eğer bu Muhibbî söz ülkesinin sahibi olmasaydı böyle süslü bir gazel dilinden söylenmezdi.”

“Bu şi’ri gören Muhibbî lâbüd

Dir mülk-i suhan sana müselleme” *Muhibbî, G. 1938/5 s. 576*

“Muhibbî, bu şiiri gören, söz ülkesi sana teslim edilmiştir der.”

Görüldüğü gibi 16. Yüzyıl şairleri şiirde rakipsiz olduklarını ve şairlikteki üstünlüklerini ispatlamak için kendilerini şiir ülkesinin sahipleri olan sultanlar gibi ifade etmişlerdir. Şiiri mülk şairi de sultan, padişah benzetmeleriyle anlatmışlardır. Bu doğrultuda şairler şiirlerde *“Husrev-i mülk-i suhan, mülk-i suhan, mâlik-i mülk-i suhan, pâdişâh-ı mülk-i suhan, nazm kişverinin tacdari, şâh-i mülk-i mihnet, kişver-i nazm”* gibi tamlamalara yer vermişlerdir. Aynı zamanda sanatçının anlam ülkesinin hâkimi olduğu gibi dert ve gam mülkünün padişahı olması gerektiği de vurgulanmıştır. Şairler kendilerini rengin şiir yazmakla, süslü ve güzel söyleyişle manadaki üstünlükle ve şair ruhlu olmakla mana mülküne sahip olmuşlardır. *“Onlar gönüllerindeki coşkun yetenek ve Allah tarafından doğuştan gelen şairlik güçleri sayesinde, söz ülkesinde hüküm sürmektedirler.”*⁵⁵

1.7. ŞAİRİN ŞİİR İLE KIYMETLİ MADENLER ve TAŞLAR ARASINDA İLGİ KURMASI

16. yüzyılın şairlerinden Bâkî, Hayâlî, Fuzûlî ve Muhibbî'nin divanlarına bakıldığında şairlerin, sanatlarını överken çeşitli kıymetli taşlardan ve madenlerden faydalandıkları görülmüştür. Bunlardan inci, altın ve lâ'l taşı, incelediğimiz divanlarda şairlerin, gazel ve kasidelerinde söz söyleme ustalıklarını göstermek için en sık başvurdukları madenler ve taşlardır. Şiirin kıymeti, güzelliği, ender oluşu vb. gibi nedenlerle

⁵⁵ Yavuz Bayram, “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin “Şair”e ve “İlham”a Dair Görüşleri”, TÜBAR-XVIII, Yıl: 2005. s. 60.

şairler, sanatlarında inci, altın ve lâ'l taşı gibi cevherlerle söz söyleme ustalıkları ve şiiri arasında bir ilgi kurmuşlardır.

1.7.1. Şiir ile İnci Arasında Kurulan İlgisi

Şair, sanatını överken değerli birtakım madenler ve taşlarla şiiri arasında bir bağ kurmuştur. Bunlardan şiirlerde sıkça rastladığımız inci madenidir. İnci, bazen şekli, rengi, parlaklığı, bazen ise oluşumu ve kıymeti gibi sebeplerle şairlerin şiirlerinde övünme unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

İncinin oluşumuna dair bazı rivayetler vardır. Bir rivayete göre incinin meydana gelişi şu şekildedir: Sahile çıkan sâdefin kapakçığını açması ve o esnada yağın nisan yağmur damlasını yutması sonucunda tekrar denize geri dönmesi ile meydana gelir. Eğer sâdefe düşen damlalar birden çok olursa o zaman inciler küçük ve çok olur. Oysaki esas değerli olanın tek ve büyük inciler olmasıdır.⁵⁶

Bâkî, şiirinin kıymetini değerli bir maden olan inci ile kıyaslayarak ifade etmiştir. İncinin çıkarıldığı yer denizdir. Bâkî de şiir sahasını denize benzeterek kendisini o sahanın içinden çıkmış değerli bir cevher gibi düşünmüştür. Şair, sözlerini inciye benzeterek hem inciye övmüştür heme de şiirinin kıymetini vurgulamıştır.

“Bahr-i nazm içre bu gün dürr-i girân-mâye iken

Hâk-i zilletde kalupdur nitekim gevher-i kân” Bâkî, K. 2/38 s. 10

“Şiir denizi içinde bugün kıymetli inciye nitekim incinin çıkarıldığı maden ocağı toprağın aşağısında kalmıştır.”

Bâkî aşağıdaki beyitte şiirinin rakip şairler için bir örnek teşkil ettiğini vurgulamaktadır. “Şiirimde muhtelif kalıplar kullanıyorum ve herkes benim nazmına bakıp bu derya gibi zenginlikten faydalıyor, beni örnek alıyor” demek istemiştir. Aynı zamanda şu da düşünülebilir Bâkî'nin bir önerisi olarak: Divan şiirin önemli bir unsuru olan aruzun tüm imkânlarını şiirin emrine amade kılmak gereklidir.⁵⁷ Şairin şiiri denizdir diğer şairler ise onda inci değerindeki bilgilerinden faydalıyor ve Bâkî'nin şiirini örnek alıyorlar.

⁵⁶ Mutlu Melis Özgeriş, “Değerli Taşlar Yönünden Ahmet Paşa Divanı”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 26/2, İstanbul 2016, s. 312.

⁵⁷ Turan Karataş, “Poetik Düşünüşün Klasik Şiirde Dile Getirilişi: Bâkî Divanı Örneği”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 39, Erzurum 2009, Hüseyin AYAN Özel Sayısı, s. 454.

“Ne deryâdur bu şî’rûn bahri yâ Rab

Ki andan kâ’inât olmuş güher-çîn”

Bâkî, K. 4/12 s. 15

“Bu şiirin nasıl bir denizdir ki ya Rabbi ondan inci toplayan bir kâinat olmuş.”

“Suhan matla’ından güneş gibi togsun

Kosunlar şerîf adını genc-i gevher”

Bâkî, K. 3/27 s. 14

“Söz, ilk beytinden Güneş gibi doğsun inci hazinesinin adını mübarek koysunlar.”

Bâkî, aşağıdaki beyitlerinde şiir ile kıymetli taşlardan olan inci arasında bir bağ kurmuştur. İnci, değerli bir madendir. Şiir de tıpkı nadir bulunan inci cevher gibidir.

“Yine nazm eylemiş bir ‘ikd-ı gevher

İder bin kerre Hassân görse tahsîn”

Bâkî, K. 4/5 s. 15

“Yine bir inci cevher gibi şiir söylemiş Hasan görse bin kere aferin der.”

“Nisâr-ı şâha lâyük mümkün olsa bir güher bulmak

Kazardum tîşe-i endîşe birle kân-ı imkânı”

Bâkî, K. 5/35 s. 19

“Padişaha vermek için ona layık olacak bir inci bulmak mümkün olsaydı düşüncemin baltasıyla imkân maden ocağını kazırdım.”

“Şeref virmez dür ü gevher kemâl olmaz zer ü zîver

Hüner kesb it hüner bahr-i fazilet kân-ı ‘irfan ol”

Bâkî, K. 11/9 s. 30

“İnci ve cevher şeref vermez altın ve süsle olgun olunmaz. İlim ve iman denizinde irfan sahibi kişi ol maharet elde et maharet (göster.)”

Şair, kaleminin gücüyle zamanın şairlerine meydan okuyarak şiirlerinin inci gibi olduğunu ifade etmek istemiştir. Bâkî, rakiplerini eleştirirken kendi şairliğini övmüştür. Cahil olan kişinin şairin inci gibi şiirinden anlaması beklenmemelidir. Çünkü incinin kıymetini bilmeyen, şairin şiirinin kıymetini de anlamayacaktır.

“Kabâ-yı câh ile âdem geçinsün her kaba câhil

Güher göster güher meydâna gir sen tîg-i ‘uryân ol”

Bâkî, K. 11/10 s. 30

“Her çirkin, kaba cahil giydiği makam elbisesiyle insan geçinsin. Sen yalın kılıç ol meydana gir inci göster inci.”

“Şi’r-i Bâkîye kulak tutmasa zâhid ne ‘aceb

Söz güherdür ne bilür kadrini nâ-dân güherün”

Bâkî, G. 277/7 s. 271

“Bâkî’nin şiirine zahid kulak vermese ne olur acaba hiçbir şey olmaz çünkü söz incidir cahil olan ise incinin kıymetini nerden bilecek.”

İncinin bir diğer türü olan “lü’lû-yı lâlâ” değerli bir taştır. Bâkî, şiir ile inciye kıyaslayarak kendi sözünü inciden üstün tutmuştur. Bu değerli ve parlak olan inci, şairin şiiri kadar kıymetli değildir. Bâkî, devrinde çok başarılı ve üstün bir şair olmakla övünmüştür. Ancak bu duruma istinaden yine de zamanın padişahından yeteri kadar itibar görmediğini vurgulamıştır.

“Sözün lü’lû-yı lâlâdan zamâne tutdı zî-kıymet

Neden şâh-ı cihân bî-kıymet eyler böyle lâlâyı”

Bâkî, K. 15/9 s. 36

“Sözün, bu zamanda parlak inciden daha kıymetli oldu. Neden cihan padişahı böylesine değerli inciye kıymetsiz sayar.”

Bâkî ve Hayâlî’den aldığımız aşağıdaki örneklere bakıldığında, şairlerin, şiiri denize her bir satırı da dalgalara benzettikleri görülmüştür. Şair, şiiri ile inci arasında bir ilgi kurmuştur. İnci, denizden çıkarılan değerli bir madendir.

“Bahr-i eş’âr yiter urdı sûtür emvâcın

Demidür k’ide du’â dürlerini zîb-i kenâr”

Bâkî, K. 18/52 s. 43

“Sahili dua incileriyle donanın tam zamanıdır. Çünkü şiirimden denizinin dalgaları satırlarımı harekete geçirdi, coştı.”

“Kenâr-ı bahr-i nazma yine dürler dizmiş ey Bâkî

Sûtür-ı defter-i şi’rün meger emvâc-ı deryâdur”

Bâkî, G. 52/5 s. 132

“Ey Bâkî, şiir denizinin kıyısına yine inciler dizmiş. Meğer şiir defterinin satırları denizin dalgalarıdır.”

“Hayâlî'nin gönlündeki çalkantı ve coşkunluklar, şiirlerindeki dizeler olarak ortaya çıkmaktadır.⁵⁸” Şairin gönlündeki denizde cevherler değerinde nice manalar vardır. Hayâlî şiirlerinin kıymetine ve gönlündeki hazineye vurgu yaparak övünmüştür.

“Hayâlî nin dili deryâya benzer

Sutur-ı şi'ridir emvâc-ı deryâ”

Hayâlî, G. 3/5 s. 90

“Hayâlî'nin gönlü denize benzer. Denizin dalgaları ise (onun) şiirinin satırlarıdır.”

“Bahr-ı nazm içre Hayâlî göricek dürr-i yetim

Verdi fer terbiyet-i mihri ile Şâh sana”

Hayâlî, G. 15/5 s. 94

“Ey Hayâlî, sevgili şiir denizinin içinde kıymetli inciyi görünce; güzelliğinin terbiyesiyle sana parlaklık verir.”

“Dürr-i nazmum gördü deryâlar dilinde söylenir

Ey Hayâlî bende oldu lü'lü-i lâlâ bana”

Hayâlî, G. 16/5 s. 94

“Şiirimincisini denizler gördü(günden beri) dilinde söylenir. Ey Hayâlî, o parlak inci bana esir oldu, bana bağlandı.”

“Bahriz Hayâlî mevcimiz oldu sutur-ı nazm

Merdüm-rüba neheng ile pürdür kenarımız”

Hayâlî, G. 194/5 s. 156

“Ey Hayâlî, biz deniziz dalgamız ise şiirin satırlarıdır. Deniz kıyımız insan kapan timsah ile doludur.”

“Bahr çalkandı aşağı yukarı olmadı

Lücce-i tab-ı Hayâlîye bedel gevher-pâş”

Hayâlî, G. 222/5 s. 166

“Deniz aşağı yukarı çalkalandı (ama) Hayâlî'nin tabiatının engin sularına inci dağıtan bedel olmadı.”

Şiir ile inci arasında aşağıdaki örneklerde incinin bir takı olması sebebiyle ilgi kurulmuştur. İncinin değerli bir maden olması şiirin kıymetini ifade etmek için kullanılmıştır. Muhibbî ve Hayâlî, şiiri inciye benzetirken bir zîynet eşyası olan küpe takısını

⁵⁸ Yavuz Bayram, “Divan Şairlerinin Şiirle İlgili Benzetme ve İstiareleri”, Mavi Atlas, S. 7, Gümüşhane 2016, s. 13.

dikkate alarak bir ilgi kurmuşlardır. Ayrıca sözlerin inci bir küpe gibi kulağa takılması ifadesiyle, “kulağa küpe olmak, etmek” deyimine de bir göndermede bulunulmuştur. Bu ifadeyle şairler şiirlerinin, insanların kulağına küpe olduğunu ve asla unutulmayacağını da vurgulamak istemişlerdir.

“Yaraşır gûş-ı Şâhîden cihâna zîb ü fer verse

Hayâlî her sözün bir gevher-i deryâ-yı râz ancak” Hayâlî, G. 246/5 s. 173

“Ey Hayâlî, senin her sözün sır denizinin bir incisidir; padişahın kulağından bütün cihani aydınlatsa ve süslese yaraşır.”

“Dakdı dilber gûşına bu sözlerim dürrler gibi

Eyledi tahsîn Muhibbî’ye bu eş’ârüm görüp” Muhibbî, G. 147/5 s. 83

“Sevgili (Muhibbî’nin) şiirlerini görüp Muhibbî’yi takdir etti de bu sözlerimi kulağına inciler gibi taktı.”

“Muhibbî sözleri yegdür bugün dürr ü cevâhirden

Takup cânâ kulaguna giderme anı mengûş it” Muhibbî, G. 253/5 s. 112

“Ey sevgili, Muhibbî’nin sözleri bugün için inci ve cevherden daha değerlidir. Onu küpe olarak kulağına tak, çıkarma.”

“Bu Muhibbî sözlerinin her biri gevher giçer

Gûş-ı cânâ kimdürür gelsün ki mengûş idedür” Muhibbî, G. 470/5 s. 173

“Bu Muhibbî’nin sözlerinin her biri cevher değerindedir. Can kulağıyla dinleyip, kulağına küpe et.”

“Gûşına dakmış Muhibbî gevher-i nazmun nigâr

Ol sebebden lutf-ı tab’una senün tahsîn ider” Muhibbî, G. 482/5 s. 176

“Muhibbî, sevgili şiirinin cevherini kulağına taktığı için senin sanatının hoşluğunu beğenir, aferin der.”

“Daksun bu dürr-i nazmumu cânân kulağına

Bir bir Muhibbî ‘arz kal ol tâ-dâre vir” Muhibbî, G. 509/5 s. 184

“Muhibbî, bu şiir incisi sevgili kulağına taksın. Bir bir takdim et o padişaha ver.”

“Dürrdür Muhibbî nazmını gel tak kulaguna

Her kim görürse diye bu ne şehvâr olur” Muhibbî, G. 643/5 s. 221

“Muhibbî’nin inci değerindeki sözlerini kulağına tak. Kim görürse bu padişaha yakışır olmuş desin.”

“Bu Muhibbî sözlerin gevher-leyin dak gûşuna

Tâ görenler diyeler kim bu dürr ü meknûn giyer” Muhibbî, G. 773/5 s. 257

“Muhibbî’nin bu sözlerini inci gibi kulağına tak. Görenler, bu dizilmiş inciye takan kim desinler.”

“Yâr daksun cevheri nazmumu lâyıık gûşına

Çün Muhibbî her sözün bir gevher-i nâ-yâbdur” Muhibbî, G. 792/5 s. 262

“Muhibbî, sevgili kulağına cevher değerindeki şiirlerini taksın. Çünkü her sözün bulunmayan bir cevherdir.”

“Muhibbî sözleri dürr ü güherdür

Gerekdür anı yârân ide mengûş” Muhibbî, G. 1248/5 s. 392

“Muhibbî’nin sözleri inci ve gevherdir. Dostların onu küpe etmesi gerekir.”

“Sözün gevher olaldan ey Muhibbî

İdindi cümle yârân anı mengûş” Muhibbî, G. 1254/5 s. 394

“Ey Muhibbî, sözün mücevher olalı beri, bütün dostlar onu kulaklarına küpe edindi.”

“Kılmağ için gûş-vâre ehl-i nazmun gûşına

Ey Muhibbî sözlerini dürr-i meknûn eyledün” Muhibbî, G. 1606/5 s. 486

“Ey Muhibbî, sözlerini, şiir ehlinin kulağına küpe yapmak için gizli inci eyledin.”

“Ey Muhibbî her sözün bir gevher-i yek-dânedür

Ehl-i nazmun takuben gûşına mengûş eyleyem” Muhibbî, G. 1858/5 s. 554

“Ey Muhibbî, her sözüm biricik incidir. Şiir ustalarının kulağına takarak küpe eyleyeyim.”

“Gevher-i nazmına eyle gel Muhibbî’nün nazar

Gûşına dak her sözi yegdür anun dürdânededen” Muhibbî, G. 2045/5 s. 605

“Gel Muhibbî’nin şiir cevherine bak. Her sözünü kulağına tak, zira her biri inciden daha iyidir.”

“Bu Muhibbî sözleri gevherdürür mengûş iden

Alma cânâ boynuna dürr-i yetimün minnetin” Muhibbî, G. 2086/5 s. 617

“Bu Muhibbî’nin sözlerini küpe edene incidir. Ey sevgili, en büyük incinin minnetini boynuna alma.”

“Muhibbî sözleridir dürr ü gevher

Gerekdür eylen anı gûşvâre” Muhibbî, G. 2401/5 s. 702

“Muhibbî’nin sözleri inci, mücevherdir. Onu kulağa küpe yapmak gerekir.”

Bâkî, şiirinin kıymetini bir mücevher gerdanlığa benzeterek ifade etmiştir. Sözler tıpkı bir gerdanlık gibi dizilmiştir. Şair, şiirini ince hayallerle süslemiştir.

“Arûs-ı dehre senâni benem kılâde kılan

Güher edâ-yı girân-mâye rişte ince hayâl” Bâkî, K. 21/23 s. 54

“Dünya gelinine övgünü değerli mücevherler, kıymetli bağ ve ince hayallerle örülü bir gerdanlık yapan benim.”

Bâkî, sözlerinin inci gibi değerli olmasıyla ve şair yaradılışlı olmakla övünmüştür.

“Bir güherdür söz ana tab’-ı şerîfündür kân

İlm bir bahrdurur sen ana dürr-i şehvâr” Bâkî, K. 25/33 s. 69

“Söz, bir incidir maden ocağın ona şerefli yaradılışıdır. İlim ise bir denizdir sen ona büyük incisin.”

Sanatçı, şairlik yaradılışını imkân ocaklarında padişahın yardımlarıyla beslenmiş bir mücevhere benzeterek saltanatının süsü olmakla övünmektedir.

“Bir güherdür tab’-ı Bâkî kân-ı imkân içre kim

Âfitâb-ı lutf-ı sultân ile bulmuş perveriş” Bâkî, G. 217/7 s. 234

“Bâkî’nin şairlik yaradılışı padişahın yardımlarıyla beslenmiş imkân ocaklarının içindeki bir incidir.”

“Dür-i fazl ile murassa’ kılıcundur Bâkî

Anı dür itme benüm pâdişehüm yanundan” Bâkî, G. 346/8 s. 314

“Ey benim padişahım, Bâkî, senin fazilet incisiyle süslü olan kılıcıdır. Bu yüzden onu yanından uzak tutma.”

“Cenâb-ı şâha ey Bâkî nisâr it lü’lû-yı nazmun

Bu sandûk-ı sadeşkârîde dürr-i şâhvâr olsun” Bâkî, G. 352/7 s. 318

“Ey Bâkî, şiirinin incisini yüce padişaha saç (ki) bu sedef işi sandıkta padişaha layık bir inci olsun.”

Bâkî, sözlerinin inci ve cevherden daha üstün olduğunu vurgulamıştır. Şiirinin paha biçilemez bir değerinde ve eşsiz olmasıyla övünmüştür.

“Kelimâtum yerine dürr ü güher nazm itsem

İdemez mertebe-i fazlunu eş’âr iş’âr” Bâkî, K. 25/37 s. 69

“Kelimelerin yerine inci ve cevher şiir olarak yazsam, şiirler ilim mertebesini yazı ile ifade edemez.”

“Ebr-i nîsân gibi bu kilk-i güher-bârına

Eyledi gûş-ı cihânı sadeş-i dürr-i semîn” Bâkî, K. 26/26 s. 72

“Nisan bulutu gibi bu cevher saçan kalemine cihan kulağını kıymetli inci kabuğu eyledi.”

Bâkî, şiir söylemedeki başarısını sözlerinin inci gibi parlak ve değerli olmasına borçlu olduğunu ifade etmiştir. Şair, şiir ile cevher arasında şiirin kıymeti bakımından ilgi kurmuştur. Bâkî, bu ilgiyi incinin renginin parlaklığı ve kıymetli bir maden olmasına binaen ifade etmiştir.

“Gerden-i dehre yine silk-i cevâhir takdum

Riştedür ma’ni-i bârik ü güher lafz-ı güzîn” Bâkî, K. 26/27 s. 72

“Dönen dünyaya yine cevherler dizisini (çok kıymetli söz) taktım. Parlak mana ve inci seçilmiş sözlerin ipidir.”

“Bâkî sürûd-i bezm-i tarab-hâne-i hayâl

Savt u sarîr-i hâme-i gevher-nisârdur” Bâkî, G. 90/5 s. 156

“Bâkî, hayal meclisinin şarkısı, cevher saçan kalemin gıcirtısı ve sesidir.”

“Dil çeşme-i belâgat ana lûledür kalem

Âb-ı zülâli şî'r-i selâset-şî'ârdur” Bâkî, G. 90/6 s. 156

“Gönül belagat çeşmesidir, kalem ise ona incidir. Berrak suyu şiirinin akıcılığıdır.”

“Söylese lafz-ı dürer-bârına söz yok Bâkî

Dürc-i lâ'lindeki her dâne-i lü'lû da güzel” Bâkî, G. 313/6 s. 294

“Bâkî, inci saçan sözlerine söz yok söylese, lâ'l gibi olan hokka ağzındaki her inci tanesi güzeldir.”

“Görüp bu dürlü dürlü nazm-ı pâküm şermden Bâkî

Kızardı pençe-i mercân bozardı lü'lû-yı ter hem” Bâkî, G. 343/5 s. 312

“Bu inci inci saf şiirimi yarıp gördü ki hem mercanın pençesi kızardı hem de taze inci bozardı.”

Bâkî, kendi yazdığı şiirinin inci gibi değerli ve nadir bulunabileceğini ifade etmektedir. İncinin çıkarılmasının meşakkatli oluşu onun kıymetini artırmıştır. Güzel şiir, yazmak da öyle herkesin yapabileceği bir şey değildir. Bu yüzden şair, kendisini överek ve şiirini inciye benzeterek sözlerinin ne derece değerli olduğuna vurgu yapmıştır.

“Çog olmaz bu tarza gazel Bâkıyâ

Güzel söz güherdür güher az olur” Bâkî, G. 112/5 s. 170

“Ey Bâkî, bu üslupla yazılmış gazel çok fazla yoktur. Güzel söz incidir inci ise nadir olur.”

Bâkî, şiir denizinde reis olduğunu söylediği aşağıdaki gazelinde bu mertebede olmasının sebebinin yaradılışındaki güzelliğe ve inci gibi kıymetli olmasına borçlu olduğunu vurgulamıştır. Şair yaradılışındaki bu yeteneğini inci gibi güzellikler saçmakla övmüştür.

“Re'îs-i bahr-i nazm oldun bu gün 'âlemde ey Bâkî

Gazel dimek senün tab'-ı düer-efşânunda kalmışdur” Bâkî, G. 165/5 s. 204

“Ey Bâkî, bugün yeryüzünde nazım denizinin başkanı reisi oldun. Gazel yazmak senin o inci gibi güzellikler saçan yaradılışından kaynaklanmaktadır.”

Bâkî, şiirinin kıymetini anlatırken şiirde nasıl başarılı olunacağına da vurgu yapmıştır. Şiir yazmak için ince manalar ve yeni fikirlerin olması gerektiğini söyleyen Bâkî, nazım sahasında başarılı ve yetkin şiirler vermenin yine bu özelliklerle mümkün olacağını söylemiştir. Şiiri bir cevher gibi tasavvur eden şair, söz ve şiir söyleme sahasında eşsiz ve üstün bir şair olmakla övünmüştür.

“Bâkî sözi gibi cevher itsün

Perverde iderse kân-ı imkân”

Bâkî, G. 375/5 s. 332

“İmkân ocağında yetişen sözü Bâkî'nin sözü gibi cevher yapsın. Onun şiiri gibi değerli yapsın.”

“Silk-i gevher ma'nî-i bârîk ü nazm-ı ter yiter

Bâkıyâ çekmez gönül dürr-i semînün minnetin”

Bâkî, G. 383/7 s. 337

“İnci dizisi için ince mana ve taze şiir yeter. Değerli incinin minnetini gönül çekmez.”

“Dürr-i yek-tâ-yı sa'âdet zîb ü zîver tâcına

Gevher-i vâlâ-yı nusret hançer-i elmâsına”

Bâkî, G. 408/9 s. 352

“Mutluluğun o eşsiz ve tek incisi süs ve zinet tacıdır, büyük üstünlüğün cevheri elmasın hançerinedir.”

“Nisâr itdümse hâk-i dergehinden gayra ey Bâkî

Cihânda lü'lü-yı mensûr-ı nazmum hep hebâ olsun”

Bâkî, G. 350/5 s. 317

“Ey Bâkî, dergâhının toprağından başkalarına saçarsam eğer dünyada mensur şiirimin incisi hep heba olsun.”

Bâkî, şiiri ile değerli madenler arasındaki ilgiyi sözlerini inciye benzetmek suretiyle kurmuştur. Şiirlerini topladığı kitabının saf incilerle dolu olduğunu söyleyerek, sözlerinin kıymetini vurgulamak istemiştir. Şair, göğsünü gemiye benzetmiştir ve gönlünün deniz gibi olduğunu söylemiştir. Bu ifadesiyle Bâkî, incinin denizden çıkarılmasıyla sözlerin gönülden gelmesi arasında benzer bir ilgi kurmuştur.

“Pürdür güher-i pâk ile mecmû'a-i Bâkî

Deryâ dil-i dâîadur ana sîne sefine”

Bâkî, G. 427/5 s. 365

“Bâkî’nin şiirlerini topladığı kitabı saf inci ile doludur. Göğsü gemi, deniz ise ona bilir gönüldür.”

“Deryâ-yı tab’-ı pâk-i güher-rîz-i şâhdan

Lü’lû-yı fazl u dürr-i kerâmet sudûr ide”

Bâkî, G. 420/9 s. 360

“Padişahın cevher saçan saf tabiatının denizinden ilim incisi ve marifet incisi meydana gelir.”

“Nisâr it bezmine Bâkî bu dürr-i pâki seyr itsün

Murassa’ câmı tutdukça o şâh-ı tâcdâr elde”

Bâkî, G. 412/5 s. 355

“Bâkî, meclisine bu saf inciye saç. O taçlı padişah kadehi elinde tuttukça süslü şiirimi seyretsin.”

Bâkî, şiirinin kıymetini anlatırken sevgiliyle inci arasında bir bağ kurmuştur. Şair, şiirlerinde sevgilinin inciye benzeyen dişlerini anlattığı için sözlerinin değerli bir cevher gibi olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadesiyle şair, hem sevgiliyi övmüş hem de kendi şiirinin inci gibi değerli olmasıyla övünmüştür.

“Bâkî gibi nazm eyler iken dürr dişi vasfın

Dâmân-ı müjem dökdi cevâhir sözüüm üzre”

Bâkî, G. 462/5 s. 386

“Sevgilinin inci dişini anlatıp Bâkî gibi şiir yazarken, sözümün üstüne sevgilinin kirpiğinin eteği cevherleri döktü.”

Bâkî, aşağıdaki şiirinde sözlerinin inci ve mücevher gibi değerli olduğunu, ancak bunu ehlinin anlayabileceğini, şiirinin kıymetini bilenlere kul köle olacağını belirtmiştir.

“Söz degül dürr ü güher nazm itsem

Kadr ü kıymet bilenün bendesiyüz”

Bâkî, Kt. 9/1 s. 443

“Söz yerine inci ve cevher yazsam. Bunun kadrini kıymetini bilenlerin kölesi olurum.”

“Başdan bu fahr sana yiter kim şeh-i cihân

Hil’at geyürdi nazmuna garrâ firengiler”

Bâkî, Kt. 7/2 s. 443

“Baştan bu şeref sana yeter ki cihan padişahı, şiirine, o takdir etmek için giydirilen süslü kaftanı giydirdi.”

Bâkî, Hayâlî, Fuzûlî ve Muhibbî’den aldığımız aşağıdaki örneklerde nazmın kıymeti bakımından şiir ile dalgıç arasında bir ilgi kurulmuştur. İnci, denizden çıkarılan değerli bir madendir. Dolayısıyla inciye ulaşmak için dalgıcın denize baş aşağı dalması ve inciye çıkarması gerekir. İşte şairler de bu olayla kendi şiirleri arasında benzerlik kurmuşlardır. Dalgıcın denize dalması gibi şairin de güzel sözler söyleyebilmesi için manalar denizine dalması gerekir. Şiirin kıymetine vurgu yapan şairler, sözlerinin inci gibi olduğunu ve gönülden geldiğini söylemişlerdir. Şiiri bir inci gibi şairi de o kıymetli inciye çıkaran dalgıç gibi tasavvur etmişlerdir. Ayrıca şair şiirde gerçek manada denize dalan dalgıcın fiziksel durumunu yani denize atlarken almış olduğu pozisyonuyla kendi şiiri arasında benzerlik kurmuştur. Şiir ehli de tıpkı bu dalgıç gibi şairin sözleri karşısında boyun eğmiş ve şairi takdir etmiştir.

Bâkî, inci aramak için denize dalanın inci niyetine şairin şiirine daldığını iddia etmiştir. Bu vesileyle şiirinin ne denli değerli olduğuna vurgu yapmak istemiştir. Aynı zamanda sözlerinin önemine ve güzelliğine de dikkat çekmiştir.

“O dürri vasf iderin karşı bahr-i nazmunda

Sözüm güherlerine ser-fürû ider gavnâs”

Bâkî, G. 220/4 s. 235

“O inciye tarif edenlere karşı şiir denizimde dalgıç söz incilerime baş aşağı dalar.”

Şair aşağıdaki örnekte inciye avlamak üzere denize dalan yani dalgıcı tasavvur ederek nasıl ki inciye çıkarmak isteyen dalgıcın başını eğmesi zorunlu olduğu gibi, şiirlerinin de nazm ehline boyun eğip saygı gösterdiğini söyleyerek şiirinin kıymeti ve üstünlüğü ile övünmüştür.

“Dürri-i nazmun Bâkıyâ baş egdürür tâiblere

Kim zarûrî itdürür gavnâsa lü’lû ser-fürû”

Bâkî, G. 399/5 s. 346

“Ey Bâkî, şiirimincisi onu isteyenlere baş eğdirir. Ki (zira) inci de dalgıca (denizden çıkarabilmek için) baş aşağı olmayı zorunlu kılar.”

Şair şiir denizini öylece seyre dalmakla inci bulunamayacağını, inciye ulaşmak isteyen tıpkı bir dalgıç gibi dalması onu araması bulması ve çıkarması gerektiğini vurgulayarak diğer şairlere aşağıdaki beyitle cevap vermiştir.

“Ser-nigûn olsun Hayâlî ol kim gavvas-vâr

Bahr-ı nazmın seyr ederken bulmaz ol deryâda dır” Hayâlî, G. 82/5 s. 117

“Ey Hayâlî, o inci arayan dalgıç gibi baş aşağı olsun ki şiir denizini seyrederken inci bulamaz çünkü o denizdedir.”

“Ser-nigûn olsun Hayâlî göreyin gavvas-var

Gevher-i nazmın dururken dürr-i şehvâr isteyen” Hayâlî, G. 395/5 s. 226

“Ey Hayâlî, senin şiir incin varken, o büyük inciye arayanı baş aşağı dursun da göreyim.”

“Hayâlî bahr-ı kelâmın olalı gavvası

Habab gibi nice dügmeler döker yelden” Hayâlî, G. 453/5 s. 247

“Hayâlî, söz denizinin dalgıcı olduğundan beri, suyun üzerindeki kabarcıklar gibi rüzgârdan nice dügmeler döker.”

“Yine gavvâs-ı dehr oldum me’ânî bahrine taldum

İdüp tahsil-i gevherler yine âvâzeler saldum” Muhibbî, G. 1819/1 s. 543

“Yine dünyanın dalgıcı olup, manalar denizine daldım. Mücevherler ele geçirip yine sesler, sedalar saldım.”

“Dila gavvâs olup çünkü fesâhat bahrine taldum

Bulup dürrler gibi ma’ni-, şi’rüm âbdâr itdüm” Muhibbî, G. 1910/4 s. 557

“Ey gönül, dalgıç olup güzel söz söyleme denizine daldım. İnciler gibi bulup şiirim anlamını parlak ettim.”

“Muhibbî sözlerin gevher olaldan eşk-i çeşmünde

Çıkarmaga dili gavvâs idüp ol bahre daldurdum” Muhibbî, G. 1991/5 s. 590

“Muhibbî, gözünün yaşında sözlerin inci olalı, çıkarmak için gönlü dalgıç edip o denize daldırdım.”

“Bahr-ı nazımından Muhibbî'nün şu kim dürr istemez

Göreyim gavnâs-veş olsun hemişe ser-nigûn” Muhibbî, G. 2056/5 s. 609

“Muhibbî'nin nazım denizinden kim inci istemezse dalgıç gibi baş aşağı gelsin, göreyim.”

Fuzûlî, şiirinin kıymetini anlatırken dalgıç, deniz ve inci kavramlarından yararlanmışır. Şair, kendisini irfan denizine dalan dalgıca benzetmiştir. İncinin yapısına baktığımızda sadefin içinde oluşmuş değerli tek bir inci tanesi görürüz. Sadeфин içindeki inci gibi Fuzûlî de sözlerinin tek ve değerli olduğuna vurgu yapmıştır.

“Olmayan gavvas-i bahr-i ma'rifet arif değil

Kim sadef terkîb-i tendir lü'lü'-i şeh-vâr söz” Fuzûlî, G. 117/6

“Marifet denizine dalmayana ariftir denilmez. Çünkü sadef bir tanedir ve o bedendir. Sdefin içindeki söz kıymetlidir.”

Hayâlî, aşağıdaki şiirlerinde sözlerini bir mücevher gibi tasavvur etmiştir. İnci ve çeşitli mücevherler gibi değerli taşların çıkarıldığı maden ocakları vardır. Hayâlî de şiirlerini mücevhere benzetirken kendisini ise o cevherin kaynağı olan maden ocağı gibi düşünmüştür. Şairin maden ocağı gönlü ve hayal dünyasıdır. Şair, şiir söylemedeki ustalığına ve sözlerinin ne derece değerli olduğuna vurgu yapmıştır. Hayâlî'nin sözleri, paha biçilemez değerdedir, herhangi bir şeyle kıyaslanamayacak kadar kıymetlidir.

“Cevâhir-i suhanum var tabî 'atümdür kân

Fülûs-ı agmere degmez yanûmda mâl ü menâl” Hayalî, K. 10/18 s. 42

“Söz mücevherlerim var, maden ocağı benim özümdür. Dünya malı yanımda değersiz bakır paraya değmez.”

“Gevher-i nazma şehâ tab '-ı Hayalî dürr kân

Ma 'den-i lûtfusun it gevher için kânâ kerem” Hayalî, K. 15/15 s. 50

“Ey padişahım! Şiir mücevherine maden ocağı, Hayalî'nin şairlik tabiatıdır. Sen de lütuf madenisin; cevher için maden ocağına lütufta bulun.”

“Şehâ Hayalî ayagun tozına kıldı nisâr

Hazâyin-i dil ü cândan hezâr dürr ü güher” Hayalî, K. 3/14 s. 31

“Ey Padişah! Hayâlî senin ayağının tozuna, dil ve can hazinelerinden pek çok mücevher saçtı.”

“Dürr ü kelimümü sadef-i ka’inatda

İdrak eden kişi beni anlar ne cevherem”

Hayâlî, G. 345/3 s. 209

“Kâinatın sedefinde, inci kabuğu içinde, sözümü ve inciye anlayan kişi benim nasıl bir cevher olduğumu anlar.”

Hayâlî, aşağıdaki örneklerde şiirinin cevher gibi kıymetli olmasıyla övünmüştür. Kendi şiirini inci gibi tasavvur eden Hayâlî, zamanın padişahının başka incilere kulak vermesine sitem etmiştir.

“Kılsam Hayâlî gevher-i irfânın âşikâr

Sahra ola mekânları her bahr aka bana”

Hayâlî, G. 17/5 s. 94

“Ey Hayâlî, o bilinen cevherini âşikâr kılsam, mekânları çöl olur her deniz bana akar.”

“Eş’ar-ı Hayâlî var iken gûşunu şehler

Bilsem ne için lü’lü-yi lâlâya çekerler”

Hayâlî, G. 55/5 s. 108

“Hayâlî’nin şiirleri varken bilsem ki (acaba) padişah, kulağını niçin parlak inciye verir.”

“Kopmadı kân-ı kıdemden bir Hayâlî ey felek

Destine Sultan-ı Rûmun söz gibi gevher sunar”

Hayâlî, G. 77/5 s. 116

“Ey felek, kıdem kaynağından bir Hayâlî kopmadı. Rum Sultanının eline söz gibi cevherler sunar.”

Hayâlî, inci saçan şiirini gaybdan haber veren bir kaynak gibi düşünmüştür. Bu ifadesiyle şair, şiirine bir kutsallık ve değer yüklemiştir. Şiir, inci gibi kıymetli ve insanların kalplerine doğacak kadar da ulvi bir özelliğe sahiptir.

“Ey Hayâlî bu nazm-ı gevher bar

Hâtif-i gaybdan mı mülhemdir”

Hayâlî, G. 96/5 s. 122

“Ey Hayâlî, bu inci saçan şiir, bilinmeyenden haber veren (kalbe doğan, Allah’ın bildirdiği) ilham edilen midir?”

“Ey Hayâlî bana lutf edeli ol kân-ı atâ

Fahr-i eyyâm bugün tab’-ı güher-bârımdır” Hayâlî, G. 121/5 s. 131

“Ey Hayâlî, o cömertlik kaynağı bana lutfettiğinden beri, bugün devrin övüncü inciler saçan şiir söyleme kabiliyetimdir.”

Hayâlî, aşağıdaki gazellerinde şiir ile inci arasında sevgilinin dişlerini esas alarak bir bağ kurmuştur. Sevgilinin inci gibi dişleri şairi, şiir yazmaya sevk etmiştir. Böylece şairin şiirinin değeri yükselmiş, kıymeti artmış ve şiir, ince bir anlam kazanmıştır. Hayâlî hem sevgiliyi övmüş hem de şiirinin değeriyle övünmüştür. Şairin sözleri âdeta inciler saçmaktadır. Hayâlî, şiirde ince anlamlar yakalamanın sevgilinin diş ve dudaklarını anlatmakla mümkün olacağını vurgulamıştır.

“Hayâlînin görüp şahâ dişin vasfında eş’ârın

Dediler silk-i nazm içre bu dürr-i şâh-vâr ancak” Hayâlî, G. 245/5 s. 173

“Ey padişah, sevgilinin dişinin methinde Hayâlî’nin şiirini görüp, bu, şiir dizisi içinde ancak iri bir incidir dediler.”

“Bana söyletsin sözü vasf-ı leb-i yar isteyen

Şi’rime kılın nazar nazm-ı güher bar isteyen” Hayâlî, G. 395/1 s. 226

“Sevgilinin dudağını övmek isteyen bana söylesin. İnci saçan şiir (görmek), isteyen benim şiirime baksın.”

“Dişi’le leblerin vasf et Hayâlî ol dil-ârâmın

Bilirsin cümleden nazma yine lâ’l ü güher hoştur” Hayâlî, G. 185/5 s. 152

“Ey Hayâlî, gönlümü süsleyen sevgilimin dişleriyle dudaklarını anlat ki herkesten bilirsin şiire yine lâ’l ve inci yakışır.”

“Gül ile laleler rengin varaklarla çemenlerde

Hayâlî üşdüler yazmağa bu nazm-ı güher paşı” Hayâlî, G. 567/5 s. 287

“Ey Hayâlî, bahçelerdeki gül ile laleler, bu inci saçan şiiri, parlak altın kâğıtlara yazmak için üşüştüler.”

“Cevher-i aklın araz bahsına sarf etme hemin

Lâ’l-i yar içre Hayâlî lü’lü-i şehvâra bak”

Hayâlî, G. 243/5 s. 173

“Akıl cevherini hemen rastgele zararına harcama. Hayâlî, sevgilinin kırmızı dudağının içindeki o büyük inciye bak.”

“Ey Hayâlî ol mehin dandanı vasfı sanasın

Bir dür-ü yek-danedir bu nazm-ı gevher bârda”

Hayâlî, G. 468/5 s. 252

“Ey Hayâlî, o ay yüzlü sevgilinin dişi gibi sanırsın. Bu inci saçan şiirde bir tek incidir. Şair, şiirinin eşsiz olduğunu ifade etmiştir.”

Aşağıdaki gazelle Hayâlî, rakiplerinin eleştirilerine kendi şiirine inci benzetmesini yaparak cevap vermiştir. Başkaları şairin şiirini ne kadar kötülenseler kötülensinler Hayâlî’nin inci gibi şiirini değersiz yapmayacaktır. Şair, şiir söyleme kabiliyeti bakımından diğer şairlerden üstün olduğuna ve inci gibi yetkin şiirler yazdığına vurgu yapmıştır.

“Ey Hayâlî nazmına bed-gevher etmesin ta’nu

Şikest ergirimez ol bu dürr-i meknûna”

Hayâlî, G. 489/5 s. 259

“Ey Hayâlî, şiirine kötü inci diyerek kötülemesinler. Bu dizilmiş inciye mağlubiyet ulaştırmaz, vermez. Yani seni rakiplerin eleştirmesi şiirini değersiz yapmaz.”

Hayâlî, kendisini bir dalgıç gibi düşünüp fikir denizinden inci gibi değerli şiirler çıkardığını söylemiştir. Şair, şiirinin değeriyle övünürken nice elmaslardan daha üstün olduğunu vurgulamıştır.

“Tab-ı Hayâlî eyleyicek dürr-i nazm fâş

Daldı sadepler ol gam ile bahr-ı fikrete”

Hayâlî, G. 512/5 s. 268

“Hayâlî’nin tabiatı, o gam ile fikir denizine daldı, inci kabuğundan şiir incisini meydana çıkaracak.”

“Yanına aldı Hayâlî bendesin sultan-ı aşk

Gördü yeğdir her sözü yüz tiğ-i cevherdardan”

Hayâlî, G. 392/5 s. 225

“Aşk sultanı, yanına kölesini aldı. Hayâlî’nin her sözünün yüz elmas kılıcından daha değerli olduğunu gördü.”

Fuzûlî, aşağıdaki beyitlerinde şiirdeki başarısını Peygamber efendimizi övmeye borçlu olduğunu anlatmıştır. Şair, şiirde Peygamber efendimizden bahsettiği için sözleri inci ve cevher saçmıştır. Fuzûlî, sözlerinin kıymeti bakımından inci ve cevherle aynı değerde olduğunu vurgulamıştır. Nisan yağmurunun damlasını yutan sadefin karnında tek bir inci meydana gelir. Bu inci en makbul olanıdır. Fuzûlî de bu olayla sözleri arasında bir benzerlik kurarak şiirlerinin o değerli inci gibi tek ve benzersiz olmasıyla övünmüştür.

“Olup durur sözümün nazm u nesri na'tinde

Hemişe gevher-i manzûm ü lü'lü-i mensûr” Fuzûlî, K. 3/30 s. 50

“Seni övmek için söylediğim şiirim ve nesrim, her zaman şiirim cevher ve nesrim inci gibi olur.”

“Yümn-i na'tünden güher olmuş Fuzûlî sözleri

Ebr-i nîsândan dönen tek lü'lü'-i şehvâre su” Fuzûlî, K. 4/30 s. 53

“Fuzûlî şiirinde peygamberi methettiği için sözleri cevher olmuştur. Nisanda yağın yağmur değildir, sadece büyük incidir.”

“Devr-i felek müyesser edüpdür muradımı

Guya ki talib-i güherem kana yetmişem” Fuzûlî, G. 192/6

“Feleğin devri benim muradımı hâsıl etmiştir. Ben cevher madenine erişmiş bir inci isteyene benziyorum.”

Muhibbî, “*tab'-ı gevher paş*” ve “*tab'-ı kehribar*” ifadeleriyle şairlik kabiliyeti ve cevher arasında bir bağ kurmuştur. Şair, doğuştan gelen bir yetenekle inciler saçtığına vurgu yapmıştır. Şiirine cevher benzetmesi yaparak nazımının yetkin ve üstün olmasıyla övünmüştür.

“Cevher olsa her sözi itmen Muhibbî'nün 'acep

Çün sunulmuşdur ezelden tab'-ı gevher paş ana” Muhibbî, G. 83/5 s. 65

“Muhibbî'nin her sözü mücevher olsa şaşırmanın; çünkü ona ezelden cevherler saçan bir kabiliyet verilmiştir.”

“Dürre benzerse Muhibbî sözümü itme 'aceb

Zahir iden çün anı tab'-ı kehribarumdur” Muhibbî, G. 389/5 s. 150

“Muhibbî, sözüm inciye benzerse şaşırma, çünkü onu ortaya çıkaran inci, cevher saçan tabiatımdır.”

“Ey Muhibbî ragbet idüp sözlerüne ehl-i nazm

Kapuşurlar birbirinden dürr ü gevherden midür”

Muhibbî, G. 390/5 s. 151

“Ey Muhibbî, şiir ustaları beğenip birbirlerinden kapışırılar, yoksa inci ve gevherden midir?”

“Muhibbî yine yârâna me’âni dürrlerin dökdün

Bu şi’rün tarzını ancak yine sâhib-i kemâl anlar”

Muhibbî, G. 494/5 s. 180

“Muhibbî, yarana yine mana incileri döktün. Bu şiirinin uslubunu yine ancak olgunluk sahibi anlar.”

“Ey Muhibbî dâne dâne ‘arz kıl söz gevherin

Didiler tahsîn dilinden dürrle meknûn akar”

Muhibbî, G. 535/5 s. 191

“Ey Muhibbî, söz incini tane tane sun. Senin için tatlı dilinden dizi dizi inci dökülür dediler.”

Muhibbî, aşağıdaki gazellerinde şiirdeki başarısını maden ocağı gibi olan gönlünden her an yeni ve inci gibi kıymetli şiirler çıkarmaya borçlu olduğunu söylemiştir. Şair, kendisini cevherin kaynağı gibi tasavvur etmiş, sözlerinin ise seçkin ve güzel olduğunu vurgulamak istemiştir. Muhibbî, kendisine Allah tarafından sonsuz bir hazine verildiğini ve şiirlerini dostlara sunmanın şairliğinin şanından olduğunu söylemiştir.

“Ey Muhibbî mahzen-i dilden çıkan söz gevherin

Harc kıl çünkim sunuldu genc-i bi-pâyân bana”

Muhibbî, G. 90/5 s. 67

“Ey Muhibbî, gönül hazinesinden çıkan söz incisini harca, çünkü sana sonsuz bir hazine verildi.”

“Mahzen-i dilden çıkarsam gam degül söz gevherin

Eksük itmez ne kadar harc eylesem kândur bana”

Muhibbî, G. 93/4 s. 68

“Söz incisini gönül hazinesinden çıkarsam benim için gam değil; çünkü maden ocağı sayılır, ne kadar harcasam eksilmez.”

“İstedükce tâze tâze bana gevherler virür

Eylemesün kimdür gelüp gönlüm gibi kân ile bahs” *Muhibbî, G. 267/4 s. 116*

“Gönlüm gibi maden ocağıyla kim bahse girebilir? İstedikçe bana taze taze inciler verir.”

“Her gazel kim söylese itmen Muhibbî'den ‘aceb

Cevheriyem cevheri ‘arz eylemek şânımdadır” *Muhibbî, G. 545/5 s. 194*

“Muhibbî, gazellerini söyledikçe, ona şaşırmanın. Cevher sahibiyim, cevheri sunmak benim şanımdandır.”

“Eksilir sanma Muhibbî harc kıl söz gevheri

Şa'irün gönli için dirler ki cevher kânidur” *Muhibbî, G. 644/7 s. 221*

“Muhibbî, vergini verince, söz cevheri eksilir sanma. Zira şairin gönü için cevher ocağıdır derler.”

“Ey Muhibbî kân-ı dilden sözlerün gevherlerin

Saklama cömerdlik it çünkim anı yârân umar” *Muhibbî, G. 668/5 s. 228*

“Ey Muhibbî, söz incilerini gönül madeninden saklama, cömertlik et, çünkü onu dostlar umar, bekler.”

“Muhibbî harc kıl söz gevherini

Dükenmez çünki bu dil kâne benzer” *Muhibbî, G. 684/7 s. 233*

“Muhibbî, söz cevherini harca sen de tükenmez. Çünkü bu gönül, maden ocağına benzer.”

“Ey Muhibbî zâhir eyle gel bugün söz gevherin

Ola kim anı tereddütsüz ala dil-hâhlar” *Muhibbî, G. 703/5 s. 238*

“Ey Muhibbî, gel, bugün söz cevherini ortaya koy. Ola ki gönül isteyenler düşünmeden, hemen alsınlar.”

“Ma'den-i dilden Muhibbî çıkarur gevherler

Bunca gevher hâsıl eyler lik baksan kanı bir” *Muhibbî, G. 987/5 s. 320*

“Muhibbî, gönül madeninden cevherler çıkarır. Bunca cevher meydana getirir, ancak baksan ocağı birdir.”

“Me’ânî kânına irdüm çıkardım nice güherler

Kimisin eyledüm mahzen kimin ‘ummâna tapşurdum” Muhibbî, G. 1798/5 s. 537

“Manaların maden ocağına girdim, nice mücevherler çıkardım. Kimisini sakladım, kimini okyanusa bıraktım.”

“Eksük etme bahr-ı dilden dâyimâ söz gevherin

İstedükçe ey Muhibbî bulunur ol kân benim” Muhibbî, G. 1933/5 s. 575

“Ey Muhibbî, gönül denizinden söz incisini her an eksik etme. İstedikçe bulunur, o maden ocağı benimdir.”

“Sözün gevherlerini kân-ı dilden

Muhibbî çıkarup yârâne saldun” Muhibbî, G. 1524/5 s. 465

“Ey Muhibbî, gönlünün maden ocağından söz cevherlerini çıkararak dostlara sundun.”

Muhibbî, sözlerinin kıymetiyle övündüğü aşağıdaki beyitte, şiirinin paha biçilemez olduğunu vurgulamıştır. Şair, bu ifadesiyle diğer şairleri de geride bıraktığını ve şiirinin bir eşinin olmadığını da düşündürmüştür. Sözün kıymetini Muhibbî bilir, inci gibi sözlerinin dünyaca mala bedel olacağını söylemiştir.

“Sor kıymetini söz güherinün Muhibbî’ye

Yokdur bahâsı var ise dünyaca mâledür” Muhibbî, G. 546/5 s. 194

“Söz incisinin değerini Muhibbî’ye sor. Onun pahası yoktur, varsa da dünyaca mala bedeldir.”

“Ey Muhibbî bi-bahâdur yok alur söz gevherin

Râygân harc eyleme yegdür ki hâmûşundadır” Muhibbî, G. 778/5 s. 259

“Ey Muhibbî, söz incilerine paha biçilmez. Sen onları kolayca harcama, susman daha iyidir.”

Muhibbî aşağıdaki gazellerinde, şiirini inciyle kıyaslarken sözlerinin inciden ve cevherden daha üstün olduğuna vurgu yapmıştır. Şairin inci gibi nazmı, paha biçilemez bir değerdedir. Bu sebeple gerçekten şiirden anlayanlar, Muhibbî'nin şiirini gördükten sonra inciden de cevherden de vazgeçer. Muhibbî, anlamın inciden daha değerli olduğuna dikkat çekmiştir.

“Gevher-i nazmın Muhibbî'nün bugün gûş eyleyen

Fi'l-hakika ehl ise ol lâ'l ü cevherden giçer”

Muhibbî, G. 576/5 s. 202

“Bugün, Muhibbî'nin nazım cevherini dinleyen, gerçekten de anlıyorsa inciden de cevherden de vazgeçer.”

“Mahzen-i dilden çıkardun yine söz gevherlerin

Oldı söz ehli yanında ma'ni gevherlerden leziz”

Muhibbî, G. 363/5 s. 143

“Gönül mahzeninden yine söz cevherlerini çıkardın. Söz ustalarının yanında anlam, inciden daha değerli oldu.”

“Dürr ü gevherden daha yegdür Muhibbî sözleri

Vireyüm gûş eylesün ol lâ'l-i kânından haber”

Muhibbî, G. 1043/5 s. 335

“Muhibbî, sözlerin inci ve cevherden bile üstündür. Yakut madeninin ocağından haber vereyim kulak verip dinleyin.”

“Muhibbî 'arz kılsa sözlerini

Gören fi'l-cümle ider cevheridür”

Muhibbî, G. 604/5 s. 211

“Muhibbî, sözlerini sunsa, gören hepsinin cevher olduğunu kabul eder.”

“Bu Muhibbî sözlerini cân ile dak gûşuna

Her dem ağzından anun çün lü'lü-i meknûn tamar”

Muhibbî, G. 622/5 s. 216

“Bu Muhibbî'nin sözlerini can kulağıyla dinle. Çünkü onun ağzından her an dizi dizi inci damlar.”

Muhibbî, aşağıdaki gazellerinde şiirinin kıymetini, sevgilinin dişlerini methetmeye borçlu olduğunu söylemiştir. Sevgilinin dişleri inci gibidir. Şair, sevgiliyi övdüğü için şiirinin de tıpkı sevgilinin dişleri gibi inciye benzediğine vurgu yapmıştır. Muhibbî, bu ifadeyle hem sevgiliyi övmüştür hem de kendi şiirinin kıymetiyle övünmüştür.

“Bu Muhibbî dişleri vasfın kaçan nazm eylese

İşiden can riştesi üzre sanur dürler dizer”

Muhibbî, G. 651/5 s. 223

“Bu Muhibbî, dişlerinin özelliğini yazdığı zaman, o şiirleri işiten, can ipliğine inciler dizer sanır.”

“Ey Muhibbî dişleriyle leblerin zikr eyledün

İşiden didi kelâmun dürr ü gevherden lezîz”

Muhibbî, G. 362/7 s. 143

“Ey Muhibbî, dişleriyle dudaklarını anlattın. Seni duyan sözlerinin inci ve mücevherlerden daha hoş olduğunu söyledi.”

Muhibbî, aşağıdaki gazellerinde şiir ile inci arasında incinin renginin parlaklığı, cevherin çıkarılışı ve incinin kıymeti bakımından ilgiler kurmuştur. Söz incilerini, inci gibi parlak dizerek dostlara bir hüner sergilediğini söyleyen şair, her sözünün eşsiz bir inci olduğuna vurgu yapmıştır. Şiir ehli olanlar, gerçek şiirden anlar ve ona hak ettiği değeri verir. Muhibbî, de şiirden anlayanlara seslenerek kendi şiirinin kıymetini ehli olanların anlayacağını söylemiştir. Değerini bilmeyene verilirse şiir, boşa harcanmış olacaktır. Muhibbî'nin gönül madeninden çıkardığı sözleri, anlamlarla yüklü ve inci gibi kıymetli olduğu için; şairin şiiri, aşkların dilinden düşmemiştir.

“Dahi rengin dizeyim söz dürlerin

Şi'rüme yârân eger dirse hüner”

Muhibbî, G. 705/4 s. 238

“Dostlar, eğer şiirime bir hüner derlerse, söz incilerini daha parlak dizeyim.”

“Dahi rengîn dizelüm söz dürlerin

Şi'rüme yârân eger dirse hüner”

Muhibbî, G. 831/6 s. 274

“Dostlar, eğer şiirime bir hüner eseri derlerse, söz incilerini daha parlak dizelim.”

“Mahabbet bahrine taldum sözüm dürr-i me'ânîdür

Anunçün ehl-i 'ışkun dâyimâ vird-i zebânıdur”

Muhibbî, G. 814/1 s. 269

“Aşk denizine daldım, sözüm anlam incisidir. Onun için hiçbir zaman âşıklarının dilinden düşmemektedir.”

“Ko daksun rişte-i câna Muhibbî ehl-i nazm olan

Me'âni bahrine talup çıkardun dürr gibi sözler” Muhibbî, G. 901/5 s. 294

“Ey Muhibbî! Bırak da şiir ehli olan, manalar denizine dalıp çıkardığın inci gibi sözleri can ipliğine taksın.”

“Ey Muhibbî rişte-i can üzre dizdür nazmunu

Kıymetin ancak bu dürlere ancak nizamiler bilür” Muhibbî, G. 939/5 s. 306

“Ey Muhibbî can ipliğinin üzerine şiirini diz. Bu incilerin değerini ancak dizmesini bilenler bilirler.”

“Gevher-i nazmun Muhibbî ehl-i nazm olan bilür

Kıymetini cevherün bilmez meğer cevher-şinâs” Muhibbî, G. 1216/5 s. 383

“Ey Muhibbî, şiirinin cevherini şiir ehli olan bilir. İncinin kıymetini inciye tanıyan bilmez.”

“Ey Muhibbî her sözün bir gevher-i yek-dânedür

Kıymetin bilmez eline virme eylersin telef” Muhibbî, G. 1364/5 s. 423

“Ey Muhibbî, her sözün bir eşsiz inci tanesidir. Değerini bilmezlerin eline verme, boşa harcarsın.”

“Kan-ı dilden yine dürlere eyledi izhâr şi'r

Kıldı meh-rûlar ayağına anı îsâr şi'r” Muhibbî, G. 965/1 s. 313

“Şiir, gönlün madeninden yine inciler ortaya çıkardı. Şiir, onu ay yüzlüler ayağına saçtı.”

Muhibbî, “*bikr-i fikr*” ifadesiyle daha önce söylenmemiş yeni bir gazel yazdığına vurgu yapmıştır. Bu şekilde yazılmış gazel âdeti bir cevher gibi kıymetlidir. Şair de tıpkı bir inci gibi kıymetli ve yeni bir gazel yazmakla övünmüştür. Şair, gazel tarzında güçlü ve usta bir şair olduğunu vurgulamıştır.

“Bikr-i fikründen Muhibbî ihtirâ' itse gazel

Kapuşurlar sanasın kim gevher ağzından düşer” Muhibbî, G. 1076(a)/5 s. 344

“Muhibbî, dokunulmamış, bilinmeyen düşüncemden gazel icat etse ağızdan dökülen inciler sanırsın herkes onu kapışır.”

“Fikr-i bkrinden Muhibbî harc ider söz gevherin

Zîra kâdirdür gazel tarzında ol mâhir giçer” *Muhibbî, G. 769/5 s. 256*

“Muhibbî, dokunulmamış fikirlerinden söz incilerini harcar. Zira gazel tarzında o güçlüdür, usta geçer.”

Bâkî, Fuzûlî ve Muhibbî'nin aşağıdaki beyitlerine bakıldığında şairlerin, şiir sanatındaki başarılarını ifade ederlerken inci, hazine ve mahzen kavramlarından yararlandıkları görülmüştür. Gönül bir hazinenin mahzeni gibi düşünülmüş ve sözler de o mahzende bulunan içerisi inci cevherlerle dolu bir hazine gibi tasavvur edilmiştir. Hazineseler, viraneler ile harap olmuş yerlerde olur ve etrafında ejderhalar yılanlar bulunur. Dolayısıyla hazineye öyle herkes ulaşamaz. Şairin sözleri de değeri bakımından düşünüldüğünde hazinelere benzer. Aşığın gönlü, sevgilinin aşkından ve melamet halinde olmaktan harap olmuş bir viranedir. Şairin gönlü de yetkin ve kıymetli şiirlerin saklandığı mahzen yerleridir. Anlam incileri bu gizli hazinelere aittir. Şair, gönlünden anlamlarla dolu inci gibi güzel sözleri çıkarır ve şiirler yazar. Şairler, bu şekilde yazılmış şiirlerin sahibi olmakla ve manalar cevherinin kendi gönüllerinde olmasıyla övündüklerini vurgulamışlardır.

“Zâhirâ gerçi gedâ-sûretem ammâ Bâkî

Mahzen-i genc-i ma'ânî dil-i vîrânundur” *Bâkî, G. 118/5 s. 174*

“Ey Bâkî, görünüşte fakir bir dilenci gibiyim ama harap olmuş gönlüm manalar hazinesinin mahzeni, yeridir.”

“Tab'un ki genc-i gevher-i nazm oldu Bâkiyâ

İrmez senün hayâlüne bir iki bengiler” *Bâkî, Kt. 7/1 s. 443*

“Yaradılışın Bâkî'ye şiir cevherinin hazinesi oldu. Senin hayâlüne öyle bir iki esrarkeşler ulaşamaz.”

“Ey Fuzûlî ben melâmet gevherinin genciyim

Ejdehâdır kim yatar çevremde zencîr-i cünun” *Fuzûlî, G. 213/7*

“Ey Fuzûlî, kınanma, dışlanma cevherinin hazinesi benim. Delilik zincirini bağlayan benim yakınımdayan ejderhalardır.”

“Gerçi ma'ânî gevheri bir gizlü genc olur

Likin Muhibbî ehline ol âşıkâredür”

Muhibbî, G. 646/5 s. 222

“Gerçi, anlam incisi gizli bir hazinedir, ancak Muhibbî, ustasına açıkça görünür.”

“Çıkar dürler me’ânî mahzeninden

Getür tahrîre disünler eli var”

Muhibbî, G. 752/6 s. 251

“Anlam mahzeninden inciler çıkar, yazmaya başla da eli var desinler.”

“Eksük olmaz mahzen-i dilden me’ânî gevheri

Anun için kim Muhibbî genc der-virânedür”

Muhibbî, G. 771/5 s. 257

“Gönül cevherinden mana incisi eksik olmaz. Muhibbî, onun içindeki hazine, viranededir.”

Muhibbî, aşağıdaki gazelinde şiirinin herkes tarafından takdir gördüğüne vurgu yapmıştır. Şair, sözlerinin inciden daha üstün olduğunu söylerken nazımın ne derece kıymetli olduğunu ifade etmiştir. İncinin en kıymetli olanlarından biri de “dürr-i Âden” dir. Aden incisi diye de bilinen inci, çıkarıldığı denizin adıyla anılmaktadır. Şair de şiirinin kıymetiyle övünürken nazmına Aden incisi benzetmesini yapmıştır.

“Kim görse bu elfâz ile nazmunı Muhibbî

Tahsinler ide diye ki yeg dürr-i Âdenden”

Muhibbî, G. 2099/5 s. 621

“Muhibbî, bu sözlerle nazmını kim görse beğenip, Aden incisinden iyi der.”

Muhibbî, aşağıdaki gazellerinde sözlerinin kıymeti bakımından inci veya değerli bir para arasında kıyaslama yaparak şiir ile bu madenler arasında bir bağ kurmuştur. Şair, kurmuş olduğu bu ilgiyi şiirinin ne derece değerli olduğunu göstermek için yapmıştır. Muhibbî, hem inciyi övmüş hem de kendi şairliği ile söz sözlerinin değeriyle övünmüştür. İncinin denizden çıkarılması ve zor şartlar altında elde edilmesi ile şiirin herkese kolayca sunulmaması aralarında benzerlik vardır. Muhibbî, bu sebeple cevher gibi olan sözleri, kıymetini bilmeyenlere ve şiirden anlamayan, cahillere verilmemesi gerektiği konusunda her defasında tembihlerde bulunmuştur.

“Bu Muhibbî sözleri gevher mi veyahut pîlor

Okuyup tahsîn ana biri birinden fark ide”

Muhibbî, G.2350/5 s. 688

“Bu Muhibbî’nin sözleri inci ya da değerli para mıdır? Okuyup ona aferin diye, biri birinden ayıra.”

“Muhibbî râygân söz gevherini

Sakın virme bilen alur bahâye”

Muhibbî, G. 2359/5 s. 690

“Muhibbî, söz incisini kolayca verme. Bilen onu pahalı, zor eline geçirir.”

“Cânâ Muhibbî sözlerini dak kulağına

Nâdân eline düşmeye ol gevheri yetiş”

Muhibbî, G. 1257/5 s. 394

“Ey sevgili, Muhibbî’nin sözlerini kulağına tak, yetiş de o mücevher cahillerin eline düşmesin.”

“Ey Muhibbî râygân harç eyleme söz gevherin

Çünkü elfâzûn görenler dir güherden kem degül” *Muhibbî, G. 1686/5 s. 507*

“Ey Muhibbî, söz incisini kolayca harcama. Çünkü sözlerini görenler inciden değersiz değil derler.”

“Oldı Muhibbî her sözi çün dürr-i şehvâr

Assun zamâne gûşına bu nazm-ı dil-keşüm”

Muhibbî, G. 1796/5 s. 536

“Muhibbî’nin her sözü çok değerli inci olduğu için, zamanın insanları bu gönül çeken şiirimi kulağına assın.”

“Muhibbî her sözüm gevher kılup yârâna ‘arz idüp

Gelün bir birine kıymet konuz diyü su’âl itdüm”

Muhibbî, G. 1833/5 s. 547

“Muhibbî, her sözümü inci yapıp, dostlara sunarak gelin birbirine değer koyunuz diye su’al ettim.”

“Söz gevheriyle eyle ticâret Muhibbî gel

Degme kişiye sanma ki böyle güher düşe”

Muhibbî, G. 2462/5 s. 718

“Muhibbî, gel söz incisiyle ticaret yap; herkese böyle inci düşeceğini sanma.”

Muhibbî, aşağıdaki gazellerinde şiir ile inci arasında ilgi kurmuştur. Cevherin denizden çıkarılmasıyla sözlerin gönülden gelmesi arasında benzerlik vardır. Şairin denizi gönlüdür. Orada ince hayaller ve anlamlarla dolu sözler vardır. Şair, anlam denizine dalarak

tıpkı bir dalgıcın denize dalıp cevheri çıkarması gibi şairde gönlünden manalarla yüklü sözler çıkarır ve bu sözlerle şiir yazar. Bu sebeptendir ki Muhibbî'nin her söylediği söz, bir inci tanesi gibi kıymetli ve seçilmiştir.

“Me’âni bahrine taldı Muhibbî buldı gevherler

Begendi intihâb itdükte bu nazm-ı güher-pâşı” Muhibbî, G. 2750/5 s. 796

“Muhibbî, anlam denizine daldı inciler buldu. Bu inci saçan şiiri seçtikçe beğendi.”

“Tal me’ânî bahrineyarana gönder cevheri

Diyeler nazm ehli hakka böyle kemter görmedük” Muhibbî, G. 1563/7 s. 475

“Anlamlar denizine dalıp cevherini dostlara gönder. Şiirden anlayanlar, (doğrusu böyle az bulunur olanını görmedik) diyeler.”

“Her ne söz kim söyledün bir gevher-i yek-dânedür

Ey Muhibbî yohsa bu gönlün senün deryâ mı ki” Muhibbî, G. 2764/5 s. 800

“Ey Muhibbî, her söylediğin söz, bir inci tanesidir. Yoksa senin bu gönlün (inciler barındıran) deniz mi?”

“Muhibbî mahzen-i dilden çıkardı nice cevherler

Anun nâdânun irmesün diyü yârâna tapşurdum” Muhibbî, G. 1823/5 s. 544

“Muhibbî, gönül hazinesinden nice cevherler çıkardım. Onun bilgisizlerin eline geçmemesi için dostlara ulaştırdım.”

“Ey Muhibbî bahr-ı dilde bulmağa söz gevherin

Tâlib-i dürdâne sensin tâlib-i dürdâne sen” Muhibbî, G. 2011/6 s. 596

“Ey Muhibbî, gönül denzinde söz incilerini bilmek için inci tanesini isteyen sensin.”

“Gûş-ı dehri gevher-i nazm ile memlû eyledi

Dürr ü cevherle tolu bahr-i me’ânîdür gönül” Muhibbî, G. 1684/3 s. 506

“Dünyanın kulağını şiir incisiyle doldurdu. Gönül inci mücevherle dolu manalar denizidir.”

Muhibbî, şiirini inciye benzeterek “güher” ifadesiyle sözlerinin yücelik ve kıymetli olması bakımından üstün olduğunu vurgulamıştır.

“Ey Muhibbî söz güherdür ol dahi a'lâ gerek

Bilmeyenler tâ bileler bunun ile şânunu”

Muhibbî, G. 2781/5 s. 804

“Ey Muhibbî, söz incidir, o da yücelik ister. Bilmeyenler de bunun ile şânını bilsinler.”

“Bu Muhibbî sözü güherden daha yeg

Olsa tan mı çün oldı tâb’-ı Selim”

Muhibbî, G. 1969/5 s. 584

“Bu Muhibbî’nin sözü inciden daha iyidir. Buna şaşılmaz, çünkü Selim’in sanatı gibi oldu.”

“Ey Muhibbî şî’r-arâ her kim göre elfâzunu

Rişte-i cân üzre dizmiş dürr gibi sözlerin”

Muhibbî, G. 2088/5 s. 618

“Ey Muhibbî, şiir içinde sözlerini her kim görse; sözlerin can ipliğine dizilmiş inci gibidir, der.”

Sonuç olarak denilebilir ki divanlarda şairlerin sanatlarını överlerken en sık başvurdukları övünme unsuru inci olmuştur. Divanlarda şairler, şiirin değerini, ifade ederlerken incinin rengi, parlaklığı, oluşumu, incinin denizden çıkarılma aşaması, zor ve nadir bulunması vb. gibi sebeplerle şiir ile inci arasında ilgiler kurmuşlardır. İncelediğimiz beyitlerde şairlerin, inci ile ilgili çeşitli benzetmelerle oluşturdukları tamlamalar şu şekildedir: “*dürr-i girân-mâye, gevher-i kân, güher-çîn, genc-i gevher, ‘ikd-ı gevher, kân-ı imkân, dür ü gevher, Güher, lü’lû-yı lâlâ, dürrler, Bahr-ı nazm, dürr-i yetim, Dürr-i nazm, gevher-pâş, gevher-i deryâ-yı râz, cevâhir, dürr ü meknûn, gevher-i nâ-yâb, gevher-i yek-dâne, Gevher-i nazm, Dürdâne, dürr-i şehvâr, dürr-i şâhvâr, lü’lû-yı nazm, kilik-i güher-bâr, silk-i cevâhir, lüle, lafz-ı dürrer-bâr, lü’lû-yı ter, tab’-ı dürr-efşân, re’îs-i bahr-ı nazm, dürr-i semînün, Dürr-i yek-tâ-yı, lü’lû-yı mensûr-ı nazm, güher-i pâk, Ser-nigûn, gavvas-vâr , Cevâhir-i suhan, tab’-ı güher-bâr, ma’ni gevherler, dürr-i me’ânî, cevher-şinâs, dürr-i Âden, nazm-ı güher-pâş”*

1.7.2. Şiir ile Lâ’l Arasında Kurulan İlgî

Lâ’l, kırmızı rengiyle ve yakutla benzer özellikte olmasıyla bilinen değerli bir taştır. Lâ’l taşının oluşumuna baktığımızda birtakım rivayetler karşımıza çıkar. Lâ’l hakkında birtakım inanışlar vardır: Özünde beyaz bir taş olduğu söylenir. Ancak ciğer kanıyla boyanıp

güneşe bırakılan lâ'l daha sonra güneşin yakması neticesiyle rengini değiştirir ve kırmızıya boyanır.⁵⁹

Bedahşan'da çıkarılan lâ'l taşı, divanlarda çeşitli benzetme unsurlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Genellikle sevgilinin dudaklarıyla özdeşleşen lâ'l taşı, değeri bakımından düşünüldüğünde şairler tarafından şiir ile lâ'l arasında bağ kurulmuştur.

Bâkî, aşağıdaki beyitlerinde şiir ile lâ'l arasındaki benzerliği sevgilinin dudaklarını dikkate alarak kurmuştur. Lâ'l rengi itibariyle sevgilinin dudaklarına teşbih edilir. Bâkî de şiirinin değerini sevgilinin dudakları gibi parlak ve güzel olmasına borçludur.

“Lâ'l-i dildâr gibi ola mı handân yâkût

Dehen-i yâr gibi kanı suhanver hâtem” *Bâkî, K. 19/49 s. 48*

“Sevgilinin lâ'l'e benzeyen kırmızı dudağı gibi gülen yakut taşı mıdır sevgilinin ağzı gibi hani güzel söz söyleyen mühür.”

“Dimez ol husrev-i hûbân-ı cihân ey Bâkî

Lâ'l-i şîrînüme Ferhâd-ı zamânum özenür” *Bâkî, G. 75/7 s. 147*

“Ey Bâkî, o cihan güzelleri padişahı demez tatlı ve lâ'l gibi olan dudağıma (sevgilinin dudağı gibi parlak ve hoş olan şiirime) zamanın Ferhat'ı özenir.”

“Hem-vâre pây-i taht-ı şehenşâha Bâkîyâ

Rengîn sözünden eyle firâvân nisâr lâ'l” *Bâkî, G. 311/10 s. 293*

“Ey Bâkî, şahlar şahının tahtının ayağına, daima parlak sözünden lâ'l gibi olan sözünden bolca saç.”

“Seng-i dilimi lâ'l edeli kân-ı Medine

Nazmım dür-i şehvârını bahr-i Necef eyler” *Hayâlî, G. 177/5 s. 150*

“Gönül taşıma, Medine'nin maden ocağına lâ'l taşı ettiğimden beri şiirim, padişaha layık olan iri inciye Necef denizi yapar.”

Fuzûlî, aşağıdaki gazelinde şiir ile lâ'l arasında, lâ'l'in oluşumu ve kıymeti bakımından bir benzerlik kurmuştur. Özünde beyaz olan lâ'l taşı, zamanla ciğer kanına

⁵⁹ Mehmet Kırbıyık, “Bazı XVI. Yüzyıl Divanlarında Kıymetli Taşlar”, Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi, Journal of Social Sciences, Sayı/Number: 18, Konya 2007, s. 68.

boyanıp güneşe bırakılarak kırmızı rengini alır. Böylece taşın makbul olan rengine ulaşılır ve değeri artar. Fuzûlî de tıpkı bu olaya göndermede bulunarak şairliğinin kıymetinin zamanla anlaşılıp aratacağına vurgu yapmıştır. Şair, kendisinin lâ'l taşından aşağı olmadığını ve bu taşa denk bir kıymette olduğunu söylemiştir.

“Demen eksük meni tedric ile yakut olan daşdan

Boyandukca ciger kaniyle kadr ü kıymetüm artar” Fuzûlî, G. 100/2

“Ciğer kanına boyanınca benim de itibarım ve değerim artar. Bu yüzden beni o yakut taşından eksik tutmayın.”

Muhibbî, şiirinin kıymetini lâ'l gibi olan cevhere borçlu olduğunu söylemiştir. Bu kıymetli taşın çıkarıldığı maden ocakları vardır. Şair de kendi gönlünü bir maden ocağı gibi tasavvur etmiştir. Gönül bir maden ocağı olunca gönülden gelen sözler de değerli birer cevher niteliğindedir.

“Lâ'le benzetmeğe bu söz gevherün

Hâsılı dil gibi ana kân gerek” Muhibbî, G. 1628/6 s. 492

“Bu söz incisini yakuta benzetmek için ona gönül gibi bir maden ocağı gerekir.”

Sonuç olarak bakıldığında lâ'l taşı, divanlarda sevgilinin dudaklarını anlatmak için ve şairin sanatını, şiir söyleme yeteneğini övmek için kullanıldığı görülmüştür. Şairler, söz ve şiirlerinin ne derece yetkin ve kıymetli olduğunu göstermek için şiir ile lâ'l arasında benzer ilgiler kurmuşlardır.

1.7.3. Şiir ile Altın Arasında Kurulan İlgî

Altın, hem para olarak hem de mücevher olarak kullanılan kıymetli bir madendir.

Aşağıda Bâkî, Hayâlî ve Muhibbî'den aldığımız örneklerde şairler, şiirin kıymeti bakımından şiir ile altın arasında bir bağ kurmuşlardır. Altın sarı renkli ve değerli bir madendir. Bir mücevherin gerçek değerini en doğru biçimde belirlemek, kuyumcuların maharetidir. Sanatçının gerçek değerini de şiirden, iyi sözden ve hünerden anlayan, yetenekli şairlerin kıymetini bilen ehli kişiler anlayabilecektir.⁶⁰

“Zer-i hâlis gibi rengîn olup gitmekde eş'ârun

⁶⁰ Esra Uslu, *agt*, s. 405.

Elünde hâme ey Bâkî meger kibrît-i ahmerdür” Bâkî, G. 50/5 s. 131

“Ey Bâkî, şiiirlerin saf altın gibi parlaktır. Meğer kalemin, elinde altın yapan bir iksirdir.”

“Bâkiyâ ser-levha-i eş'ârı tezhîb eyle kim

Müşkilün lutf-ı şehensâh itdi altun gibi hal” Bâkî, G. 310/7 s. 291

“Ey Bâkî, şiiirinin başlığını altınla süsle ki şahlar şahının lütfu anlaşılması zor şiiirin için altın gibi şiiir desin.”

Şair aşağıdaki beyitle karşısında bulunan kişinin benek benek altın basmalı yücelik elbisesi ile kendi vücudundaki her bir yara arasında bir ilişki kurmuştur. Zira karşısındaki kişi o altın basmalı elbiseyi giymiştir ancak şairin de sürekli niyaz halinde olan dağı vardır. Yani buradaki dağ kelimesini şair iki anlamla da kullanarak vermek istemiştir. Şair hem yara olan dağ hem de yücelik anlamına gelecek şekilde iham sanatı yapmıştır. Hayali karşısındaki kişiye seslenerek sen eğer benim altın benekli elbisem var der isen ve bununla övünürsen boşuna benimle kendini kıyaslama çünkü benim de o altın basmadan daha kıymetli daha yüce bir yaram var. Şair burada kendisini diğer şairlerden üstün tutmuş ve şairlikteki yüceliği ile övünmüştür.

“Disen altın benekli câmelerle izz-i nâzım var

Benim hem kanlı kanlı dağlarda yüz niyâzım var” Hayâlî, G. 114/1 s. 128

“Altın benekli disen elbiselerde kıymetli şiiirim var. Hem benim kanlı kanlı dağlarda yüz yalvarışım var.”

“Levh-i zer endûd ile yahud Hayâlî şirini

Talib olmuş yazmağa bir server-i hûbân mıdır” Hayâlî, G. 122/6 s. 131

“Hayâlî şiiirini, yıldızlı altın lehva ile yazmaya talip olmuş yoksa güzellerin başı mıdır?”

“Altun su ile şî'r-i Muhibbî-yi yazalar

Zerdûz-vâr san'at-ı nazm içre zer-keşem” Muhibbî, G. 1785/7 s. 533

“Muhibbî'nin şiiirini altın su ile yazsınlar; şiiir sanatında sırma dikici gibi altın işleyen biriyim.”

“Her beyti Muhibbî'nün ider bir kızıl altun

Ancak ben anun mislini dürdâne buldum”

Muhibbî, G. 1822/5 s. 544

“Muhibbî'nin her beyti bir kızıl altın eder. Ben onun benzerini ancak bir inci tanesinde buldum.”

Bâkî, aşağıdaki örneklerde kendisini bir kuyumcuya benzeterek şairliğinin ne derece üstün olduğuna vurgu yapmak istemiştir. Şiir sanatında eşsiz ve tek olmakla övünen şair, şiir ve söz söyleme bakımından diğer şairleri geride bırakmıştır. Madenler arasında en kıymetlilerinden birisi de altındır. Bâkî ilminde bir kuyumcu gibi sözlerini özenle seçerek nakış nakış işlemiştir. Tıpkı bir kuyumcunun altına şekil verip onu işlemesi gibi Bâkî de sözlere farklı ve hayallerle dolu manalar yükleyerek zamanın şiir ustası olmuştur.

“İşün altun ider kâr-ı mahabbet rûy-ı zerd ile

Hezâr ahsent ey Bâkî bu gün fennünde zer-gersin”

Bâkî, G. 347/7 s. 315

“Sevmek eylemi sararmış yüz ile işini altın yapar. Ey Bâkî, bugün sen ilminde (şiir sanatında) kuyumcusun.”

“Zer-ger-i kâmilidür san'at-ı şi'rün Bâkî

Nic'olur gel berü seyr eyle kalem-kârlığı”

Bâkî, G. 495/7 s. 408

“Bâkî, şiir sanatın kusursuz bir kuyumcudur. Ne olur beriye gel ince nakkaş işleyeni seyret.”

“Bulmaz dâ'iresin bu güher-i nâ-yâbun

İtmesün bir dahı bu devrde zerger hâtem”

Bâkî, K. 19/52 s. 48

“Bu cahilin incisi dairesini bulamaz. Bir daha bu zamanda kuyumcu mühür yapmasın.”

Muhibbî, aşağıdaki beyitlerde şair-kuyumcu, şiir-altın ilişkisini kurarak şairlik kabiliyeti ve şiirlerinin güzelliği bakımından bir ilgi kurmuştur. Şiirden anlayan gerçek şair, tıpkı bir kuyumcu gibidir cevherin değerini bilir altın ile altın olmayanı ayırt eder. Bu yüzden Muhibbî, diğer şairlere seslenerek onların şiirine kendi nazımının benzememesini dert etmemiştir.

“Benzemese şi'rüme şi'ri nola şâ'irlerün

Kim ki sarrâf ola dir kim degül altun gümüş” Muhibbî, G. 1253/2 s. 393

“Şairlerin şiirleri, şiirine benzemezse ne olur? Kuyumcu olan kimse, altın ile gümüşe bir değildir der.”

“Kâsid olmasun Muhibbî nazmina eyle nazar

Sözlerin sarrâfısın ey huredânum gitme gel” Muhibbî, G. 1702/5 s. 511

“Ey Muhibbî, şiirine dikkat et, zarar veren olmasın. Ey akıllım sözlerin sarrafısın, gitme gel.”

“Söz güherdür değme kimse bilmez anun kadrini

Kıymetin bilen olur göster hemân sarrâfa gel” Muhibbî, G. 1758/3 s. 526

“Söz cevherdir, herkes onun değerini bilmez. Kıymetini bilen olur, hemen gösterip sarrafa gel.”

“Cevher-i vashî metâ’in sorma her nâ-ehle kim

Cevheriyem sor bana kim olmuşam sarraf ana” Muhibbî, G. 21/5 s. 47

“Her ehil olmayana kavuşma mücevherinin malını sorma; ben onun cevheriyim, sarrafıyım bana sor.”

Muhibbî, şiiri ile altın ve inci gibi cevherler arasında ilgi kurarak, kendi şiirini övmüştür. Zamanın kuyumcusu, Muhibbî'nin şiirini gördükten sonra altının değerinin düştüğünü söylemiştir. Şair, bu ifadeyle şiirini, en kıymetli madenlerden olan altından dahi üstün tuttuğunu vurgulamıştır.

“Gördi sarrâf-ı cihân şi'r-i Muhibbî'yi didi

Kıymet-i cevheri bu nazm-ı güher-bâr sıdı” Muhibbî, G. 2686/5 s. 779

“Cihanın kuyumcusu Muhibbî'nin şiirini görüp, bu inci dolu şiir, cevherin değerini düşürdü dedi.”

“Şi'r-i pür-sûzum Muhibbî olalı zâhir benim

Şimdiki şâ'irlere tan mı didürsem zer-bi-bes” Muhibbî, G. 1226/7 s. 386

“Ey Muhibbî, ateş dolu şiirin meydana geleli yeni şairlere yanında altın yetersiz dedirsem şaşılır mı?”

Görüldüğü gibi divanlarda altın, kıymeti bakımından şairlerin şiirlerini överken başvurdukları bir cevher olmuştur. Altın ve altını işleyen kuyumcu ile şiir ve şair ilişkisi, sanatın değeri ve şairin üstünlüğü arasında benzerlik kurulmuştur. Beyitlerde karşımıza çıkan altın ile ilgili kurulan hayaller ve benzetmeler arasında şu ifadeler vardır: “*Zer, sarrâf, altın, zer-ger, kızıl altın, zer-keş, altın benekli câme, zer-i hâlis, kibrit-i ahmer*” tamlamalarını şairler sanatlarını överken kullanmışlardır.

1.8. ŞAIRİN ŞİİR SÖYLEMEDEKİ USTALIĞI ve ŞÖHRETİ İLE ÖVÜNMESİ

Şairler, şiirlerini söylerken çeşitli benzetme unsurlarıyla şairliklerini ve şiir sanatındaki ustalıklarını övmüşlerdir. Hayâlî, Fuzûlî, Muhibbî ve Bâkî divanlarına baktığımızda sanatçıların, şairlikteki şöhreti, ustalığı ve diğer şairlerden üstün olma gibi sebeplerle şiir sahasındaki üstünlükleri ile övündükleri görülmüştür.

Bâkî'nin aşağıdaki beyti sanatçının adının kalıcılığıyla, söz ve şiir söyleme ustalığıyla bu âlemde şöhret bulmakla nasıl övündüğünü özetler niteliktedir. Şair, sesini yeryüzüne tıpkı sesinin güzelliğiyle meşhur Hz. Davud gibi salması gerektiğini, çünkü gökyüzünde sonsuza kadar kalacak olanın hoş bir sestem ibaret olduğunu söyleyerek adını tarihe yazmakla övünmektedir.⁶¹ Ayrıca şair son mısradaki Bâkî kelimesinin sözlük anlamını da kastederek tevriyeli bir kullanım yapmıştır. Şair hem kendisini ima etmiş hem de şairlikteki ustalığının kalıcı olacağını vurgulamak istemiştir.

“Âvâzeyi bu âleme Dâvud gibi sal

Bâki kalan bu kubbede bir hoş sada imiş”

Bâkî, G. 218/3, s. 234

“Âvâzeyi Hz. Davud⁶² gibi salmalı bu dünyaya, zira bu kubbede ebedi olarak sadece hoş bir sada kalır.”

Bâkî, aşağıdaki beyitlerinde sanatını överken şiir söylemedeki ustalığını vurgulamıştır. Bâkî, şiir sahasında üsdat olduğunu ve şiirlerinin kusursuz güzellikte olduğunu söylemiştir. Güzelliğin resmini kimse Bâkî gibi tasvir edemez. Bâkî diğer

⁶¹ Mesut Gün, *Bâkî ve Nef'i Divanlarında Övgü*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana 2002, s. 70.

⁶² Hz. Davud gür sesiyle ünlüdür.

şairlerden üstün olduğunu, sanatında kusursuz olduğunu ve kimsenin şairin şiirine benzer şiir yazamayacağını ifade etmiştir. Şiirinin herkes tarafından takdir edilmesi, sanatçının kusursuz şairlik yeteneğiyle ilgilidir.

“Bâkıyâ fennünde tutmaz kimse noksânun senin

Hamdü li’llâh tab’ mevzûn ‘akl mîzânı dürüst” *Bâkî, G. 22/6 s. 115*

“Bâkî kimse senin sanatında eksikliğini gösteremez; Allah’a çok şükür ki sanat yeteneğin ölçülü ve akıl tartın doğru.”

“Şi’r-i Bâkîye nazîr olmaz hiç

Fenn-i ‘aşk içre olupdur üstâd” *Bâkî, G. 44/6 s. 127*

“Bâkî’nin şiirine benzer olmaz hiç. Aşk ilmi içinde üstat olmuştur.”

“Şi’r-i Bâkî müsellemler olsa n’ola

Vasf-ı pâkûn ider bu tab’-ı selîm” *Bâkî, G. 342/5 s. 312*

“Bâkî’nin şiiri herkes tarafından kabul edilse ne olur bu kusursuz yaratılış senin temiz vasfını eder.”

“Nakş-ı hüsnün kimse Bâkî gibi tasvîr itmeye

Safha-i eş’ârda anca kalemler âşına” *Bâkî, G. 421/7 s. 361*

“Sevgilinin güzelliğin Bâkî kadar hiç kimse ustaca anlatamaz. Şiir yazma sahasında buna nice kalemler aşınadır.”

Bâkî, Fuzûlî ve Muhibbî’nin aşağıdaki beyitlerinde şairler şiir söylemedeki ustalıklarını şiirlerinin insanların gönlünde yer etmesine ve etkileyici bir özelliğe sahip olmasına borçlu olduklarını ifade etmişlerdir. Bâkî, herkesin gönle asılan çekici şiirine hayran olduğunu ve şiirinin ince manalarla süslü olduğunu vurgulamıştır. Muhibbî de şairlikteki ustalığını, şiirlerinin herkes tarafından beğenilmesi ve gönüllerde yer etmesiyle ifade etmiştir.

“Bâkıyâ söyle biraz lebleri esrârından

Ehl-i dil nazm-ı dil-avîzüne hayrân olsun” *Bâkî, G. 354/5 s. 319*

“Bâkî’ye sevgilinin dudaklarının sırrından biraz bahset (ki) Gönül ehli, o gönle asılan çekici şiirine hayran olsun.”

“Nükte-i mihr ü mahabbetdür ser-â-ser Bâkıyâ

Bulmaya ‘aşk ehli bir eğlence eş’ârun gibi” Bâkî, G. 485/7 s. 401

“Ey Bâkî, şiirin baştanbaşa aşk ve ince manalarla doludur; aşk ehli senin şiirin gibi bir eğlence bulamaz.”

“Ey Muhibbî levh-i dilde nakş ide bî-ihityâr

Ehl-i diller meclisinde gûş iden eş’ârünü” Muhibbî, G. 2723/6 s. 789

“Ey Muhibbî, gönül sahiplerinin meclisinde şiirlerini dinleyenler, farkında olmadan gönül levhasına işlerler.”

“Bi-hamdi’llâh ki hâlâ dîde-i bed-hâha na’tinden

Fuzûlî nazımının her satırını bir cân-sitân hançer” Fuzûlî, K. 5/28 s. 56

“Çok şükür ki hala o kötü gözlünün övgüsünden, Fuzûlî’nin her satırı can çıkarıcı bir hançer gibidir.”

Fuzûlî, şiir söylemedeki ustalığını yetenekli bir şair olmasına ve bütün hünerlerde üstad olan gönlüne borçlu olduğunu söylemiştir. Fuzûlî, şairlikteki kabiliyeti ve gönlünün aşkla dolu olmasıyla övünmüştür. Izdırap şairi olan Fuzûlî, melamet ehli içinde herkes tarafından kınandığını söylerken bu durumun kendisi için bir beğeni olduğuna dikkat çekmiştir.

“Ey Fuzûlî muttasıl devran muhalifdür sana

Galiba erbab-ı isti’dadı devran istemez” Fuzûlî, G. 116/7

“Ey Fuzûlî, daima felek senin arzularına uygun devretmiyor. Galiba devran liyakatli, kabiliyetli insanları istemez.”

“Getirdi acz görüp aşk müşkül olduğunu

Kamu hünerlere üstâd gördüğün gönlüm” Fuzûlî, G. 199/5

“Her türlü beceri isteyen işlerde başarılı olan gönlüm aşka gelince ne denli zor olduğunu anladı ve burada zayıf kaldığını kabul etti.”

“Ey Fuzûlî her yeten ta'n eyler oldu hâlîme

Bu yeter ehl-i melâmet içre tahsînîm benim”

Fuzûlî, G. 203/7

“Ey Fuzûlî, herkesin beni gelip kınaması bana yeterlidir. Çünkü bu takdir benim için kâfidir.”

“Fuzûlî'nin tarîk-i nazma tab'ın müstakim etmiş

Hayâl-i kâmetin kim bir eliftir i'tidâl üzre”

Fuzûlî, G. 243/7

“İ'tidal halinde bir elif olan boy posunun Hayâlî, Fuzûlî'nin şairliğini nazım yolu üzerinde dosdoğru istikamette yürütmüş.”

Hayâlî, aşağıdaki beyitlerinde şiir söylemedeki ustalığını dile getirirken şairlikteki ustalığına ve şiirlerinin güzelliğine vurgu yapmıştır. Şair, kendisini “*suhan-perver*” ve “*nükte-dân*” olarak değerlendirmiştir. Şiirinin her manası ince anlamlarla doludur ve şiir meclislerinin neşe kaynağı olmuştur. Hayâlî, şiirinin insalara neşe vermesiyle ve şairlikteki ustalığıyla övünmüştür.

“Hayâlî bende-i dîrînedir lütfun diriğ etme

Anın gibi suhan-perver cihânın nükte-dânından”

Hayâlî, G. 420/5 s. 235

“Hayâlî, kadim bir köledir. Onun gibi söz yetiştiren yani söz söyleyen, dünyanın nükte bilen kişisinden lütfunu esirgeme.”

“Hayâlî nazmının her nüktesinden neş'e tahsil et

Hakikat camı içre bade-i bezm-i ezeldir bu”

Hayâlî, G. 460/5 s. 249

“Hayâlî, şiirinin her ince manasından neşe meydana getir. Bu, hakikat kadehi içindeki ezel meclisinin şarabıdır.”

Muhibbî, aşağıdaki beyitlerde şiir söylemedeki ustalığını şiirinin güzelliği ve özgün olması gibi ilgilerle kurmuştur. Herkes Muhibbî'nin şiirine kulak verip onu takdir eder. Çünkü şair, sözlerinin diğer şiirlerden farklı olduğunu ve herkesin şiirinden başka olduğunu vurgulamıştır.

“Kim ki nazm ister Muhibbî şi'rini gûş eylesün

Bulunur gerçi gazel amma bu eş'âr özgedür”

Muhibbî, G. 864/7 s.283

“Kim şiir isterse Muhibbî'nin şiirine kulak versin. Gerçi gazel bulunur ama bu şiir başkadır.”

“Ey Muhibbî işidelden ehl-i nazm eş'ârını

Âferin idüp bana tahsîni her-bâr itdiler” *Muhibbî, G. 589/5 s. 206*

“Ey Muhibbî, şiirden anlayanlar şiirlerini işittiğinden beri, bana aferin deyip, her zaman takdir ettiler.”

“Râm olup şi'rüme nazm ehli egeler nola baş

Tutmaga 'âlemi bu tîg-ı zebân bana yiter” *Muhibbî, G. 900/5 s. 293*

“Şiir ustaları şiirime tutulup baş eğseler şaşılmaz. Âlemi tutmak, esir etmek için bu dil kılıcı yeterlidir.”

“Şi'rüm Muhibbî irse kemâle 'aceb midür

İletdüm bu fenni ilerüye ben ayak ayak” *Muhibbî, G. 1417/7 s. 437*

“Muhibbî, şiirim olgunluğa erse şaşılır mı? Bu fenni ben ayak ayak ileriye ilettim.”

Bâkî, aşağıdaki beyitlerinde şairlikteki şöhretini şiir söylemedeki ustalığına borçlu olduğunu söylemiştir. Şair, mahlas yerine kendisine “*ahlasu'l-'ibâd*” denilmesini uygun görmüştür. Burada müştak kök yani “ahlas” ve “mahlas” aynı iki kökten türemiş kelimedir. Şair ahlas ifadesini mahlasla yani kendi adıyla ilişkilendirmiştir. Mahlasını saf, katıksız temiz anlamlarıyla ifade ederek şiir yazmadaki ayrıcalığını, şairlikteki şöhretini vurgulamıştır.

“Bâkî kifâyet eyler işâret efendüne

Mahlas yerine yazdurasın ahlasu'l-'ibâd” *Bâkî, G. 38/6 s. 124*

“Bâkî, işaret efendisine (şöyle söyler) gerekliyse eğer mahlas yerine (ahlasu'l-'ibâd) en halis kul olarak yazdırman yeterlidir.”

“Minnet Hudâya devlet-i dünyâ fenâ bulur

Bâkî kalur sahîfe-i 'âlemde adumuz” *Bâkî, G. 192/6 s. 218*

“Allah'a sonsuz minnet ve şükürler olsun ki, dünya saadeti son bulsa da bu dünya sayfasında adımız sonsuza kadar bâkî kalır.”

Bâkî, sevgilinin gönlüne girmeyi şiirine borçlu olduğunu söylemiştir. Şiirindeki ince manalarla şair, hem sevgilinin gönlüne girmiştir hem de şairlikteki ustalığıyla ve şöhretiyle övülmüştür.

“Sûret itdün şi’rünü girdün nigârün gönline

Bâkiyâ bu nakş ile sen nükte kazdun mermere” Bâkî, G. 481/5 s. 399

“Şiirini yol ettin sevgilinin gönlüne girdin. Ey Bâkî, bu resim ile sen mermere ince manalı sözler kazıdın.”

Bâkî, dünyayı yaşlı bir kadına benzeterек dünyayı aşağı görüyor. Bâkî, şairlikteki ustalığını şiir sahasının mertçe şairi olarak vurgulamıştır.

“Zebûn olmaz ‘acûz-ı dehre Bâkî

Bu meydâne begüm merdâne geldi” Bâkî, G. 498/5 s. 410

“Bâkî, yaşlı bir kadını andıran dünyaya yenilmez; o bu âleme mertçe geldi.”

Fuzûlî, aşağıdaki beyitinde şairlikteki ustalığını anlatırken, başkalarının gözünde değersiz olduğuna önem vermeyerek kendisini bilen gerçekte ne kadar değer verdiğine dikkat çekmiştir. Şairin iç âlemini bilen kişi, onu sürme gibi adeta gözüne çekmektedir. Fuzûlî, şairlikteki ustalığını ve şiirinin şöhretini, iç âleminin hakikatlerine borçlu olduğunu ifade etmiştir.

“Tûtiya tek çeşm-i erbâb-i nazârdır menzirim

Gerçi hâk-i reh-güzârım dîde-i bed-hâhıma” Fuzûlî, G. 248/3

“Başkalarının nazarında bir toprak gibi kıymetim yoksa da beni gerçekten bilenler sürme gibi gözlerine sürerler.”

Hayâlî’nin şiiri herkesin diline pelesenk olmuş bir destan gibidir. Dert ehli, daima tesbih gibi Hayâlî’nin şiirini okur. Şiirin bir destan gibi herkesin dilinde tekrar edilmesi Hayâlî’nin şiirindeki ince manalarla ilgilidir. Hayâlî, bu başarısını şairlikteki ustalığına ve şiirinin güzel manalarla şöhret bulmasına borçludur.

“Şi’rinde ey Hayâlî nikât-ı hakikât an

Tâ dostâne her biri bir dâsitân” Hayâlî, G. 8/5 s. 91

“Ey Hayâlî, sen şiirinde gerçek olan o ince nükteli manaları an ki, her biri dostça yazılmış bir destan olsun.”

“Kelâmın ehl-i derdin dâ’ima vird-i zebânıdır

Mahabbet âleminin her sözüm bir dasitanıdır” Hayâlî, G. 174/1 s. 149

“Sözün dert ehlinin daima dilinde tesbihtir, daima tekrar edilir. Her sözüm ise muhabbet âleminin bir destanı olmuştur.”

Hayâlî, aşağıdaki beytinde şairlikteki ustalığını şiirinde toplumsal konulara yer vermesine borçlu olduğunu vurgulamıştır. Şair, şiirde halkın durumunu anlatarak gazelinin padişaha ulaşacağını söylemiştir. Sanatın toplum için olduğuna dikkat çeken şair, bu ifadeyle şairlikteki ustalığıyla övünmüştür.

“Ey Hayâlî kamu ahvâlini an şâyed kim

Bu gazel bir gün ola Şâh-ı cihân-dâra düşe” Hayâlî, G. 492/5 s. 260

“Ey Hayâlî, halkın hallerini anlat ki şayet bir gün bu gazel cihan sahibi padişaha ulaşır.”

Hayâlî, aşağıdaki beyitlerinde şairlikteki ustalığını birçok ilim ve hünerde eşsiz bir şair olmasına borçlu olduğunu ifade etmiştir. Hayâlî’nin şiirini okuyan herkes onu takdir eder. Çünkü şair, benzersiz bir güzellikte şiir yazma yeteneğine sahiptir. Şairin bu ustalığı onu Osmanlı tahtına hatıra bırakmıştır. Hayâlî, şairlikteki ustalığına vurgu yaparak eşsiz bir şair olmakla övünmüştür.

“Ger müyesser ola eş’âr-ı Hayâlî okumak

Kılma taksir ana tahsîn ile şâbâşında” Hayâlî, G. 516/5 s. 269

“Eğer Hayâlî’nin şiirlerini okumak nasip olursa ona alkışlarla aferin demekten geri kalma.”

“Hayâlî bir nice fenne-ü hünerde bî-mânend

Serir-i Rûma kodu gitti yâdigâr beni” Hayâlî, G. 569/5 s. 287

“Hayâlî, nice ilim ve hünerde eşsizsin. (Bu özelliğim yani eşsiz oluşum) Osmanlı tahtına beni hatıra bırakıp gitti.”

Hayâlî ve Muhibbî aşağıdaki beyitlerinde şairlikteki ustalıklarını, şiirle şöhret bulmalarına borçlu olduklarını ifade etmişlerdir. Muhibbî, şiiriyle bütün Osmanlı illerini zapt ettiğini söylemiştir. Bütün dünyayı kaplayan Muhibbî'nin şöhreti, Keşan'a kadar gitmiştir. Şair, kendisini överek bu dünya sahasında emsalsiz bir şair olduğuna vurgu yapmıştır. Hayâlî ise kendisini sanat camiasının en üstünde görerek, bu âlemde zirvede bir şair olduğunu vurgulamıştır. Hayâlî'nin şiirinin şöhreti İran ile Turan'a kadar yayılmıştır.

“Güzeller nâza âşıklar niyâza geldi dünyaya

Hayâlî sözle meşhur oldu Hatemden kerem kaldı” Hayâlî, G. 632/5 s. 309

“Dünyaya güzeller naz etmeye âşıklar ise yalvarmaya geldi. Hatemden kerem kaldı, Hayâlî sözle meşhur oldu.”

“Rumda nazm-ı Hayâlîyle hem ağız olalı

Saldı avazeyi İran ile Turana sadak” Hayâlî, G. 249/5 s. 175

“Rum ilinde Hayâlî'nin şiiriyle başladığından beri İran ile Turan'a namı, (Hayâlî'nin şiirinin) şöhreti yayıldı.”

“Rum illerini nazm ile tutdı Muhibbî çün

Şimden girü okum ile Kaşane 'arz ider” Muhibbî, G. 394/5 s. 152

“Muhibbî, bütün Rum illerini şiiriyle zapt etti. Bundan sonra okuyla Kaşan'a kadar gönderir.” Kaşan: Eski İran'da bir şehir.

“Neş'eler erdi Hayâlîyem kelâmımdan dile

Ta ki bağ-ı ma'rifet içinde tâk ettin beni” Hayâlî, G. 574/5 s. 289

“Sözlerimden gönüllere mutluluk ulaştıran Hayâlî'yim. Ta ki sanat bağı içinde beni kubbe ettin. Yani şiirlerimle ve sanatımla bu camianın en üstünde olan kişi benim. Şair, kendisini zirvede görmektedir.”

“Ey Muhibbî zâhir itdün gün-be-gün eş'ârını

Dehr içinde anlaram şi'rün ile sensin zahîr” Muhibbî, G. 860/5 s. 282

“Ey Muhibbî, zaman zaman şiirlerini gösterdin. Anlarım ki, dünya içinde şiirlerinle görünen sensin.”

“Tutdı Muhibbî dehri eş'âr-ı dil-pesendün

Senün gibi suhen-ver bildüm cihâne gelmez” Muhibbî, G. 1100/5 s. 351

“Muhibbî gönüllerin beğendiği şiirlerin bütün dünyayı kapladı. Senin gibi söz söyleyenin cihana gelmeyeceğini bildim.”

Bâkî, aşağıdaki beyitlerinde şairlikteki ustalığını kendini diğer şairlerden üstün tutarak anlatmıştır. Sözü, herkesten iyi söyler ve üslubu hoştur onun bu tarzı esas üslubdur. Bâkî'nin şiirinin anlamı güzeldir ve bu yüzden diğer şairler onu hep kıskanmaktadır.

“Bâkî kelâmı cümleden a'lâ edâ eder

Hakk-ı suhanda hâsıl efendi edâ budur” Bâkî, G. 57/7 s.135

“Bâkî sözünü, herkesten en iyi söyler söz hakkında esas efendi üslup budur.”

“Edâsı hûbdur ma'nâsı ra'nâ şi'r-i Bâkî'nün

Ana reşk itdüren erbâb-ı nazmı hep bu ma'nâdur” Bâkî, G. 127/5 s.180

“Bâkî'nin şiirinin anlamı güzel, üslubu ise hoştur. Diğer şiir sahipleri hep bu anlamdan dolayı onu kıskanırlar.”

Bâkî, şairlikteki ustalığını ifade ettiği aşağıdaki gazelinde kendisini diğer şairlerden üstün tutmuştur. Şiir yazmanın nasıl olduğunu bilmeyen herkes, şairin şiirinden öğrenir. Bâkî, şiirini gökyüzünün en yüksek katına yazmakla şairlikteki üstünlüğünü ve şiirinin diğer şairlerin şiirinden üstün olduğunu vurgulamak istemiştir. Muhibbî de Bâkî'nin ifadesine benzer bir ilgiyle şairlikteki üstünlüğünü diğer şairlerle kendisini kıyaslayarak kurmuştur. Muhibbî, şiirini kimsenin erişemeyeceği şekilde yazmıştır. Şair, kendisine akran bir başka şair istemediği için şiirini herkesten üstün yazdığını vurgulamıştır.

“Bâkî bu şi'ri safha-i çarh-ı berîne yaz

Görsün felekde söz nic'olur hasm-ı nâbekâr” Bâkî, G. 130/9 s. 182

“Bâkî, bu şiirini gökyüzünün en yüksek katına yaz ki felekde şiir yazmak nasıl olurmuş, söz ve şiirden anlamayan insanlar görsün”

“Bu Muhibbî anun için şi'rini itdi bülend

Şimdiki şâ'irleri kendüye akrân istemez” Muhibbî, G. 1083/6 s. 346

“Bu Muhibbî şimdiki şairleri kendine akran istemediğinden şiirini yüce, üstün yaptı. Kimselerin erişemeyeceği bir şekilde yazdı.”

Bâkî, kendisine yöneltilen eleştirilere kulak vermediğini ve kimseyi kayırmadığını söylemiştir. Şairlikteki ustalığıyla övünürken Bâkî, herkes tarafından takdir edildiğini de vurgulamıştır.

“Bâkî kayırmaz olsalar a'dâ zebân-dirâz

Adun anılsa cümle ehibbâ kulak çeker”

Bâkî, G. 153/7 s. 197

“Bâkî dil uzatan düşmanları kayırmaz. Adın anıldığında bütün dostlar kulak çeker. Yani maşallah deyip şairi takdir ederler.”

Bâkî, aşağıdaki beytinde şiir sahasında üstat olduğunu ve kimsenin kendisine yetişemeyeceğini vurgulamıştır. Kendisinden önce gelen usta şairlere yetiştiğini söyleyen Bâkî, bu âlemde kimsenin ona erişemeyeceğini söyleyerek bir taraftan şairlikteki ustalığıyla övünürken diğer taraftan ise kendisini diğer şairlerden üstün tuttuğunu ifade etmiştir.

“Bu ‘arsada Bâkî nice üstâda yitişdi

‘Âlemde bu gün ana bir üstâd yitişmez”

Bâkî, G. 201/5 s. 224

“Bâkî, bu arsada nice üstada yetişti ama bugün âlemde ona bir üstat yetişmez. Bâkî'nin şairliğine yetişecek bir kimse yoktur.”

Bâkî aşağıdaki beyitle şairlikteki ustalığını kendisini diğer şairlerden üstün tutatarak anlatıyor. İlim ve belagat mührünün elinde olduğunu ve kendisini çekemeyenlerin bu mührü gözüne basacağını söyleyen Bâkî, şairlikte herkesten üstün olmakla ve belâgat mührünü elinde taşımakla övünmüştür. Ayrıca şair “hâtem” kelimesini tevriyeli kullanarak uzak anlamı olan son olmak manasını da kastederek şiir âleminde kendisinin bu işin kapatanı en iyisi olduğunu vurgulamak istemiştir. Tıpkı Hz. Muhammed'in Hâtem-ül-enbiyâ yani son olması gibi Bâkî de belâgat ilminde hâtem olmakla övünmüştür.

“Elünde hâtem-i fazl u belâgat ey Bâkî

‘Adû-yı kec-nazar inkâr iderse gözine bas”

Bâkî, G. 220/5 s. 235

“Ey Bâkî, belagat ve ilim mührü elindedir, o kıskanç düşman eğer inkâr ederse (belagat ve ilim mührünü) gözüne bas.”

Bâkî'den aldığımız aşağıdaki örneklerde şair, kendi şiirleriyle diğer şairler arasında ilgi kurarak şairlikteki üstünlüğüyle övündüğünü ifade ediyor. Bâkî, diğer şairleri ifade ederken onları, kıskanç düşman, kendisini çekemeyen inatçı kişiler ve pazarda kavga eden

itler olarak nitelemiştir. Aynı zamanda şairlikte aslan yürekli olduğunu ve kendisini kınayanlara aldırış etmemesi gerektiğini de vurgulamıştır. Diğer şairler, pazarda birbirleriyle sürekli didişip kavga eden itler gibidir oysa Bâkî, kendisini aslana benzeterek övünmüştür. Erkek aslanın marifeti meydandadır iltifata gerek duymaz. Dolayısıyla Bâkî de erkek aslan gibi naz ve edayla diğer şairlerin arasında sıyrılıp geçip gitmektedir.

“Şîr-dilsin Bâkiyâ âzürde-hâtır olma sen

Ta'n u teşnî' iteler bir nice 'âk-ı bî-hüner” Bâkî, Kt. 10/1 s. 444

“Ey Bâkî, sen aslan yüreklisin nice hüner sahibi olmayan inatçı kişiler seni kötüleyip ayıplarsalar hiç gönlün kırılmasın.”

“Görme misin itlerün gavgâsını bâzârda

İltifât itmez güzâr eyler hurâmân şîr-i ner” Bâkî, Kt. 10/2 s. 444

“Pazarda itlerin kavgasını görmez misin? Erkek aslan, iltifat etmez naz ve edayla salınarak geçip gider.”

Hayâlî aşağıdaki örnekle şiiri ile diğer şairlerin şiiri arasında ilgi kurarak şairlikteki ustalığıyla övünmüştür. Hayâlî, şiirini bir sultanın giydiği güzel elbiseye benzeterek kendi şiirinin mübarak ve üstün olduğuna vurgu yapıyor. Şair, kendi şiirine mübarek benzetmesi yaparken diğer şairlerin şiirini aşağı görerek onlara alçak nitelemesi yapıyor. “nazm-ı şerîf” ifadesiyle şair, sultanın verdiği elbise üzerinden aslında Allah'ın kendisine vermiş olduğu bir lütuf olduğunu söylemek istemiştir. Yani nazm-ı şerif, sultanın giydirdiği bir elbisedir. Dolayısıyla sultan bu elbiseyi öyle herkese vermez. Şair, şiiriyle böyle bir lütfâ sahip olmakla övünmüştür.

“Bir libâs-ı lutf -ı sultânı durur nazm-ı şerîf

Ey Hayâlî bu libâsı sanma kim her dûn giyer” Hayâlî, G. 175/5 s. 149

“Mübarek şiir, bir sultanın güzel elbisesidir. Ey Hayâlî, bu elbiseyi sanma ki her alçak kimse giyer.”

Hayâlî, şiir ehli içinde kendisinin diğer şairlerden farklı olduğunu söyleyerek şairlikteki üstünlüğüyle övünmüştür. “Dur-bin” ifadesiyle şair, idrak gözümüzün senin gibi birini görmek için uzaklara bakıyor demek istemiştir. Yani gözümüz hep seni arıyor. Çünkü çevremizde senin gibisi yoktur. Hayâlî bu ifadesiyle, diğer şairlerden üstün olduğunu ve şiir

sahasında kimsenin kendisi gibi usta bir şair olamayacağına âlemde tek olduğuna vurgu yapmıştır.

“Bulmayaydın ehl-i nazm içer Hayâlî imtiyaz

Dur-bin olmazdı böyle dide-i idrakimiz” Hayâlî, G. 190/5 s. 154

“Hayâlî, şiiir ehli içinde diğlerlerinden farklı olmasaydın anlayış gözümüz böylesine dürbün olmazdı.”

Muhibbî, şiiirlerinin güzelliğii ve üstünlüğünü ifade ederken diğler şairlerle kendi şiiiri arasında ilgi kuruyor. Şairin şiiir söylemedeki ustalığını gören diğler şairler, Muhibbî'nin şiiirine baş indirip benzerini görmediklerini söylerler. Hucend, önemli bir Tacikistan şehridir. Güçlü yönetimi olan bir şehirdir. Şair de aşığıdaki beyitte hacend etmek ifadesiyle şairlikteki gücünü anlatırken aynı zamanda Hucend şehrinin güçlü ve savaşlarla boyun eğdirip kazanılan zaferlerine de göndermede bulunarak kendi sanatı ile ilişkilendirmiştir. Yani tıpkı Hucend şehri gibi şairin şiiiri de herkese baş eğdirir, diğler şairler Muhibbî'nin şairliği karşısında diz çökerler onu takdir ederler. Şair şiiir sanatındaki ustalığı ve sözlerinin gücüyle övünmüştür.

“Ey Muhibbî nazmuma nazm ehli çün baş indürür

Ben dahi şi'rüm kemâl ile hacend itsem gerek” Muhibbî, G. 1649/5 s. 497

“Ey Muhibbî, şiiirime şairler baş indirir. Bende şiiirimi olgunluk ile daha da güzelleştirsem gerekir.”

Muhibbî, şiiirlerinin beğenilip takdir gördüğüne ve şiiirinin güzelliğine vurgu yapmıştır. Aşığıdaki örnekle Muhibbî, şiiir sopası ile manalar topunu aldığını ve şiiir sahasında meydan istediğini söylemiştir. Şair şiiiri çevgan oyununa benzetererek kendisini de bu oyunun ustası olarak tasavvur etmekle övünmüştür.

“Şi'r-i çevgân ile çalmağaa me'âni tupını

'Arsa-i asr içre geldüm ya'ni meydân isterem” Muhibbî, G. 1847/4 s. 550

“Şiiir sopası ile manalar topunu çalmak için asrın arsasına geldim, yani meydan isterim.”

“Görüp Muhibbî şi'rün nazm ehli eğdiler baş

Tahsîn idüp didiler hiç görmedük nazirin” Muhibbî, G. 2012/6 s. 596

“Muhibbî'nin şiirlerini gören şiir ustaları baş eğdiler. Güzelliğini övüp, benzerini görmediklerini söylediler.”

Sonuç olarak şairler sanatlarındaki ustalığı ve üstünlüklerini ifade ederlerken kendilerini hep şiir sahasının zirvesinde diğer şairleri ise aşağıda görmüşlerdir. Sanatçı şiir söylemedeki ustalığını ve şöhretini bütün hünerlerde üstat olmakla ilişkilendirmiştir. Şairliğin yetenek işi olduğuna vurgu yapılmış ve gönlün aşkla dolu olmasıyla sözlerdeki inceliğin manadaki güzelliğın önemli olduğu söylenmiştir. Sanatçı sözleriyle insanların gönüllerini fethetmeli ki şairin şöhreti artsın. Şairler sanatlarındaki ustalıklarını rakiplerinden üstün olmakla ifade etmişlerdir. Sözü herkesin iyi söyleyemeyeceği ve üslubun güzel olması gerektiği vurgulanmıştır. Şairlikteki ustalık; bütün hünerlerde emsalsiz olmakla, diğer şairlerden üstün olmak ve zirvede kalabilmekle, şiirde nüktedan sözlere yer vermekle, yeni hayallerle özgün ifadelerle söz söylemekle ve söyledikleriyle gönüllere girmekle ilişkilendirilmiştir. Aynı zamanda sanatçı şiirde toplumsal konulara yer vermeli ve halkın durumunu da anlatmalıdır. Sanatçının başarısı ve şairlikte şöhret bulması sanatın toplum için yapılmasıyla da alakalandırılmıştır.

1.9. ŞAIRİN ŞİİRİNİN ETKİLEYİCİ VE ÜSTÜN OLMASI

Şairin şiirini, etkileyici ve diğer şairlerden üstün söyleyebilmesi onun, şairlik başarısının bir göstergesidir. Bu bağlamda şairler, şiirde çeşitli ifadelerle nasıl daha etkileyici olduğunu göstermek istemişlerdir. Şiirdeki başarı sanatçı tarafından bazen bir ateş gibi tasavvur edilmiş ve sözlerin yakıcı olmasıyla övünmüştür. Bazen ise şiir ile akarsu arasında bir ilgi kurularak şiirin akıcılığına ve saf oluşuna vurgu yapılmıştır. Şiir sahasında çekici ve etkileyici olmanın bir diğer ifadesi ise âbdâr nazım söyleyebilmek olmuştur. Bâkî, Hayâlî ve Muhibbî'nin gazellerine baktığımızda şairler, şiirdeki etkileyiciliği ifade etmek için çeşitli benzetme unsurlarına yer vermişlerdir. Bu ifadeler arasında: “*şi'r-i âbdâr, gazel-i âbdâr, letâfet-i gazel-i âbdâr, şemşîr-i nazm-ı âbdâr, Âbdâr, nazm-ı âbdâr, nazm-ı pak*” gibi kavramlar vardır.

Bâkî, aşağıdaki beyitlerinde şiirinin etkileyiciliğini ifade ederken nazımla akarsu arasında bir ilgi kurmuştur. Bâkî, sözlerini bir akarsuya benzetmekle kalmamakla beraber nazmını akarsudan üstün tutmuştur. Şair, aynı zamanda sözlerinin etkileyici olmasını şiirinin akıcılığına borçlu olduğunu vurgulamıştır.

“Bâkî ne denlü sözler n âb-ı revân ise

Akar su gibi yirde gerek rûy-ı i'tiz r”

Bâkî, K. 17/10 s. 39

“Bâkî, sözlerin ne kadar akarsu gibiyse yerdeki akarsuyun (senin sözlerinden)  z r dilemesi gerekir.”

“Muttasıl Şi'r m yazarken hâme turmaz deprenür

Neyd r anı g yiy  lertz n ider âb-ı revân”

Bâkî, K. 22/32 s. 58

“Hiç durmadan Şiirimi yazarken kalem durmaz hareket eder. Acaba onu titreyerek akarsu gibi yapan nedir?”

Bâkî, aşağıdaki beyitlerinde nazım ile akarsu arasındaki ilgiyi suyun  oŐkunluĐu ile Şiirinin insana neşe vermesi gibi sebeplerle kurmuştur. Şiir, akarsuya benzetilerek insana verdiği mutluluk vurgulanmıştır. Şiirde bir  oŐkunluk akıcılık vardır. Sanatın bu yönü insana neşe ve mutluluk verir, Şiiri okuyanların ruhunu okŐar. Bâkî'nin Şiiri de tıpkı bir akarsu gibidir, insanlar Şairin Şiirini okudukça gençlik ve neşe bularak mutlu olurlar. Sanat  Şiirinin mutluluk sebebi olması ve akıcı bir ahenginin olması gibi sebeplerle  v nm Őt r.

“Sel set-i kelim tum saf -yı eş' rum

Akar su gibi kılupdur kul bı hep meyy l”

Bâkî, K. 21/24 s. 54

“Kelimelerimin akıcılığı Őiirlerimin neŐesi kalpleri hep akarsu gibi doldurmuŐtur.”

“Saf -yı Şi'ir-i Bâki b 'is-i mihr   mahabbetd r

Bu  b-ı zindeg n  ol hay t-ı c vid n d r”

Bâkî, G. 54/7 s. 133

“Şair, Şiirinin muhabbet ve sevgi sebebi olduğunu, onun gençlik ve neşe aŐılayan bir su gibi olduğunu belirterek Şiirinin bu özelliğiyle  v nm Őt r.”

Bâkî, aşağıdaki beyitte Şiirini Şaraba benzeterek, Şiir ile Şarap arasında insana verdiği mutluluk bakımından bir benzerlik kurmuştur. Şarap da içilince insana neşe ve  oŐkunluk verir. Tıpkı Şairin Şiirleri gibi insanın ruhunu okŐamaktadır.

“N'ola meyi itseler eş' runa erbâb-ı safâ

Bâkiyâ Şi'r degüldür bu bir akar sudur”

Bâkî, G. 46/6 s. 129

“Ey Bâkî, gönül eğlencesi sahipleri Şiirine Şarap deseler ne olur, Şaşılır mı? Bu Şiir değil adeta bir akarsudur.”

Hayâlî, aşağıdaki beyitlerinde şiirdeki başarısını sözlerinin akıcılığına ve nazmının etkileyciliğine borçlu olduğunu ifade etmiştir. Şair, şiirini suya benzeterек sözlerinin ahengi ve akıcılığıyla övünmüştür.

“Bu nezâ’ir kim Hayâlî şi’rine der ehl-i nazm

Pâyına bahrın demâdem yüz sürer cûlar mıdır”

Hayâlî, G. 154/5 s. 142

“Ey Hayâlî, şiirden anlayanlar senin şiirin için derler ki; bu nazireler zaman zaman denizin ayağına yüz süren akarsular mıdır?”

“Bu şi’r-i pür-selâsete baksın Hayâlî Şâh

Görmek dilerse âb-ı firâvân girih girih”

Hayâlî, G. 472/7 s. 253

“Hayâlî, padişah eğer düğüm düğüm akıcı su görmek isterse bu akıcı ve ahenkli ifadeyle dolu şiire baksın.”

Muhibbî, aşağıdaki beyitlerinde şiirinin etkileyciliğini sözlerinin akıcılığına borçlu olduğunu vurgulamıştır. Şair, şiirini suya benzeterек nazmının saf ve akıcı oluşuyla övünmüştür.

“Âb-ı sâfiye müşâbih yine bir şi’r didüm

Didi tahsinler anı göricek ehl-i safâ”

Muhibbî, G. 94/6 s. 68

“Yine saf suya benzer bir şiir söyledim; mutlu kişiler (şiirden anlayan) onu görünce tebrikler dedi.”

“Şi’rün Muhibbî sâf suya benzedi senün

Gördükde sandum âb-ı firâvân girih girih”

Muhibbî, G. 2448/5 s. 714

“Muhibbî senin şiirin saf suya benzedi. Görünce bol bol akan su kıvrım kıvrım olmuş sandım.”

Bâkî, parlak şiiri ile dünyaya nam salmıştır. Şiir sahasından herkesten üstün olduğunu ve şiir devri çağını kendisinin başlattığını ifade etmiştir. Şair, şiir söylemedeki üstünlük ve etkileyciliği ifade etmek için gazellerini “âbdâr” yani parlak, su gibi akıcı ve berrak yazdığına vurgu yapmıştır. Bâkî’nin “şi’r-i âbdârı” gönüleri ferahlatıcı ve aşk ateşiyle yananların yüreklerine su serpici bir özelliğe sahiptir. Sanatçı, şiirinin bu özellikleriyle kendisini üstün görerek şiir söylemedeki ustalığıyla övünmüştür.

“Bâkî yanardı tâb-ı teb-i hecr-i yâr ile

Su sepmeyeydi yüregine şi’r-i âbdâr”

Bâkî, G. 101/5 s. 163

“Bâkî, sevgiliden ayrılmanın ateşiyle yanardı eğer parlak şiirin yani gönlü ferahlatan şiirin, yüreğine su serpmeseydi.”

“Salup şemşîr-i nazm-ı âbdârı dehre Bâkîves

Belâgat kişverin ey pâdişâh-ı kâm-yâb açdum”

Bâkî, G. 320/5 s. 298

“Ey muradına eren padişah, Bâkî gibi dünyaya parlak şiirinin kılıcını salıp, şiir iklimini açtım.”

Bâkî, aşağıdaki beyitlerde şiirinin abdar olması ifadesiyle suyun berraklığı ve akıcılığı arasında benzerlik kurmuştur. Şair için parlak olan gazeli, akıcılık ve saf bir parlaklık bakımından berrak sudan bile üstündür.

“Bâkî letâfet-i gazel-i âbdârını

Hakkâ budur ki görmedük âb-ı zülâlde”

Bâkî, G. 451/6 s. 379

“Bâkî, su gibi parlak olan güzel gazelini gerçek budur ki berrak suda bile görmedik. Şair, şiirinin berrak sudan bile daha parlak daha akıcı olduğunu ifade etmiştir.”

“Sevâd-ı hatda nazm-ı âbdârım

Çemenzâr içre olmuşdur akar su”

Bâkî, G. 398/8 s. 345

“Parlak, taptaze olan şiirim yazı mürekkebinde çayırılıkta akarsu gibi olmuştur.”

Hayâlî, “nazm-ı pak” ifadesiyle gazelinin saf ve akıcı olmasıyla övünmüştür. Şair, saf şiiri ile insanların ruhuna dokunan bir perver gibidir. Hayâlî, bu ifadeyle şiirdeki başarısını saf ve etkileyici olan söyleyişine borçlu olduğunu vurgulamıştır.

“Sende libas-ı fahır ü bende bu nazm-ı pak

Sen cism perver oldun u ben ruh perverem”

Hayâlî, G. 345/5 s. 209

“Sende kaftan elbisesi bende ise saf şiir, sen varlığını devam ettirdin ben ise ruh perveri oldum.”

“Bu nazm-ı abıdar ile fehm et ne söylerem

Didar hakkı ab-ı ruh-heft kişverem”

Hayâlî, G. 345/1 s. 209

“Ey sevgili, yedi iklimin can suyu hakkıyım ne söylesem bu parlak şiir ile anla.”

Bâkî, Hayâlî ve Muhibbî aşağıdaki beyitlerinde şiirlerindeki çekiciliği ve etkileyiciliği ifade etmek için nazım ile abdar arasında benzer bir bağ kurmuşlardır. Şiir sahası içinde parlak şiir söylemek ve taze meyve ifadeleriyle sanatçının ifade ettiği, daha önce kimse tarafından söylenmemiş şiir söylemektir.

“Bâkî nihâl-i ma’rifetün mîve-i teri

‘Ârif katında bir gazel-i âbdârdur”

Bâkî, G. 152/7 s. 196

“Bâkî, şiir sanatının taze meyvesi arif olanın, bilen kişinin katında parlak bir gazeldir.”

“Âbdâr olsa n’ola mîve-i şî’r-i Bâkî

Urmadı kimse bu bâg içre dahî böyle kalem”

Bâkî, G. 331/6 s. 305

“Bâkî’nin şiirinin meyvesi parlak olsa ne olur buna şaşılmaz bu bağ (şiir bağı) içinde hiç kimse böyle şiir söylemedi.”

“Beyti ocağına su koyan cümle şâ’irin

Cânâ Hayâlînin gazel-i âbdâridir”

Hayâlî, G. 88/5 s. 119

“Ey sevgili, bütün şairlerin ocağına su koyan Hayâlî’nin yeni söylenmiş parlak gazelidir.”

“Gerçi Muhibbî her gazelün tâze meyvedür

Şîrîn-lebini an ki dahi âbdâr olur”

Muhibbî, G. 369/5 s. 145

“Muhibbî, gerçi her gazelin taze meyvedir, ama tatlı dudağını an ki daha tatlı, daha parlak olur.”

Bâkî ve Muhibbî, şiirlerinin etkileyiciliğini sözlerinin yakıcı olmasına borçlu olduğunu vurgulamıştır. Sanatçı, eserinde insanların ruhuna dokunmayı becerendir. Bâkî de ciğer yakan sözleriyle bütün dünyaya nam salmıştır.

“Senün nazm-ı ciger-sûzun tutupdur dehri ey Bâkî

Gözün açsun kamu şâ’ir uyanıklık zamânıdır”

Bâkî, G. 181/5 s. 212

“Ey Bâkî, senin ciğer yakan şiirin dünyayı sarmıştır. Uyanıklık zamanıdır bütün şairler gözünü açsın.”

“Cihanı nazm-ı pür-sûzum müsahhar eyledi düpdüz

Kemâl ehli görüp şi'rüm didi sihr-i helâl olur” Muhibbî, G. 679/5 s. 231

“Çok yakıcı şiirlerim, bütün dünyayı tamamen ele geçirdi. Olgunluk sahibi, şiirimi görüp, son derece güzel olur dedi.”

“Ey Muhibbî şi'r-i pür-sûzunla yakdun 'âlemi

Ol sebebdendir ki böyle sûz-nâk itdün beni” Muhibbî, G. 2649/5 s. 769

“Ey Muhibbî, ateş dolu şiirinle âlemi yaktın. O sebepten beni böyle ateşe yanmış, perişan ettin.”

Bâkî, sanatındaki yakıcılığı ifade ederken nazımının etkileyici olması yönüyle yakıcılık arasında bir benzerlik yapmıştır. Şair bu ilgiyi şu şekilde ifade etmiştir: Şair, yakıcılıkla ışık ve mum arasında etkileycilik ve parlaklık bakımından bir ilgi kurmuştur. Bu ilgi bağlamında şairin şiirlerini okuyan kişiler, Bâkî'nin ateş dolu şiirini ışık gibi kendilerine yol gösterici olarak tasavvur etmişlerdir. Yine bu ifadeye benzer ilgiyi aşağıdaki Muhibbî'nin beytinde de görmekteyiz. Muhibbî de tıpkı Bâkî gibi şiiri ateş yüklü söylemiştir. Şair, sevgilinin yanağı gibi ateşle kırmızılık arasında benzerlik kurarak şiirinin bu özelliğiyle övünürken diğer yandan ise herkesin Muhibbî'nin sanatına pervane olduğunu vurgulamıştır.

“Bâkî 'aceb mi şi'r-i dil-efrûzun itseler

Erbâb-ı 'aşk cem' olıcak encüimde şem” Bâkî, G. 224/5 s. 238

“Bâkî, aşk sahibi kişiler mecliste toplanıp gönül yakan şiirini ışık etseler şaşılır mı?”

“Ehl-i derd olan ana pervâne gibi per yaka

Ger disem şem'-i ruhun vasfında âteş-bâr şi'r” Muhibbî, G. 965/4 s. 313

“Eğer şiiri, yanağının mumu niteliğinde ateş yüklü söylesem dert sahibi olan ona pervane gibi kol yaksın.”

Muhibbî, aşağıdaki beyitlerde şiirindeki etkileyici söyleyişi, yakıcılıkla birleştirerek ifade etmiştir. Sanatçı, şiirinin herkes tarafından beğenilmesini istediği için sözlerini yakıcı

yazmıştır. Şair, bu özellikteki şiiriyle övünürken aynı zamanda sanatının şaşırtıcı, etkileyici ve ince manalarla insanların beğenisi aldığına vurgu yapmıştır.

“Ey Muhibbî şir-i dil-sûzun senün gûş ideler

Diyeler işitmedük böyle hayâlât-ı gârib” *Muhibbî, G. 139/7 s. 81*

“Ey Muhibbî, senin gönül yakan şiirini işitip böyle garip, şaşırtıcı hayaller işitmedik derler.”

“Anunçün şî’r-i pür-sûzum nezâketle hasen itdüm

Kemâl ehli olan da’im kelâmını pesend ister” *Muhibbî, G. 697/4 s. 236*

“Olgunluk sahibi olanlar, daima sözlerinin beğenilmesini isterler. Onun için yakıcı şiirlerimi incelikle güzel söyledim.”

“Şî’r-i pür-sûzun Muhibbî sâf bir âyînedür

Dikkat ile kıl nazar gör nice ma’nâlar gelür” *Muhibbî, G. 790/5 s. 262*

“Muhibbî, ateşli şiirin saf bir aynadır. Dikkatle bak, gör nice manalar gelir.”

Muhibbî, aşağıdaki beyitlerde şiirini “pür-sûz” ifade ederken sözlerinin ne kadar dokunaklı ve içten olduğunu vurgulamak istemiştir. Muhibbî, şiirinin yakıcılığıyla kendisini eski ustalara benzetmiştir. Şair de onların şiiri gibi etkili ve dokunaklı şiir yazmakla övünmüştür.

“Muhibbî’nün gören pür-sûz-ı şî’rin

Hakikatde didi şî’r-i selefür” *Muhibbî, G. 484/5 s. 177*

“Muhibbî’nin şiirinin yakıcılığını (yanıklığını) gören, eski ustaların şiiri dedi.”

“Şî’r-i dil-sûzumu her kim ki Muhibbî işidüp

Yüregi âhen ise dahi hem ol an ezilür” *Muhibbî, G. 541/5 s. 193*

“Muhibbî, her kim gönül yakan şiirimi işitirse, kalbi demir olsa bile hemen o an yumuşayıp erir.”

“Şî’r-i dil sûza Muhibbî öyle ziynet virdi kim

Ehl-i derd olan komaz elden anı her an okur” *Muhibbî, G. 542/5 s. 193*

“Muhibbî, gönül yakan şiirine öyle bir süs verdi ki, dert sahibi olan elinden düşürmeden her an onu okur.”

“Bu Muhibbî şöyle sûzân eyledi eş’ârını

Dostlar benden nasihat okuman adem yanar”

Muhibbî, G. 597/5 s. 208

“Bu Muhibbî şiirlerini öyle yakıcı yazdı ki dostlar benden öğüt, okumayın, yok yere yanarsınız.”

“Sûz-nâk eyler Muhibbî anun için şi’rini

Şimdiki şa’irlere üslub-ı eş’âr öğredür”

Muhibbî, G. 624/5 s. 216

“Muhibbî, şimdiki şairlere şiir üslubunu öğretmek için şiirini yakıcı, dokunaklı söyler.”

Muhibbî, aşağıdaki örneklerde şiir ile ateş arasındaki ilgiyi aşk üzerinden kurmuştur. Âşık, sevgiliye karşı beslemiş olduğu aşk ile hararet içinde yanan kişidir. Sanatçı da şiirlerini bu hararetle yazmalıdır. Bu yüzdendir ki Muhibbî de şiirleri ateşli yazdığını ve aşka haberli olmadan şairin şiirlerini okuyan kişilerin, yanacağını ifade etmiştir. Muhibbî, şiirlerinde öylesine derin bir aşk ateşi içinde olduğunu ifade etmiştir ki zira bu ateş içinde tutuşup yanmaktadır. Şair, sözlerini ciğerleri yakacak kadar derin duygular içinde ve aşk ateşiyle yazmıştır.

“Ey Muhibbî sûz-nâk itdün yine eş’ârını

Okuyanlar şevk ile anı hemân ol dem yanar”

Muhibbî, G. 861/8 s. 282

“Ey Muhibbî, şiirlerini yine ateşli yazdın. Onu arzu ile okuyanlar, hemen o an yanar.”

“Olmayan ‘ışka haber-dâr okumasun şi’rümü

Şi’r-i pür-sûzum okurken korkaram kim yaneler”

Muhibbî, G. 924/5 s. 301

“Aşka haberli olmayan şiirimi okumasın. Çünkü korkarım ateş dolu şiirimi okurken yanarlar.”

“İşiden şi’r- pür-sûzum okuyanlar diye lâbüd

Muhibbî derd-mend için tutuşup oda yanmışdur”

Muhibbî, G. 966/5 s. 314

“Ateş dolu şiirimi işiten, okuyanlar, hasta Muhibbî için tutuşup ateşe yanmıştır desinler.”

“Muhibbî ‘ışk ile buldun harâret

Anunçün şî’rûn oldı öyle dil-sûz”

Muhibbî, G. 1193/5 s. 377

“Muhibbî aşk ile hararet buldun. Bu yüzden şiirin öyle ciğer yakıcı oldu.”

“Ey Muhibbî şî’r-i pür-sûzum işitdiyse benüm

Her taraftan ire tahsin ile sâbâşum benüm”

Muhibbî, G. 1770/5 s. 529

“Ey Muhibbî, benim ateş dolu şiirimi işittiyse her taraftan bana övgü ve aferin erişsin, erişir.”

Muhibbî, aşağıdaki örnekte şiirini iki tezat kavramları birleştirerek övmüştür. Su ve ateş kavramları ile şiiri arasında benzerlik kuran şair, bu durumu şiir söylemedeki ustalığı olarak ifade etmiştir. Muhibbî, şiirini etkileyici yazabilmek için ateş ile suyu birleştirdiğini ve böylece nazminin hem su gibi parlak ve akıcı olduğuna hem de ateş gibi yakıcı olduğuna vurgu yapmıştır.

“Âbdâr eyler Muhibbî şî’rini hem sûz-nâk

Âteş ile âbı cem’ itmiş kerâmet gösterür”

Muhibbî, G. 892/5 s. 291

“Muhibbî, şiirini parlak, hem de yakıcı yapar. Ateş ile suyu birleştirmiş hüner gösterir.”

Muhibbî, aşağıdaki beyitlerde şiirinin etkileyiciliğini yakıcı olmasına borçlu olduğunu söylemiştir. Gönül ve can, şairin dokunaklı sözleriyle yanmıştır.

“Şî’rümün sûzı ile yansa ‘aceb mi dil ü cân

Yana adlare Muhibbî kim okursa gazelüm”

Muhibbî, G. 1920/7 s. 571

“Gönül ve can şiirimden ateşiyle yansa şaşılır mı? Muhibbî, gazelimi kim okursa ateşlere yansın.”

“Şî’r-i pür-sûzumla tutuşdı Muhibbî cân u dil

Raht u bahtum oda yakdı defter ü divân benüm”

Muhibbî, G. 1954/5 s. 580

“Muhibbî, can ve gönül ateş dolu şiirimle tutuştu. Defter ve divan bahtımı, her şeyimi ateşe yaktı.”

“Muhibbî işbu şî’r-i sûz-nâkı

Yazarken yandı nâme hâme düşdi”

Muhibbî, G. 2698/7 s. 783

“Muhibbî, bu ateşli şiiri yazarken kâğıt yandı kalem düştü.”

Sonuç olarak divanlarda görüldü ki şairler için şiir yazmak ve sanatında usta olmak birtakım hünerlere sahip olmayı gerektiren bir iştir. Zira şair şiirde etkileyiciliği yakalayabilmek için bazen sözlerini ateş gibi yakıcı bazen su gibi akıcı ve berrak bazen ise abdar gibi parlak ve renkli yazabilmelidir. Yukarıdaki incelediğimiz beyitlerde de olduğu gibi şairler şiirdeki başarılarını sözlerinin yakıcılığına benzeterek sanatın, insanların ruhuna dokunmasına ve içtenliğine vurgu yapmışlardır. Şiirin yakıcı olması gönüldeki aşkın ateşinden gelmelidir. Bazen ise sözlerdeki ateş, şairler için ışık gibi düşünülmüş ve şiirin diğer şairlere yol gösterici olduğu söylenmiştir. Ayrıca sanatın akarsu gibi tasavvur edilmesiyle şiirdeki ahengin ve akıcılığın önemine dikkat çekmişlerdir. Şairler için şiir bir akarsu gibi olmalıdır insana mutluluk vermeli yeni hayalleri depreştirmelidir. Şairlerin sanatlarındaki başarılarını, şiirdeki etkileyiciliği ve üstünlüklerini göstermek için kullandıkları bir diğer ifade ise nazmın abdar olmasıdır. Şiir parlak ve renkli anlamlarla süslü olmalıdır. Çünkü sanattaki şaşırtıcılık, etkileyicilik, mananın üstünlüğü ve sözlerin akıcılığı şiirin abdar olmasıyla ilgilidir.

1.10. ŞAİRİN ŞİİRLE İLGİLİ TAVSİYELER VERMESİ

Bâkî şiirin nasıl olması gerektiğini açıklarken şiirde bulunması gereken bazı özelliklere dikkat çekmiştir. Bu özellikleri “şûh ve tâze” kavramlarıyla ifade etmiştir. Yani şaire göre şiir hem şen, nazlı olmalı hem de taze olmalıdır. Burada taze ifadesiyle şair şiirde orijinal olmaktan bahsetmiştir. Farklı düşünce ve hayallerle şiire tazelik, yenilik getirilmelidir.

“Olucak hûb gönül virmege ‘irfân ehli

Şi’r-i Bâkî gibi hem şûh gerek hem tâze”

Bâkî, G. 454/5 s. 381

“İrfan sahibi kişi, güzele gönül vermede Bâkî’nin şiiri gibi hem şen, nazlı hem de taze yani yeni olması gerekir.”

Şair kendisine seslenerek şiir yazma üslubunun kendisinde olduğu gibi hem zarif hem ince hem ince anlamlı olması gerektiğini söyleyerek şiirin üstünlüğünü

vurgulamıştır.⁶³ Bâkî bu iki zıt kavramla şiirde olmasını vurguladığı incelik ve sağlam üslubu bir arada kullanmıştır. Şairin şiirine bakış tarzını Mehmet Kaplan şu şekilde yorumlamıştır:

“Zarîfâne ile Levendâne kavramları arasında tezatlık vardır. Ancak Osmanlı hem yiğitliği hem de zarîf olmayı bilmiştir. Tıpkı mimarisinde olduğu gibi gelenek ve göreneklerinde de ve nazmında de ‘gücü’ ve ‘inceliği’ bir araya toplamayı başarmıştır... Osmanlı medeniyeti birbiriyle tamamıyla zıt olan iki insan tipini yetiştirmiştir: Gazi ve Veli. Bunlardan birincisi kuvveti, yiğitliği; ikincisi ise ipek gibi yumuşaklığı ifade eder. Osmanlı toplumu bu iki tipi veya davranışı birleştiren insanlar da yetiştirmiştir. Bâkî bu iki ucu birleştiren şiir üslubunu seviyor.”⁶⁴

“Bâkiyâ tarz-ı şi’r böyle gerek

Hem zarîfâne hem levendâne”

Bâkî, G. 471/7 s. 393

“Ey Bâkî, şiir yazma tarzının hem zarîf hem de ince anlamlı olması gerekir.”

Hayâlî aşağıdaki gazelinde şiirin amacının ne olduğuna dair bilgiler vermiştir. Şair için şiir yazmak mutlulukla paralellik göstermektedir. Yavuz Bayram’ın bahsettiği gibi Hayâlî, şenlenmek, mutlu olmak için şiir yazmıştır.⁶⁵ Bu ifadeyle Hayâlî şiir yazmaktaki maksadını açıklamıştır.

“Hayâlî nakşına bakıp güşâde olmağa da’im

Bu şi’r-i nâzeninim defter ü divâna tapşırđım”

Hayâlî, G. 362/5 s. 215

“Hayâlî, süslerine bakarak, her daim şenlenmek için, bu ince manalı şiirimi divana ekledim.”

“Ey gazel bildir Hayâlî nazm içinde neydigin

Vardığında ol sa’adet tahtının Sultânına”

Hayâlî, G. 536/5 s. 276

⁶³ Gün, *agt*, s. 67.

⁶⁴ Mehmet Kaplan, *Bâkiden Beyitler ve Mısralar 1: Şiir ve Şair*, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1, Dergâh Yay., İstanbul s.171. Aktaran: Abdülkadir Erkal, *17. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2009, s. 171.

⁶⁵ Detaylı bilgi için bkz: Yavuz Bayram, “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerine Göre “Şiirde Gâye,” *Mavi Atlas*, S. 3, Gümüşhane 2014, s. 1-21.

“Ey gazel, o mutluluk tahtının sultanına vardığın zaman, şiir içinde, şiir sanatında ne olduğunu anlat.”

Hayâlî şiirde olması gereken hususlara değindiği aşağıdaki gazelinde mananın atasözleriyle süslenmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Okuyucuyu derinden etkileyecek onu parlak sözlerle saracak nitelikte şiir isteyen kişi sözlerini atasözleriyle beslemelidir. Zira şaire göre şiiri şiir yapan şey içinde atasözü barındıran söz olmasıdır.

“Ey nazm-ı Hayâlî gibi rengin söz talib

Her ma’ni-i hasın mesel-amiz söz olsun” Hayâlî, G. 443/6 s. 243

“Ey Hayâlî’nin şiiri gibi söz isteyen kişi, eğer ki parlak söz istersen sözünün her has manalarını atasözleriyle (darb-ı mesel) karıştır, doldur ki söz olsun.”

Hayâlî aşağıdaki gazelinde şiirin nasıl olması gerektiği hususunda bazı önemli bilgiler vermiştir. Şiirde sanatlı söyleyişin yanı sıra üslubun da önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Zira şiiri sadece teşbih gibi söz sanatları ile donatmak onu güzel yapmayacaktır. İnsanların gönlünde yer etmesi için şiirde parlak ve dikkat çekici bir üslup olmalıdır. Sanatçı şiirde öyle bir üslup kullanmalı ki okuyucu anında etkilenmelidir. İşte tam bu sebeple şair şiirde “*rengîn edâ*”nın olması gerektiğine dikkat çekmiştir. *Rengîn edâ* ya da *nazîk edâ* kelimelere verilen bir ruhtur. Kelimelere bu ruhu yükleyen ise şairlerdir.⁶⁶ Şairlik kabiliyeti şiirde gönül açan parlak bir tarz yakalayabilmekle ilişkilendirilmiştir.

“Teşbih sâde vermez zinet söze Hayâlî

Rengin edâ gerektir eş’âr-ı dil-güşâda” Hayâlî, G. 471/6 s. 253

“Hayâlî, söze sadece teşbih süs vermez. Gönül açan şiirlerde parlak bir üslup olmalıdır.”

Aşağıdaki gazelde Muhibbî de yukarıdaki örnekte bahsettiğimiz Hayâlî’nin sanatında olduğu gibi şiirde üslubun önemine vurgu yapmıştır. Şair şiirden anlayanlara seslenerek farklı bir tarzda yazdığı şiirini dikkatli okumaları hususunda uyarmıştır. Muhibbî “*şi’ri nev-edâ*” ifadesiyle şiirde yeni bir üslup kullandığını söylemiştir. Şair şiirinin güzelliği, tarzının farklılığı ve yeni oluşuyla övünmüştür.

“Okusun nazm ehli bu şi’ri nev-edâ râsıtı

⁶⁶ Abdülkadir Erkal, *17. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2009, s. 221.

Ey Muhibbî eyledün çünkü bunu şîrîn edâ

Muhibbî, G. 61/7 s. 59

“Ey Muhibbî, şiirden anlayanlar, bu şiiri yeni bir eda ve dikkatle okusun çünkü bunu çok tatlı bir edayla söyledin.”

Muhibbî rakiplerine seslenerek onlara şiirin nasıl olması gerektiği hakkında bilgiler vermiştir. Şairin şiirdeki ince manasını anlamayan cahil kişiler şiir yazmaktan da anlamazlar. Şaire göre şiir vezinli ahenkli olmalıdır. Bu tarzda yazılan şiir makbul şiirdir.

“Müdde’i bilmez Muhibbî nüktesini anlamaz

Tab’-ı mevzûn olıcak şi’ri dahi mevzûn çeker”

Muhibbî, G. 623/5 s. 216

“Konuyu bilmeyen cahil rakip Muhibbî’nin nüktesini anlamaz. Ölçülü, düzgün sanat olunca, şiiri de ölçülü olur.”

Muhibbî aşağıdaki gazellerinde şiirle ilgili bazı tavsiyeler vermiştir. Şair bu vesileyle hem şiirin nasıl olması gerektiğini açıklamış hem de kendi sanatının güzelliğiyle övünmüştür. Şiiri bir sevgili gibi düşünen şair, onda her türlü güzelliğin bulunduğunu ve başka bir şeye ihtiyacının olmadığını söylemiştir. Muhibbî şiirde güzelliğin olması gerektiğini vurgulamıştır. Diğer bir ifadesinde şair yine şiirin temelini sağlam olması gerektiğini kalemin kudretiyle yazılmasının elzem olduğunu söylemiştir. Şaire göre sade şiir kolay iştir asıl marifet ince manalarla ve süslü hayallerle yazılan şiir ortaya koymaktır.

“İşbu gazel ki hüsn ile bir nâzenîndür

Hâcet degüldür ana nakş u nigâr hem”

Muhibbî, G. 1820/8 s. 543

“İşbu gazel ki, güzellik ile bir nazlıdır. Ona nakış ve güzellik gerekli değildir.”

“Muhibbî sade işdür şi’r-i sâde

Olıcak ol gerekdür kendeârî”

Muhibbî, G. 2718/6 s. 788

“Muhibbî, sade şiir kolay iştir. Onun kalemin kudretiyle yazılması gerekir.”

“Şi’r-i bünyâdına el urdun ise muhkem kıl

Sonradan dime ki za’füzre imiş bu temelüm”

Muhibbî, G. 1913/5 s. 569

“Şiir binasına el vurdun ise sağlam yap. Sonradan bu temelim zayıflamış diye deme.”

Şair şiiri, gümüş tenli bir güzele, anlamı ise güzelin elbisesine benzetmiştir. Elbisenin güzele yakışması gerektiği gibi anlamın da şiire uyması gerektiğini ifade eder. Şekil

elbisesinin anlam güzeline yakıştırılması gerektiği vurgulanır. Bâkî, şiirde şekil ile mananın birbiriyle uyumlu olması gerektiğini vurgulamıştır.

“Ma’nî-i pâkîze ey Bâkî edâ-yı hâb ile

Sîm-ten dildâra benzer kim libâsı yaraşa” Bâkî, G. 431/5 s. 368

“Ey Bâkî, şiir gümüş tenli güzele anlam ise bu güzelin elbisesine benzer.”

Fuzûlî ve Muhibbî şiirle ilgili tavsiyelerde bulunurken şiirde az ve öz söz söylemenin önemine vurgu yapmışlardır. Fuzûlî, halk arasında itibar sahibi bir şair olmak için sözü uzatmadan en iyi bir şekilde söylemenin gereğinden bahsetmiştir. Şairliğin esas gücü de buradan gelmektedir. Gerçek şair az sözle çok mana anlatabilmelidir. Bu düşüncenin benzer örneğinde Muhibbî de arif olanın tek bir sözden ne demek istediğini anlayacağını ve sözü uzatmamak gerektiğini vurgulamıştır.

“Ger çok istersen Fuzûlî izzetin az et sözü

Kim çok olmaktan kılıptır çok azîzi hâr söz” Fuzûlî, G. 117/7

“Ey Fuzûlî, halk içinde itibar görmek isityorsan eğer sözünü az söyle. Çünkü çok olunca güzel olanı yok eden yine söz olur.”

“Âh u nâlerden Muhibbî yâr anlar hâlünü

Sözünü uzatma çünkim ‘ârîfe bir nükte bes” Muhibbî, G. 1224/7 s. 386

“Ey Muhibbî, ah ve inlemenden yar halini anlar. Sözünü uzatma arif olana bir söz yeter.”

Hayâlî şiirle ilgili bilgiler verirken aslında şiirin ne olduğuna dair de bazı açıklamalar yapmıştır. Şiir birçok hayaller ve manalar mecazlar içeren bir sanat eseriye bazen öyle farklı anlamalar çıkarır ki bunu anlamak için “‘akl-ı dūr-bîne” ihtiyaç duyulur. Şair burada tasavvufî bir boyutta şiiri açıklamıştır. Hayâlî bu anlamda şiire akıl dūrbünü ile bakmayı bilen kişinin hakikati bulabileceğine vurgu yapmıştır. Hakikat, Allah’ın gizlediği ve açıkladığı her şeyi görmek, onu müşahede etmek demektir.⁶⁷

“Şi’r oldur kim mecâz iken hakikat-bahş ola

İrmedi bî-zevk ana illâ ki ‘akl-ı dūr-bîn” Hayâlî, K. 23/34 s. 63

⁶⁷ Kurnaz, *age*, s. 81.

“Şiir, öyle bir şeydir ki mecazken hakikat ortaya çıkarır. Zevksiz olan, uzağı gören bir akıl olmadan ona erişemedi.”

Sonuç olarak baktığımızda şairlerin sanatları hakkında verdikleri tavsiyeler bazen şiirin nasıl olması gerektiği hususunda açıklayıcı ifadeler içerirken bazen bu bilgilerle kendi şiirleriyle ve şairlikleriyle övündükleri görülmüştür. Şairler sanatlarını icra ederken nasıl daha güzel ve üstün şiir yazabilirim diye düşünürken şiirlerini çeşitli hayallerle farklı düşüncelerle ve özgün ifadelerle süslemişlerdir. Bu anlamda yukarıda değerlendirdiğimiz şairlerin şiirlerinde birtakım özelliklerin vurgulandığı görülmüştür. Bu özellikleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Şiir şen, nazlı ve taze olmalıdır. Yani şiirde taklitten uzak durulmalı özgün olunmalıdır. Şiir, yeni hayaller ve düşüncelerle insanların kalbinde yer etmelidir.

Şiir zarif ve ince anlamlı olmalıdır.

Şiir okuyucunun kalbinde bir ferahlık bırakmalıdır. İnsanın ruhunu okşmalıdır. Her okuyan şiirde kendinden bir güzellik bulmalıdır.

Şiirde üslup ve parlaklık önemlidir. Şair yeni bir tarz ortaya koymalıdır. Şiirin üslubu güzel, manası parlak, sözleri akıcı ve renkli hayaller manalar içermelidir.

Şiirde atasözlerine yer vermek gerekir. İçinde atasözleri bulunan mana daha da güçlü olacaktır.

Şiir baştan savma değil belli bir düzen içinde ölçülü ve düzgün olmalıdır.

Şiirde esas olan az ve öz sözle birçok anlam ifade edebilmektir. Asıl marifet sözü yerinde ve uzatmadan söyleyebilmektir.

Şiir kalem kudreti gerektiren bir iştir. Kolay ve sade şiir değil mühim olan herkesin yazamadığı cümlelerle tahayyülü zor şiir yazabilmektir.

1.11. ŞİİR İLE BAZI KUŞLAR ARASINDA KURULAN İLGİ

16. yy. Divan şairleri şiirde ustalıklarıyla övünürken kendilerini bazı kuşlarla özdeşleştirmişler ve onlar üzerinden şiir söyleme ve şairlik kabiliyetlerine vurgu yapmışlardır. Bunlar arasında Papağan ve Bülbül, Hüma, Şahbaz, Anka, Yarasa ve Karga ön plana çıkan kuşlardır.

1.11.1. Papağan ve Bülbül

Divan şiirinde papağan, ayna karşısında konuşması, şekerle olan ilgisi ve güzel rengi gibi sebeplerle şairler tarafından benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Papağan, taklit yeteneğine sahip bir kuştur. Papağana konuşma öğretilmek istendiğinde karşısına ayna konulur ve bu şekilde aynada kendisini gören papağan, ondan öğrenilmesi istenen kelimeleri tekrar ederek konuşmaya başlamış. Dolayısıyla papağan ve ayna ilişkisi de şairler tarafından bir benzetme unsuru olarak önemlidir.

Kendisine söylenenleri tekrar eden papağanın konuşması insanların dikkatini çeker. İnsanlar papağana konuşmayı öğretirken ondan duymak istedikleri sözcükleri tekrar ederler ve böylece papağan da hoş, güzel insanı mutlu eden sözler söyler. Bu yüzdendir ki papağan tatlı dilli olmayı ve konuşması güzel düzgün ifadeler kuran insanı sembolize etmiştir. Övünmelerde güzel konuşan ve tatlı sözler söyleyen kişi olarak şair, kendisini kasteder. Methiyelerde ise bu durum sevgili olabilir veya bir başka kişi de olarak karşımıza çıkar.⁶⁸

Papağan, istenilen güzel sözleri tekrar edince ona ödül olarak şeker verilir ve böylece papağan da konuşmaya başlar. Papağanın sözlerinin tatlı olması ve insanın hoşuna giden sözler söylemesi de şeker yemesiyle ilişkilendirilebilir. Şairler de papağanın bu özelliğini kendi şairliklerine benzeterek şiirlerinin insana hoş geldiğini ve papağan gibi tatlı güzel sözler söylediklerini anlatarak hem kendilerini hem de sanatlarını övmüşlerdir.

Şairlik yeteneğini mizaç, huy ve yaratılış manalarına gelen tab' sözcüğü karşılamaktadır. Bu yönleriyle sanatçılar, bu yeteneğin kendilerine Allah tarafından verildiğini düşünmüşlerdir. Papağandaki insan konuşmalarını taklit etme becerisi ile sanatçılar kendilerinin söz söyleme ustalıkları arasında bir bağ kurmuşlardır. Şairde Allah vergisi olan yaradılıştan itibaren sahip olduğu sözü güzel söyleme kabiliyeti ile papağanın konuşması arasında benzerlik vardır. Şairler bu sebeple kendilerini papağana teşbih ederler.⁶⁹

Bülbül ise, güzel sesiyle ve güle olan aşkı münasebetiyle âşık ile sevgili arasındaki ilişkiye benzetilmiştir. Şairler, ahenkli güzel şiirler söylemeleriyle övünürlerken kendilerini

⁶⁸ Zülfi Güler, "Divan Şiirinde Papağan", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 1, Mart 2014, s. 62.

⁶⁹ Güler, agm, s. 63.

bülbüle benzetmişlerdir. Bülbülün sesi hem çok güzeldir hem de sevgiliye olan feryadı anlattığı için de yanıktır.

Papağan ve şeker ilgisine göndermede bulunarak şair güzel sözler söylediğini ve papağan gibi tatlı sözlü olmakla övünmüştür. Papan şeker yiyerek konuşur Muhibbî de tıpkı papağan ve şeker ilgisini sevgilinin dudaklarını şeker olarak düşünerek ve güzel şiirler yazarak kurmuştur.

“Dir gazel şirin lebün çün bu Muhibbî

Söyledi tuti gibi san yidi kand”

Muhibbî, G. 330/5 s. 134

“Bu Muhibbî, tatlı dudağın için gazel söyler. Sanki şeker yiyip, konuşan papağan gibidir.”

Muhibbî, şiirini “tûti” gibi yapmakla sözlerinin papağan gibi tatlı ve güzel olmasını anlatmak istemiştir. Bu ifadeyle şiirinde güzel söyleyişe sahip olmakla övünmüştür.

“İdeli şekker lebi şîrîn zebânun vasfını

Bu Muhibbî tab’ını tûti gibi gûyâ ider”

Muhibbî, G. 969/5 s. 314

“Senin tatlı dilini, şeker dudağını öveli, bu Muhibbî tûti gibi şiirini konuşan yapar.”

Muhibbî, aşağıdaki şiirinde geçen “tûti-veş, âyîne ve şeker” ifadeleriyle papağanın ayna karşısında ve şeker yiyerek konuşmasıyla şair kendi şairliği arasında bir ilgi kurmuştur. Muhibbî, şairlik yaradılışının tıpkı bir papağan gibi olduğunu ve şiirlerinde şeker gibi güzel sözler söylediğini ifade etmiştir. Sevgilinin şeker gibi dudağına ve ayna gibi olan yüzüne bakarak şair şiirler yazmaktadır. Bu benzetmeyle tıpkı papağanın ayna karşısında konuşmasına göndermede bulunmuştur. Papağan bir hayvandır. Konuşma hassası insana özgüdür, kuşun konuşması olağanüstü bir durumdur, şair şiirinin olağanüstü olduğunu vurguluyor. Ayrıca şair şiirlerinin okuyana ve dinleyene zevk verdiğini, herkesin şiirlerinden haz aldığını vurgulamış oluyor. Muhibbî, güzel sözler söyleyen şairlik yaradılışıyla övünmüştür.

“Dilesen tab’un Muhibbî tûti-veş gûyâ nola

Ol lebi şekkerdeki âyîne-i ruhsâra bak”

Muhibbî, G. 1398/6 s. 432

“Muhibbî, şiirin, tabiatın papağan gibi konuşan ola istersen, o dudağı şekerdeki yüz aynasına bak.”

Muhibbî, kendisini hoş nağmeler söyleyen bir kuşa benzeterek aslında kendi şairliğiyle övünmüştür. Şair, sanatında zirvede olduğunu ve papağan gibi güzel sözler söylediğini ifade etmiştir.

“Ben ol murg-ı hoş-elhânam katından eyleyüp pervâz

Bahâr-ı devlete irdüm egerçi çok hazân gördüm” Muhibbî, G. 1807/3 s. 540

“Ben o hoş nağmeler söyleyen kuşum, katından uçup çok sonbahar gördüğüm halde devlet baharına erdim.”

Bâkî, “*tûtî-sıfat*” ifadesiyle papağan gibi güzel sözler söyleyen bir şair olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadeyle şairliğiyle övünmüştür. “*Pes-i âyîne-i tab’ından*” ifadesi ile şair papağanın ayna karşısında konuşmasıyla kendi şairliği arasında bir benzerlik ilgisi kurmuştur. Papağan ayna karşısında konuşur, Bâkî ise güzel düşüncelerini Allah tarafından kendisine verilen yaradılış aynasının ardından söyler.

“Pes-i âyîne-i tab’ından itdi

Yine tûtî-sıfat Bâkîye telkin”

Bâkî, K. 4/14 s. 15

“Papağan gibi güzel sözler söyleyen Bâkî, yine yaradılış aynasının arkasından düşüncelerini aşıladı.”

Gül bahçelerinde güzel sesiyle şakıyan bülbül, şairin şiirini söyleyecek olursa berrak su adeta önünde boynunu bükerti. Şair, sözlerinin güzelliğini anlatırken bülbülün güzel sesli olmasıyla kendi şiirinin ne kadar üstün güzellikte oluşunu göstermek istemiştir.

“Terâne eylese bülbül çemende güftârum

Gelüp önünde zemîn-bûs iderdi âb-ı zülâl”

Bâkî, K. 21/25 s. 54

“Bülbül, sözlerimi çemende söylese berrak su, gelip önünde saygıdan yeri öperdi.”

Papağan ayna karşısında konuştuğu ödül olarak şeker yer ve böylece daha güzel tatlı konuşur. Bâkî de papağanla kendisi arasında benzer ilgi kurarak şairliğiyle övünmek istemiştir. Bâkî’nin güzel sözler öğrenmesi ve söylemesi sevgilinin tatlı ağzının sayesinde olmaktadır. Öyle ki Bâkî gibi bir söz ustası bile sevgilinin bu tatlı ağzını görünce sözlerini daha da ince manalı ve güzel yazmıştır. Bâkî, “*üstâd-ı suhan-perver*” ifadesiyle şairlikteki üstünlüğüyle övünmüştür.

“Tûtî gibi hoş nükteler öğretti dehâmun

Bâkî gibi üstâd-ı suhan-pervere cânâ”

Bâkî, G1/8 s. 102

“Sevgilinin ağzının tatlılığı ve güzelliği tıpkı bir papağan gibi Bâkî gibi bir söz söyleme üstadına ince manalar güzel sözler öğretmiştir.”

Aşağıdaki beytinde Bâkî, “*tûti-i tab’-ı Bâkî*” ifadesini kullanarak kendisini papağana benzetmiştir. Papağanın güzel konuşmasıyla kendi şairliği arasında ilgi kuran Bâkî, güzel şiirler yazan bir şair olmakla övünmüştür.

“Kafes-i gamda yatur tûti-i tab’-ı Bâkî

Çekdügi kahra anun lutf-ı suhandur bâ’is”

Bâkî, G26/5 s. 117

“Gam kafesinde yatan papağan gibi güzel sözler söyleyen Bâkî, çektiği kahra eziyete onun sözü lütuftur.”

Bâkî, rakiplerine seslenerek onların gerçek şiirden anlamadıklarını ve Bâkî’yi boşuna eleştirdiklerini söylemektedir. Oysaki şiirden anlayan kişi için Bâkî’nin şiiri çok değerli bir inci gibidir. Bâkî’nin şairliği ise tûti gibidir. Şair, kendisini papağana benzeterek güzel söz söyleyen şairliği ile övünmektedir.

“Şikest eylerse nâ-dân sözleriün gam çekme ey Bâkî

Yine ehl-i basîret tûtiyâ eyler bu cevherdür”

Bâkî, G. 149/5 s. 195

“Ey Bâkî, cahil olan kimse sözlerini eleştirirse dert etme, yine gerçeği anlayan kişi bu incidir diyerek şiirini, güzel söz söyleyen papağan gibi yapar.”

Papağanı dile getiren, onun güzel konuşmasını sağlayan şeker yemesidir. Bâkî de papağanın bu özelliğiyle kendi şairliği arasında benzer ilgi kurmuştur. Şair, kendisini tûti’ye benzeterek sevgiliye kavuşma arzusu ile güzel şiirler yazdığını ifade etmek istemiştir. Bâkî de sevgiliye kavuşma arzusuyla şiirler yazmıştır. Şair sevgilinin hasretini çekerken bir yandan da vuslata ermeyi ümit etmektedir.

“Bâkîyi lezzet-i vaslun tama’ı söyletdi

Tûtiyi şevk-i şekerdür getüren güftâra”

Bâkî, G. 426/9 s. 365

“Papağanı dile getiren onun konuşmasını sağlayan şekerden aldığı şevktir. Bâkî’ye de şiir yazdıran sevgiliye kavuşma arzusudur.”

Papağan ve şeker benzetmesinden hareketle Bâkî de kendisini “*tûtî-i gûyâdur*” ifadesiyle papağana benzetmiştir. Bâkî, papağan gibi güzel konuşan “*Bâkî-i şîrîn-suhan*”, ifadesinde olduğu gibi tatlı sözlü bir şair olmakla övünmüştür.

“Leblerün vaşında şekker-rîz olup güftâr ider

Bâkî-i şîrîn-suhan tûtî-i gûyâdur yine”

Bâkî, G. 455/6 s. 382

“Sevgilinin dudaklarını anlatırken sözler adeta şeker gibi tatlı olmuştur. Sanki tatlı sözlü Bâkî yine hoş sözler söyleyen papağan gibidir.”

Hayâlî, aşağıdaki beytinde kendisini hem bülbüle hem de papağana benzetmiştir. Bülbül gibi söyleten ifadesiyle güzel şiirler yazmakla övünmüştür. Papağanın konuşması istendiğinde karşısına ayna konulur ve papağana söylenen sözlerin ayna karşısında tekrar ederek konuşması sağlanırmış. Şair de bu ilgiyi kendi şairliği üzerinden kurmuştur. Hayâlî’yi böyle bülbül gibi söyleten sevgiliye olan hasretidir. Şairin sevgiliye karşı duyduğu hasreti papağan da ayna yerine geçmektedir. Dolayısıyla Hayâlî de papağan gibi güzel sözler söyleyen bir şair olmakla övünmüştür.

“Dâğ-ı hasretdür beni bülbül gibi gûyâ iden

Söylemez âyinesiz tûtî kelâm-ı sükkerin”

Hayâlî, K. 23/30 s. 63

“Beni bülbül gibi söyleten, hasret yarasıdır. Papağan da tatlı sözü aynasız söylemez.”

Hayâlî, şiirde nükteli ince söz söyleyen bir şair olmakla övünmüştür.

“Okudukca şi’rini canan lebiyle her nefes

Ey Hayâlî tuti-i mazmuna şekker gösterir”

Hayâlî, G. 116/5 s. 129

“Ey Hayâlî, sevgili senin şiirini dudağıyla okudukça, her nefeste nükteli, ince söz söyleyen papağana şeker gösterir.”

Şair, tuti gibi tatlı ve güzel sözler söyleme hususunda sevgilinin dudağı ile yanağının da etkili olduğunu vurgulamıştır. Şair, yine papağanın ayna karşısında konuşmasıyla kendi şairliği arasında benzerlik kurmuştur. Sevgilinin yanağı aynadır, şair de bu aynaya bakarak güzel şiirler yazan bir papağana benzemektedir. Hayâlî, kendisini “*tuti-sıfat*” ifadesiyle papağana benzeterek şairliğiyle övünmektedir.

“Göreliden sen yüzü mahın şeha ayine-i haddin

Hayâlî ruz u şeb tuti-sıfat medhinde guyadır” Hayâlî, G. 149/5 s. 140

“Ey padişah, sen yanağı ayna, yüzü ay gibi olan güzeli gördüğünden beri sanki Hayâlî, gece gündüz övmekte papağan gibidir.”

Sevgilinin dudakları şair için şeker gibidir. Hayâlî, sevgilinin şeker gibi dudaklarını överken kendisini şeker yiyip konuşan tuti’ye benzetmiştir. Burada Hayâlî, kendisine tuti diyerek güzel sözler söyleyen bir şair olmakla övünmüştür.

“Ey Hayâlî medh-i kand-i lâ’lini yar işidip

Dedi kim tuti misin ey rind-i kallaşım benim” Hayâlî, G. 328/5 s. 203

“Ey Hayâlî, sevgilinin şeker gibi dudağını övdüğünü sevgili işitip dedi ki ey benim kalleş rindim yoksa sen (güzel sözler söyleyen) papağan mısın?”

“*Tûti-i tab’in*” ifadesiyle Hayâlî, şairlik yaradılışıyla övünmüştür. Sevgilinin yanağı ayna gibidir, Hayâlî de o aynaya bakarak güzel şiirler yazan bir şair olarak papağana benzemektedir.

“Yâr gösterdi bize âyîne-i ruhsârını

Tûti-i tab’in yine gûş eyleriz güftârını” Hayâlî, G. 597/1 s. 296

“Sevgili bize ayna gibi parlak yanağını gösterdi. Yine papağan gibi güzel söz söyleyen yaratılışının sözlerini dinleriz.”

“*Bülbül-i tab-ı Hayâlîyi*” ifadesiyle şair, kendisini bülbüle benzetmiştir. Hayâlî, güzel şiirler söyleyen şairlik yaradılışıyla övünmüştür.

“Bendeyem şol şâha kim şâm-ı âdemden kurtarp

Bülbül-i tab-ı Hayâlîyi seher-hîz eyledi” Hayâlî, G. 607/5 s. 300

“Şu padişah ki beni insanın akşamından kurtarıp bülbül tabiatlı Hayâlî’yi sabah erken kalkan yaptı.”

Sonuç olarak divanlarda görüldü ki şairler birçok kez şiirleri ile papağan ve bülbül arasında çeşitli hayaller ve benzetmelerle ilgiler kurmuşlardır. Bu ifadeler arasında “*tûti-veş, âyîne ve şeker, tûtî-sıfat, Pes-i âyîne-i tab, tûti-i tab’-ı Bâkî, tûtî-i gûyâdur, Bâkî-i şîrîn-suhan, Bülbül-i tab-ı Hayâlîyi*” gibi tamlamalarla kurulan benzetmeler ön plana çıkmıştır. Şairler sanatlarını daha üstün göstermek için bir kuş için sıra dışı olan konuşma yetisinden

hareketle kendi şiirlerinin olağanüstü güzellikte olmalarına vurgu yapmışlardır. Şairliğin Allah vergisi olduğunu ve bu kabiliyetin herkeste olamayacağını ancak insanın yaratılışında var oluşunu papağanla ilişkilendirerek izah etmişlerdir. Şiirin okuyana zevk vermesi ve dinleyenin o şiirden haz alması şairler için önemli bir özellik olarak ifade edilmiştir.

1.11.2. Hümâ Kuşu

Hümâ, efsanevî bir kuştur. Devlet ve saâdet kuşu olduğuna inanılır. Gölgesi kimin üstüne düşerse, o devlete ve saadete erecektir.⁷⁰

Bâkî, şiirdeki rakip tanımazlığını vurgulamak için, üstün yaratılışını belâgat burcuna yükselmiş olan hümâ kuşuna teşbih etmiştir. Öte yandan şiirinin güzelliğine dikkat çekmek için belâgat kuşunu avladığını söylemiştir. Hümâ kuşunun yüksekte uçması ve üstün özellikleri bakımında Bâkî kendi şiirinin yüceliği ve diğer şairlerden üstünlüğü arasında bir bağ kurmuştur. Hümâ'nin en üst noktalarda uçması ile şair şiirinin güzelliğine ve kimsenin kendisi gibi şiir yazma yeteneğine erişemeyeceğine de vurgu yapmıştır.

“*Bâkî suhanda sana bu gün hem-cenâh yok*

Tab'ı büleldün evc-i belâgat hümâsıdır” Bâkî, G. 80/5 s. 150

“Ey Bâkî, bugün söz söyleme sanatında sana denk olacak kimse yoktur. Senin yüce yaratılışın belâgat derecesine yükselmiş Hümâ kuşudur.”

1.11.3. Şâhbâz

Şahin, yırtıcı bir kuştur. Av avlamadaki mahareti dolayısıyla evcilleştirilip, terbiye edilmektedir. Ava giderken kolda taşınır. Şâhbâz kara gözlüdür. Yükseklerde uçar. Kaf dağına ulaştığı, Arş'ı ve maverayı geçtiği söylenir. Şâhbâz kendi avını kendi avlar. Hümaları bile avlayacak güçtedir. Başkalarının avını yemez, leşe konmaz.⁷¹

Aşağıdaki örneklerde Bâkî, şiir ve söz söyleme sanatında övünürken “*ferîd-i fenn-i suhan*” ve “*Şâh-bâz-ı tab'um*” ifadeleriyle kendisini kartala benzetirken diğer şairlere karşı da üstün olmakla övünmüştür. Bâkî, şiirdeki ustalığını anlatırken kendisini, avcı bir kuş olan Şâhbâza benzetmiştir. Zira Şâhbâz yırtıcı bir kuş olup diğer kuşları avlayacak güçtedir. Şâhbâzın bu özellikleri bakımından şair de kendisiyle kuş arasında benzerlik kurmuştur. Bâkî tıpkı avcı bir kuş gibi rakip şairleri geride bıraktığını kimsenin kendisine kanat

⁷⁰ Kurnaz, *age*, s. 320.

⁷¹ Kurnaz, *age*, s. 317-318.

vuramadığını ve herkesten üstün bir şair olduğunu vurgulamıştır. Diğer şairlerin Bâkî için yaptığı eleştirilere karşın onlarla münakaşaya girmemiş kendi yolunda ilerlemeye devam etmiştir.

“Bâkî ferîd-i fenn-i suhandur nizâ’ı ko

İlzâm iderler itme sakın iltizâm bahs” Bâkî, G. 25/7 s. 116

“Bâkî, söz ilminin avcı kuşu gibidir onunla çekişmeyi bırak, seni susturmaya çalışırlar sakın böyle yapma iddialaşma kabul et.”

“Şâh-bâz-ı tab’umun pervâzın urmaz kimseler

Çâre ey Bâkî hemân olur önince varalar” Bâkî, G. 59/7 s. 137

“Kartal gibi yaradılışıma kimseler kanat vuramaz. Ey Bâkî, hemen çare olur önü sıra varırlar.”

Şâhbâz gökyüzünde yüksekte uçan bir kuştur. Hayâlî de Şâhbâzın bu özelliği ile kendi şairliği arasında bir ilgi kurmuştur. Şairlik yeteneği bakımından kendisini Şâhbâza benzeterek Şâhbâz gibi zirvede olmakla övünmüştür.

“Egerçi tab’-ı şehbâzı felek-pervâzdur lîkin

Zebânıdur belâgat bâğının murg-ı hoş-elhânı” Hayâlî, K. 22/22 s. 60

“Gerçi şairlik tabiatının iri, beyaz doğanı gökyüzünde uçar; ama belagat bağının hoş nağmeli kuşunun dilidir.”

Tasavvufî açıdan bu kuşları değerlendirdiğimizde ise şahin ve doğan gibi büyük kuşlarla avcı avını avladığı gibi Allah da doğru yolu göstermek istediği kullarını velisi vasıtasıyla huzuruna getirir.⁷² Bu cihetle Hayâlî’nin aşağıdaki gazellerine bakıldığında şairin kendisini irşat yolundayken kutsal ruhları avlayan bir Şâhbâz olarak tasavvur ettiği görülür. Şairin kolu ve kanadı ise kanaattir. Öz olanı avlayan yani Allah’a ulaşmak isteyendir bu yüzdendir ki gereksiz manalarla ilgilenmez. Hayâlî, şiirde esas olanın hakikati aramakla ve öz manayı yakalamakla mümkün olacağına vurgu yapmıştır. Ayrıca şair, avlamak avcı, kol ve kanat gibi ifadelerde şairliği ile Şâhbâz arasında benzerlik kurarak söz kartalı olmakla övünmüştür.

⁷² Kübra Eskigün, *Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar*, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, Ağustos 2006, s. 44.

“Suhan şehbâziyim murgân-ı kudsîler şikârımdır

Kana'atle tecerrüden Hayâlî perr-i bâlim var” Hayâlî, G. 141/5 s. 137

“Hayâlî söz kartalıyım, kutsal kuşlar benim avımdır. Kanaatle tecerrüden kolum ve kanadım vardır.”

“Ben Hayâlî âşiyân-ı tende bir şehbâz iken

Ermedi ervâh-ı kudsîler benim pervazıma” Hayâlî, G. 524/5 s. 272

“Ben beden evinde bir kartal iken kutsal ruhlar benim hücreme ulaşmadı.”

“Tab-ı Hayâlî ma'ni-i gayrı alıp nider

Şehbazdır ki sayd özü eyler şikârını” Hayâlî, G. 624/5 s. 306

“Hayâlî'nin tabiatı başka manaları alıp da ne yapsın? Avını avlamakta kartal gibidir öz olanı, bulur.”

Bâkî gazelde başarılı bir şair olmasını sevgilinin himmetiyle ilişkilendirerek anlatmıştır. Diğer yandan kendisini yüksek kanatlı ifadesiyle Şâhbâza benzeterek şiir sahasında en üst mertebede olduğuna vurgu yapmıştır. Şahin gibi Bâkî de şiir sahasında güçlü ve zirvededir.

“Bâkî n'ola pervâz-ı bülend itse gazelde

Bâl ü per ana himmet-i yârân-ı safâdur” Bâkî, G. 105-7 s. 166

“Bâkî, gazelde yüksek kanatlı olsa ne olur kol ve kanat ona gönle neşe veren sevgilinin gayretidir.”

Şairin aşağıdaki örneği günlük hayatta yaşanabilecek zorlukları yansıtması bakımından önemlidir. Kendisini bir şahin gibi tasavvur eden Hayâlî, büyükleri de karakuşa benzetmiştir. Dolayısıyla şair, karakuşun şahini kapmasından dert yanmıştır.⁷³

“Ben Hayâlî bir şikârın alıcı şehbâz idim

Kaptı serverler beni nâgeh karakuş oldular” Hayâlî, G. 49/5 s. 106

“Ey Hayâlî, ben avını alan bir kartaldım; başı çekenler beni kaptı ansızın karakuş oldular.”

⁷³ Eskiğün, *agt*, s. 51.

1.11.4. Anka

Kaf dağında yaşadığı için anka-yı Kaf sîmurg-ı Kaf şeklinde anılan hayalî bir kuştur.⁷⁴

Hayâlî kendisinin diğer şairler tarafından örnek alındığına vurgu yaparak onların şiirlerinin Hayâlî'nin tarzını gösterdiğini söylemiştir. Şairliğiyle övünürken kendisini bir avcı kuş gibi düşünüp diğer şairleri ise anka kuşuna benzetmiştir.

“Gösterir nazmı Hayâlî tarzını her şa'irin

Himmetim dâmiyla sayd ettim nice ankâları” Hayâlî, G. 592/5 s. 295

“Her şairin şiiri, Hayâlî'nin tarzını gösterir. Kalbimin gayret tuzağıyla nice ankaları (yani diğer şairleri) avladım.”

Hayâlî, şairlik gücüyle övünürken doğan ve anka kuşlarından faydalanarak bir ilgi kurmuştur. *“Yırtıcı ve avcı bir kuş olan doğanın yapısı güçlüdür. Hayali Bey'in şair ruhlu olmasının altında mekânı olmayan bir doğan bulmasının sebebi de şairlikteki güç ve kudretidir. Doğanın kanadı altında ankalar sinek gibi görünürler.”*⁷⁵ Şair doğan ile anka kuşunu karşılaştırarak doğanı daha üstün tutmuştur. Hayâlî şair yaradılışı olmakla diğer şairlerden daha üstün olduğunu kendisini doğana benzeterek vurgulamıştır. Rakip şairleri vasıfsız bir sinek gibi ifade etmiştir.

“Peri altında 'ankâlar görünürler meges gibi

Hayâlî tab'ını bir şâh-bâz-ı lâ-mekân buldum” Hayâlî, G. 364/5 s. 216

“Ey Hayali, şairlik yaradılışının altında mekânı olmayan bir doğan buldum. Meğer onun kanadı altında ankalar sinek gibi görünürler.”

Muhibbî şiiri ile anka arasında şöyle bir ilgi kurmuştur: Şair kendisini kanaat Kaf'ının anka kuşuna benzeterek övünmüştür. Diğer şairler bir serçe gibi darı harmanına meylederken Muhibbî yetinmesini bilen kanaat Kaf'ının ankası gibidir. Burada *“kana'at Kâfinun 'ankâsıyam”* ifadesine tasavvufî anlamda bakacak olursak. Şair bu ifadeyle kaanat sahibi biri olduğunu ve diğer şairlerin aksine kimseye minnet etmediğini vurgulamıştır.

⁷⁴ Kurnaz, *age*, s. 320.

⁷⁵ Veysel Anıl, *Hayali Bey'in Gazellerinin Şerhi (361-390)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2016, s. 41.

“Ey Muhibbî ben kana ’at Kâfinun ’ankâsiyam

Sanma güncişk meyl-i hirmen-i erzen kılâm” Muhibbî, G. 1766/5 s. 528

“Ey Muhibbî, ben kanaat Kaf’ının anka kuşuyum. Serçe gibi darı harmanına meyledeceğimi zannetme.”

1.11.5. Karga

Karga, siyah ve çirkin bir kuştur. Keklik ise güzelliği ve sekişi ile ünlü bir kuştur. Bu bakımdan kekliğin sekişinin Divan edebiyatında sevgilinin yürüyüşüne benzetildiği de olmuştur. Muhibbî aşağıdaki gazelinde tamda bu özellikler bakımından kendisini kekliğe diğer şairleri ise kargaya benzetmiştir. Hiç karga ile kekliğin bir olduğu görülmüş müdür derken Muhibbî, kendi şiirini diğer şairlerin sadece taklit ettiğini ancak kimsenin kendisi gibi güzel şiir söyleyemeyeceğini vurgulamıştır.

“Her kim Muhibbî şi ’rini bilmez nazîre dir

Kebg-i hırâma benzemeye hic kâr-ı zâg” Muhibbî, G. 1350/5 s. 419

“Her kim Muhibbî’nin şiirini bilmez, taklit eder, şaşılmaz. Hiç karganın işi kekliğin salınışına benzer mi?”

Şair, kendisine karga soyundan gelme bir insandır, diye saldıranlara şiirlerinin bir kılıç gibi saldırarak onları bertaraf ettiğini söyleyerek şiir ve şairliğiyle övünmüştür.

“Kesdi ’ırkın Karga-zâdedür diyen düşmenlerin

Zâglanmış bir kılıçdur Bâkiyâ şi ’rün senün” Bâkî, Mat./9 s. 449

“Ey Bâkî, senin şiirin karga soyundan gelmedir diyen düşmanlarını bir kılıç gibi kesti.”

Yetenekli şair Baki ile üstadı Zati arasında geçen şu kıssa da Baki ve karga arasındaki benzerliği de örneklendirmesi bakımından ilginçtir. Baki kabiliyetli usta bir şairdir. Onun bu yeteneği ustası Zati’nin elinde gittikçe gelişmekte ve şairlik yıldını iyice parlamaktadır. Bu dostluğu çekemeyen ve diğer şairler kıskaklık ederler ve Zati’ye Baki hakkında dedikodu yaparlar. Güya Baki, ustasının şiirlerini kendisine mal edip birtakım meclislerde pazarlamakta ve ustasının sözleriyle ün yapmaktadır.⁷⁶ Durumun farkında olan Zati, aldırış

⁷⁶ <http://www.yazarport.com/yazi/17818/karga-karga-baaaki-dedi> Erişim tarihi: 18.03.2019.

etmez söylenenlere de mizahi bir şekilde cevap vererek itibar etmediğini gösterir. Bu olay üzerine aşağıdaki meşhur beyit yazılmıştır.

“Dediler Zati'ye birkaç gammaz Baki-i zağ uğrular sözünü

Dedi ol bülbül-i bağ-ı sühan besle kargayı oysun gözünü”

“Bazı kıskanç kişiler Zati’ye gelip karga Baki senin şiirlerini çalıyor dedi. Söz bahçesinin bülbülü ise besle kargayı oysun gözünü dedi.”

Hayâlî, kendisini diğer şairleri avlayan bir kartal gibi düşünmüştür. Hayâlî, şair gibi geçinen nice kişileri karga ve çaylak ifadeleriyle eleştirmiştir. Kendisini ise şiir ve söz alanında nasıl başarılı olduğunu anlatmak için diğer kuşları avlayan Şâhbâza benzetmiştir.

“Hayâlî tabhını şâir geçenlerden su'al eyle

Hücûm-ı şâhbâzı bir nice zâg u zegandan sor” Hayâlî, G. 72/5 s. 114

“Ey Hayâlî, şair diye geçinenlerden tabhını sor. O kartalın saldırısını ise nice karga ve çaylaktan sor.”

1.11.6. Yarasa

Baykuşların baş kısımlarında genellikle kulak adı verilen tepelik telekleri vardır. Ve bu kuşalar gece dolaşırlar. Baykuşların 60 kadar türü vardır. Çoğu karanlıkta dolaşırlar ve mütemekkin olarak yaşayan yırtıcı kuşlardır.⁷⁷

Aşağıdaki gazelde Hayâlî, şiiri ile huffâş arasındaki ilgiyi diğer şairleri yarasaya benzetme suretiyle kurmuştur. Şair kendi şiirinin parlaklığını anlatırken yarasanın ışıktan rahatsız olması ve gece karanlığında saklanması olayını hatırlatmıştır. Bu ifadeyle diğer şairleri görünmez başarısız gibi ifadelerle yererken kendi şairliğini üstün özelliklerle methetmiştir. Aynı zamanda kendi şiirini bir ışık, diğer şairleri de o ışıktan rahatsız olan baykuşlar olarak da düşünmüştür diyebiliriz.

“Oldu nâyâb görüp nazm-ı Hayâlîyi hasûd

Pertev-i mihre nazar eylese huffâş yatar” Hayâlî, G. 120/6 s. 130

“Hayâlî’nin şiirini gören kıskançlar, güneşin parlaklığını görüp rahatsız olarak (karanlık yuvalarına çekilip) yatan baykuşlar gibi görünmez oldular”

⁷⁷ Eskiğün, *agt*, s. 55.

Sonuç olarak divanlarda görüldüğü gibi şairler sanatlarını överken şiirdeki ustalıklarını göstermek için kendilerini yükseklerde uçan kartal gibi hayal etmişlerdir. Şiir ve söz söyleme sahasında diğer şairlerden üstünlüklerini anlatırken onları karga ve çaylak gibi ifadelerle yererken kendilerini ise zirvedeki kuşlarla nitelemişlerdir. Bütün bu kurulan ilgilerle şairler, şiirlerinin mükemmelliği, güzelliği, ne derece etkileyici olduğu ve üstünlüğü gibi özelliklerle övünmüşlerdir.

1.12. DİĞER UNSURLAR

Bu bölümde herhangi tasnife tabi tutamadığımız bazı övünme unsurlarını ele aldık. Burada şairlerin şiir söylemedeki ustalıklarını methederken şiirleriyle bazen söz meydanının usta at binicisi olduklarını bazen aşk ormanında avcı bir aslan olduklarını bazen de çevgan oyunu ile şiirleriyle kurdukları benzerliği ve buna benzer ifadeleri şairlikleriyle nasıl bağdaştırdıklarını inceledik.

Bâkî, şairlik meydanının usta at binicisi olarak dönemindeki şairlerin her birini şairlik gücüyle alt ettiğini savunarak şairlikteki üstünlüğüyle övünmüştür.

“Belâgat içre ben ol şeh-süvâr-ı meydânem

Ki eyledüm şu 'arâ-yı zamâneyi pâ-mâl” *Bâkî, K. 20/41 s. 52*

“Belâgat ilmi içinde meydanın usta at binicisi benim. Öyle ki şairliğimle zamanın şairlerini alt ettim.”

Bâkî kendisini diğer şairlerden üstün tutarak övmüştür. Şairliğini söz meydanının usta at binicisi olarak tasavvur eden Bâkî, şiir sahasında bilgisi ve yeteneğiyle başı çekmiştir.

“El süvâr oldı kümeyt-i hâmeye şimden girü

Sanma Bâkî gibi şâhâ fâris-i meydân gelür” *Bâkî, K. 6/18 s. 21*

“Başkaları söz meydanının atına binmiş. Ey padişah, bundan sonra sanma ki Bâkî gibi (söz) meydanının binicisi gelir.”

Bâkî belâgat ilmi ve şiir sahasında usta şair olmakla övünmüştür. Diğer şairlerin hepsi Bâkî'nin izinden giderek kendisine teslim olmuştur.

“Ben kemend-endâz-ı meydân-ı belâgat olalı

Halka-i teslîme geçmiştir ser-i gerden-keşân” Bâkî, K. 22/30 s. 58

“Ben, belagat meydanının kement atanı olduğumdan beri, boynu çekenlerin başı teslim halkasına geçmiştir.”

Şairliğinin gücünü ifade ederken Bâkî, kendisini çevik ve kabiliyet atına binmiş usta bir binici gibi hayal etmiştir. Şiirinin güzelliği ve canlılığıyla övünmüştür.

“Semend-i tab’a süvâr oldı ‘azm ider Bâkî

Belâgat ehline yâ Hû gönüller alçakda” Bâkî, G. 444/5 s. 375

“Bâkî, çevik ve güzel ata binmiş. Ya Hu belagat ehline gönüller alçakta azm eder.”

Hayâlî aşağıdaki gazelinde kendisini söz meydanının binici pehlivanı gibi düşünmüştür. Şairlikteki ününün herkes tarafından duyulması bu bakımdan kaçınılmazdır. Şiirde etkili ve güzel söz söylemekle övünmüştür. Hayâlî, söz meydanının atına binmiş ve şairin namı tüm dünyayı tutmuş yürümüştür.

“Nola tutsa Hayâlî âlemi tiğ-i zebaniyle

Suhan meydanının çapük süvarî pehlevandır bu” Hayâlî, G. 461/5 s. 249

“Hayâlî, dil kılıcıyla yani tesirli söz söylemesiyle dünyayı tutsa bunda şaşılacak bir şey olmaz. Hayâlî, söz meydanının hızlı binici pehlivanıdır.”

Hayâlî aşağıdaki gazellerinde şiiri ile aslan arasındaki ilgiyi tasavvufî açıdan işlemiştir. O, keramet ormanının kükremiş aslanı, fakr ü fenâ ormanının erkek aslanı, gam çölünün aslanı vb. şekillerde ifade edilir.⁷⁸

“Bîşe-i aşkın geh şîr-i şîkâr endaziyem

Geh fena vadilerinin na-tüvan rubahiyem” Hayâlî, G. 351/4 s. 211

“Aşk ormanında bazen aslan avlayıcıyım. Bazen de yokluk vadilerinin kurnaz tilkisiyim.”

“Ey Hayâlî gayrlar saydından istinkâf edip

Bîşe-i fakr ü fenâ şîr-i neri oldum yine” Hayâlî, G. 469/5 s. 252

⁷⁸ Kurnaz, *age*, s. 320.

“Ey Hayâlî, başkaları avından yeniden başlayıp yokluk ve yoksulluk ormanının yine erkek aslanı oldum.”

Hayâlî, aşağıdaki şiirinde kendisini överken çevgân oyunu ile şairliği arasında bir bağ kurmuştur. Ucu eğri olan bir topa ve değneklerle oynanan bir oyun türüdür çevgân. Geniş bir alanda ata binilmek suretiyle ele alınan sopa ile topa vurularak oynanır.⁷⁹ Bu cihetle değerlendirdiğimizde şair, Anadolu padişahına yakın olduğundan beri şiir alanında namını duyurmakla övünmüştür.

“Husrev-i Rūmun Muhibbî olalı ey hâme sen

Gūy-ı nazmî âsumâna irgüren çevgân mısın” Hayâlî, K. 20/15 s. 57

“Ey kalem, Sen Anadolu padişahının dostu olduğundan beri şiir topunu gökyüzüne ulaştıran değnek misin?”

Görüldüğü üzere 16. yy. şairleri yetenekleriyle diğer şairleri alt ettiklerini şiir meydanında usta bir at binici olmakla övünmüşlerdir. Şairler şiir topuyla kurdukları benzerlikle söz ustalıklarındaki yüceliğe ve üstünlüğe vurgu yapmışlardır. Kısaca 16. yy. Divan şairi, şiirdeki söz ve mana gücüyle, rakip şairlere meydan okumakla, aşk ormanında rakipsiz olmakla sözlerinin tesirli ve mananın üstün olmasıyla övünmüştür.

⁷⁹ Yunus Kaplan, Yakup Poyraz, “Divan Şiirine Kaynaklık Etmesi Bakımından Oyunlar”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Volume: 3 Issue: 15 Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı -Prof. Dr. Turgut KARABEY Armğanı-, s. 156.

İKİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

İnsanoğlunun doğası gereği her kişide övünme gereksinimi vardır. Ancak bu durum şairlerde daha üst düzeyde olmuştur. Şairler kendilerini methederek şiir âleminde şöhret olmayı ve zirvede kalabilmeyi istemişlerdir. Bu bağlamda şiir sanatındaki ustalıklarını ve şiir söyleme kabiliyetlerini ispatlamayı amaç edinmişlerdir. Aynı zamanda kimi şairlerin geçim kaygısı çektikleri için dönemin padişahı ve diğer devlet yöneticileri tarafından fark edilme gayesi içinde olmaları da amaçlarından biri olmuştur. Şairliğin göstergesi iyi bir şiirden, iyi şiirin ölçüsü ise birçok yönden kusursuz olmakla ve bütün hünerlerde üstat olmakla bağdaştırılmıştır. Çalışmamızda incelediğimiz şairler, kendilerini methederken aynı zamanda şiir anlayışlarını ve makbul bir şiirde görmek istekleri unsurları da izah etmişlerdir.

İncelediğimiz 16. yy. Divan şairleri kendilerini överken öncelikle usta şairlere bakmışlar birçok defa onların izinden gittiklerini hatta bu edebi şahsiyetlerin şiir tarzlarını benimseyip örnek adlıklarını da söylemişlerdir. Burada dikkat çekici bir durum ise 16. yy. Divan şairlerinin kendilerini kıyasladıkları bu şahsiyetlerin büyük çoğunluğunu İran ve Arap edebiyatının usta sanatçılarından olmasıdır. Bunlar arasında da şairler en çok Selman ile Hüsrev'i şiirlerinde kıyas malzemesi olarak kullanmışlardır. Ancak bazen şairlerin daha da ileri gittikleri olmuştur. Şairler şiir sahasında meşhur olmuş nice edebi şahsiyetleri alt ettiklerini onlara meydan okuduklarını ve kendilerinin daha üstün olduklarını da vurgulamışlardır. Bu üstünlük mücadelesi içinde dönemin diğer şairleri ile de rekabet halinde olmuşlardır.

Muhibbî divanında şairin kendisini en çok İranlı şair Selman ile denk gördüğü ve kendisine Selman'ı model olarak aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca Hindistan'da yaşayan Türk asıllı usta şair Hüsrev-i Dehlevi Muhibbî'nin divanında kendisini en çok mukayese ettiği ikinci sırada gelen şair olarak karşımıza çıkmıştır. Muhibbî, özellikle şiirlerinin yakıcılığıyla övünürken hep Hüsrev'in izinden gittiğini söylemiştir. Şair, söz çirasını Hüsrev'den aldığını ve şiirlerinin onun sözleri gibi yakıcı yani dokunaklı içten olduğunu vurgulamıştır.

Çalışmamız neticesinde divan şairlerinin şiirde övünme unsurlarıyla kurdukları ilgileri şair ve şiirle ilgili varmış olduğumuz birtakım sonuçları şu şekilde izah edebiliriz:

Şairin kendisini överken üzerinde durduğu ve bilhassa önemseydiği vasıf şairlik ve söz söyleme yeteneği olmuştur. Şairler sanatlarındaki söyleyiş güzellikleriyle şiir âlemine

tüm maharetlerini sergilemişlerdir. Bir diğer özellik ise rakip şairlerden üstün olduklarını kanıtlamak ve diğer bütün şairleri geride bırakıp üstat olmaya çalışmaktır.

16. yy. Divan şairlerinin şairlikle ilgili vurguladıkları ortak bir düşünce vardır ki bu hemen hemen bütün şairlerin beyitlerinde öne çıkmıştır. Şiir yazma yeteneğinin ve şairliğin Allah vergisi olması düşüncesi hususunda şairlerin hepsi hemfikirdir. Şairlik doğuştan yaradan tarafından verilmiş bir melekedir. Bu durum şairi daha da önemli kıldığı gibi diğer sanatçılar arasındaki farkı da ortaya koymasına bakımından önemli olmuştur.

Şair sıradan bir kişi değildir ve doğal olarak sözleri de özgün olmalıdır. Alıntı ve taklitten kaçınmalıdır. Divan şairlerinin vurgulamaya çalıştıkları önemli bir husus da budur. Divanlarında şiirlerini inci, altın, papağan sihir, mucize ve İsa'nın nefesi gibi olağanüstü özelliklerle kıyaslayarak sözlerinin sıradan olmadığını ve değerinin yüksek olduğunu ortaya koymuşlardır.

Başarılı bir şair her anlamda donanımlı ve bütün hünerlerde benzersiz olmalıdır. 16. yy. Divan şairleri şiirde nüktedan sözlere yer vermekle, özgün mazmunlar kullanmakla ve şiirleriyle gönülleri fethetmekle söz ve şiir sahasında şöhret sahibi olduklarını söylemişlerdir.

Hayâlî ve Bâkî divanlarında şairlerin daha çok söyleyiş üstünlüğüne ve şiirlerinin etkileyciliğine, sözlerin ahenkli ve kusursuz güzellikte olmasına önem verdikleri görülmüştür. Fuzûlî'nin ise şairlik yeteneğindeki gücüne, âşıklık bakımından nice âşıklardan üstün olduğuna ve sözün kıymetinin az ve öz söylemekle artacağına önem verdiği görülmüştür. Muhibbî ise daha çok şiir ülkesinin padişahı olmayı, sözlerinin yakıcı bir nitelikte olmasını ve şiirlerinin inci gibi kulaklara küpe edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

16. yy. Divan şairleri kendi şiirlerini methederken şairlikleri ve söz ustalıklarıyla ilgili de ilginç benzetmeler yapmışlardır. Örneğin şair kendisini yırtıcı bir kuş olan şahbâz olarak bazen şiir sahasının sehsüvârı ve yiğit pehlivanı bazen olağanüstü güzel sözler söyleyen tuti veya hoş sesli bülbül bazen söz mülkünün sahibi veyahut suhandân ve nüktedan olarak tanıtmıştır. Şair kimi zaman büyüleyici sözler söyleyen bir sihirbazdır. Kimi zaman da şair, şiir denizinden mana cevherlerini çıkaran bir dalgıç olarak karşımıza çıkmıştır.

Şairler sanatlarında üslubun ve manadaki parlaklığın önemi üzerinde de durmuşlardır. Şiirin üslubunun güzel, manasının parlak, sözlerinin ise su gibi akıcı ve renkli manalar içermesi gerektiğini vurgulamışlardır. 16. yy. Divan sanatçıları şiirlerinin insanların

akıllarında bıraktığı iz ve sözlerinin lezzetini vurgularken sanatlarını şekerle ve balla kıyaslamışlar ve hatta sözlerinin okuyucuya baldan daha üstün bir tat verdiğini savunmuşlardır. Şairler bu benzerlikle şiirlerinin okuyucuda bıraktığı kalıcılığı sözlerinin hoşluğunu ve yaradılışlarında var olan tatlı dillilikle kendilerini methetmişlerdir.

16. yy. Divan şairleri, şiirlerinin yakıcılığını anlatırken nazminin suznak olmasıyla, sözlerinin ne derece akıcı ve parlak olduğunu söylerken akarsu ve abdar olmasıyla, şiir söyleme tarzının âşıkane, rengin ve nev-eda olmasıyla övünmüşlerdir. Şairler şiirlerinin kıymetini ve ne derece yetkin olduğunu göstermek istediklerinde inci, cevher, altın, lâ'l gibi madenlerle, sözlerinin ne kadar gösterişli ve güzel olduğunu açıklarken ise sevgilinin fiziki özellikleriyle ilgiler kurmuşlardır. Şair şiir âlemini kimi zaman bir gül bahçesi olarak düşünmüş kimi zaman ise içinde çeşitli cevherlerin bulunduğu denizler misali hayal etmiştir. Şair kendisini bu gül bahçesindeki çeşitli bitkiler arasından çiçeklerin en alası olan güle benzetmek suretiyle övmüştür.

Kısacası şiirdeki asıl marifet sözü uzatmadan yerinde ve düzgün söyleyebilmektir. İncelediğimiz Divan şairleri şiir sanatının özen isteyen ilim gerektiren bir iş olduğunu savunmuşlardır. Bu yüzden 16. yy. Divan şairleri herkesi sanatçı olarak kabul etmemişlerdir. Zira her şair aslında kendisi dışında kalan herkesle rakiptir ve genelde diğer şairlerle hep bir rekabet içindedir. Dolayısıyla şairin nazminin üzerine söylenecek başka bir söze de gerek yoktur. 16. yy. Divan sanatçıları, diğer şairlere karşı manadaki üstünlükleriyle şiir ve söz söylemedeki maharetleriyle ve söyleyişlerindeki akıcılıkla, güzellekle, etkileyicilikle, üsluplarının özgün oluşuyla, tarzlarındaki yeniliklerle manalarının ince hayallerle ve rengin ifadelerle süslü oluşuyla övünmüşlerdir. Aynı zamanda şairler, söz mülkünün padişahı olduklarını iddia etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Ak, Coşkun, *Muhibbi Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Anıl, Veysel, *Hayali Bey'in Gazellerinin Şerhi (361-390)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2016.
- Armutlu, Sadık, “Şem ü Pervane”, *DİA*, C. 38, s. 495.
- Aydın Yağcıoğlu, Songül, *Fuzûlî ve Bâkî Divanlarının Karşılaştırılması*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul 2009.
- Bayrak, Cemal, “Sehâbî”, *DİA*, C. 36, s. 309-310.
- Bayram, Yavuz, “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin Şiiri Nitelemek Üzere Kullandıkları Sıfatlar”, *Türkbilig* S. 8, Yıl: 2004, s. 40.
- Bayram, Yavuz, “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerinin “Şair”e ve “İlham”a Dair Görüşleri”, *TÜBAR-XVIII*, Yıl: 2005, s. 60.
- Bayram, Yavuz, “16. Yüzyıldaki Bazı Divan Şairlerine Göre “Şiirde Gâye”, *Mavi Atlas*, S. 3, Gümüşhane 2014, s. 1-21.
- Bayram, Yavuz, “Divan Şairlerinin Şiirle İlgili Benzetme ve İstiareleri”, *Mavi Atlas*, S. 7, Gümüşhane 2016, s. 4.
- Cengiz, Ayşe, “Dîvân Şiirinde Destan Kahramanı Olarak Zâloğlu Rüstem”. *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi (MİKAD)*, Yıl: 2017, C. 1, S. 1, s. 34-35.
- Çelebi, İlyas, “Sihir”, *DİA*, C. 37, s. 170-172.
- Elmalı, Hüseyin, “Hassân b. Sâbit”, *DİA*, C. 16, s. 399.
- Erzen, Mehmet Halil, “Divan Şiirinde Mitolojik ve Efsanevi Şahısların Kullanımına İyi Bir Örnek: Nev’izade Atayı Divanı”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4 Spring*, Ankara 2013.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010.

Doğan, Mikail, 15-16. yy. *Osmanlı Şairlerinin Divanlarında Biyografik Bilgi (Şair ve Eser İsimleri*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2013.

Doğan, Muhammed Nur, “Fuzuli’nin Poetikası”, *İlmi Araştırmalar 2*, İstanbul 1996.

Erkal, Abdülkadir, *17. Yüzyıl Divan Şiiri Poetikası*, Birleşik Yayınevi, Ankara 2009.

Eskigün, Kübra, *Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006.

Gıbb, Elias John Wilkinson, *Osmanlı Şiiri Tarihi I-II*, Çeviren: Ali Çavuşoğlu, Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

Gönel, Hüseyin, *15.-16. Divanlarına Göre Divan Şiirinde Sevgili*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara 2010.

Güler, Zülfi, “Divan Şiirinde Papağan”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2014, S. 1, s. 62.

Gün, Mesut, *Baki ve Nef’i Divanlarında Övgü*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana 2002.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/duldul#2-edebiyat>, Uzun, Mustafa, “Düldül” maddesi, DİA, Erişim tarihi: 26. 01. 2019.

<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6952>, Çetindağ, Yusuf, “Nevai Ekolü ve Etkileri”, Erişim Tarihi: 16.03.2019.

<http://www.irankulturevi.com/lang-tr-NZAMYGENCEV.cgi> Erişim Tarihi: 17. 03. 2019.

<http://www.yazarport.com/yazi/17818/karga-karga-baaaki-dedi> Erişim tarihi: 18. 03. 2019.

İsen, Tuba Işınsu, *Divan Şiirinde Fahriye*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002.

Kandemir, Fatma, *Baki ve Nedim’in Gazellerinde Sevgilideki Güzellik Unsurları*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008.

Kaplan, Yunus ve Poyraz, Yakup, “Divan Şiirine Kaynaklık Etmesi Bakımından Oyunlar”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research* Volume: 3 Issue: 15 Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı -Prof. Dr. Turgut KARABEY Armğanı-, s. 156.

Karaismailoğlu, Adnan, “Kemaleddin-i İsfahani”, *DİA*, C. 25, s. 233.

Karaman, Gülay, “Klasik Türk Şiiri Estetiğinde Sihir”. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/8, Ankara 2015.

Karataş, Turan, “Poetik Düşünüşün Klasik Şiirde Dile Getirilişi: Baki Divanı Örneği”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Erzurum 2009, S. 39, Hüseyin AYAN Özel Sayısı, s. 454.

Kırbıyık, Mehmet, “Bazı XVI. Yüzyıl Divanlarında Kıymetli Taşlar”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi, Journal of Social Sciences*, Sayı/Number: 18, Konya 2007, s. 68.

Kurnaz, Cemal, *Hayâlî Bey Divanının Tahlili*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2012.

Kurtuluş, Rıza, “Emir Hüsrev-i Dihlevi”, *DİA*, C. 11, s. 135-137.

Küçük, Sabahattin, *Baki Divanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

Levend, Agah Sırrı, “Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Baki’de Tasannu”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV*, S. 2, Yıl: 2004, s. 254.

Mengi, Mine, “Divan Şiiri Estetiği Açısından İ’caz”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 9, Erzurum 2009, s. 136.

Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Tarihi-Metinler*, Akçağ Yayınları, Ankara 2013.

Okumuş, Ömer, “Câmî”, *DİA*, C. 7, s. 94.

Onay, Ahmet Talat, (Hazırlayan) Cemal Kurnaz, *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmınlar ve İzahı*, H Yayınları, İstanbul 2009.

Özgeriş, Mutlu Melis, “Değerli Taşlar Yönünden Ahmet Paşa Divanı”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 26/2, İstanbul 2016, s. 312.

- Parlatır, İsmail, *Fuzuli Türkçe Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.
- Şahinoğlu, M. Nazif, “Kemâl -i Hucendî”, *DİA*, C. 25, s. 226.
- Şentürk, Ahmet Atilla ve Kartal, Ahmet, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2014.
- Tarlan, Ali Nihat, *Hayali Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992.
- Tarlan, Ali Nihat, *Fuzuli Divanı Şerhi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.
- Tokmak, A. Naci, “Hâcû-yi Kirmânî”, *DİA*, C. 14, s. 520.
- Tunç, Semra, “Muhibbi Divanında Şiir ve Şairle İlgili Değerlendirmeler”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 7, Konya 2000, s. 269.
- Tülücü, Süleyman, “Hatim-et Tai”, *DİA*, İstanbul 1997, C.16, s.472-473.
- Uslu, Esra, *Kasidede Övgü Kalıpları ve Divan Şiiri Öğretimindeki Yeri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2015.
- Uzun, Adnan, *Divan Şiiri'nde İslam Dini Dışındaki Diğer Dinlerle İlgili Mefhumlar*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Edirne 1999.
- Yazıcı, Tahsin, “Hâfız -ı Şirazi”, *DİA*, C. 15, s. 103-106.
- Zavotçu, Gencay, “Sa'dî Düşüncesi ve Etkileri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 40, Erzurum 2009, s. 57.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	Nergiz GÜYEN			
Doğum Yeri:	Artvin			
Doğum Tarihi:	30.01.1989			
Medeni Durumu:	Evli			
Öğrenim Durumu				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	Esenyaka Huzuri BSİO	-	Artvin	1995-2000
Ortaöğretim	Kılıçkaya ŞACE YİBO	-	Artvin	2000-2003
Lise	Trabzon Sürmene Lisesi	-	Trabzon	2003-2006
Lisans	Artvin Çoruh Üniversitesi	Türk Dili ve Edebiyatı	Artvin	2010-2014
Yüksek Lisans	-	-	-	-
İş Deneyimi:	-			
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:	Uğur GÜYEN, Osman GÜNER, Demet ŞİMŞEK, Nazmiye BÜYÜKŞENGÜR, Murat ŞİMŞEK, Ayten ATALAY			
e-posta	nergizguner08@gmail.com			
Yayınlarm:				

Tez Şablonu	Karar Tarihi	Oturum No	Karar No
Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitü Kurulu	12.01.2018	2018-1	3
Artvin Çoruh Üniversitesi Senatosu	31.01.2018	2018-1	6

